

SZÁLINGER BALÁZS

Centrál

Az idő se törődik egy folyócska
Hullámzásával, ha szép irányú,
Hát engem se zavar, ha rossz leventék
Tartják törzshelyemet szelíd fakarddal,
S divatok puha pástja lesz a Centrál.
Amíg én ülök itt, a jó sarokban.

Itt mérődik a tiszta jog s kamatláb,
Mielőtt kikerül s dühöng az utcán;
Itt vesz mély szövetébe tűt az eszme,
S innen indul erőtlenül, beszegve;
Addig látszik erénye és a szándék,
Amíg én ülök itt, a jó sarokban.

Nem rossz játszani mint a hely bohóca
Sztárok s érdemesült nagyok közt,
Festetten vigyorogni, mintha csak csodálnám
Jobb- s baltollnokok életunt keresztjét;
Kávét addig ihatnak itt, s ez éltet,
Amíg én ülök itt, a jó sarokban.

Centrál! Mennyi erőm veszett szerelmünk
Hullámvölgyeiben, s a zöld alapszín
Mennyi távlatot állított a falhoz –
Az egész fiatalkoromat lefogtad;
Ez a fátum: egyéb utat ne lássak,
Amíg itt ülök én, a jó sarokban.

Merthogy mennyi divat kínált magával
Szorzódó anyagot, s kiket neveltek
(Az én orrom előtt!) ezen a pénzen!
És hogy' híznak az én halott jövőmből,
S látszik: isteni könnyű most a rossznak,
Amíg én ülök itt, a jó sarokban.

Nézd, mindaz, mivel egykoron becsaltál,
Hogy' porlik darabokra, épp előttünk!
S bár nem kel porainkon új legenda,
Hét év testi szerelme ezt kibírja.
Már nem lesz tüzesebb – de tart az őrláng,
Amíg itt ülök én, a jó sarokban.

Lapszámunkat Novák Ágnes Katalin üvegfestményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 31. oldalon

Weiner Sennyei Tibor: Cso-
davilág

Czegő Zoltán, Bodor Béla
versei

Szócs Géza: Beszéd a palack-
ból – Plágiumvád 70 éve

Sárközi Mátyás: Elárvult
hongriuscule

A szabad szellemű kultúra vé-
delmében – A Magyar Írószövetség
nyilatkozata

Tar Károly – az Irodalmi Je-
len regénypályázatának különdí-
jasza: Szerenád dobra, cintányér-
ra és más ütőhangszerekre

– *Vannak írók, akik elvből nem vesznek részt pályázatokon, mások pont ellenkezőleg. Ön melyik kategóriába tartozik?*

– Az egyetem befejezése óta eltelt tíz évben tucatnyi, kisebb-nagyobb ösztöndíjat, pályázatot nyertem. Ahhoz, hogy írni tudjak, szükséges az anyagi támogatás, mivel verseimből, novelláimból, de még a regényeimből sem tudtam eddig magam eltartani. Ezt az összeget előteremthetném akár hozományvadászatból is, de valami miatt ösztöndíjvadásznak álltam. Ami az elveket illeti, racionálisan működöm pénzügyi területen, annak tudatában, hogy az emberi agy alig érzékeli a különbséget a racionalitás és az irracionális között. Ez a helyzet mondjuk, amelyet most elém vázolt, egy falusi búcsúra

emlékeztet, ahol bekennek zsírral egy hosszú póznát, a tetejére tűznek egy díszes bokrétát, kissé beássák a földbe, s az a kérdés, ki a legény? Aki lehozza, vagy az, aki félreáll, s karba tett kézzel röhög az igyekvő bénákon, s fitymálja a győztest: erre ő is képes lenne, sőt. Távolság áll tőlem a versengés, szívesen félreállok, ha öldöklő vagy értelmetlen a küzdelem, de ha valóban fair játékról van szó, amelyet komolyan vehetek, tiszták, egyértelműek a szabályok, miért ne vegyek részt benne? Az irodalom közösségi műfaj. Petőfi is indult pályázaton, Arany is! Mintha nyertek is volna, mondjuk száz aranyat. Hitványak ezért? Valaki hiába a legjobb író a kerek világon, ha nem adja közre a műveit. A pályázatok ma a szűkös művészeti támogatás elosztó csatornáiként is

funkcionálnak. És az, hogy léteznek mecénások, baj lenne? Persze a fülemben csengenek ilyen mondatok, hogy „ne csatlakozz a hadhoz”, és ennek is megvan a maga igazsága. Mert azáltal, hogy beadom a pályaművet, hitelesítek egy társaságot, hogy igen, elfogadom, ők kompetensek dönteni arról, mi a jó irodalom, s mi nem az.

– *Mivel a pályázat lefutási ideje hosszúra nyúlt, voltak-e pillanatok, amikor úgy érezte, bizonyos részeket másképp írt volna meg? Foglalkoztat-e a regény még az elküldés után?*

Folytatása a 15. oldalon
IRHÁZI JÁNOS

Férfi, nő, lepke és virág

– Beszélgetés Balogh Roberttel,

az Irodalmi Jelen regénypályázatának III. helyezettjével –

„Költők törzsasztala”

A Centrál Kávéház múltjáról és jelenéről

A 19–20. század fordulóján Budapestet a kávéházak városának nevezték, s valljuk be, joggal, hisz közel ötszáz kávéházzal büszkélkedhetett. S miképpen kaphatta meg e kávézó helyek egyike-másika az „irodalmi kávéház” megtisztelő címet? Ehhez „csupán” annyi kellett, hogy rendszeres találkozóhelye legyen az irodalmi élet képviselőinek, eszmecsereiknek, vitáiknak, tanúja új alkotások születésének.

Ezen kávéházak sorába lépett be az 1887-ben alapított Centrál is, s a '90-es évektől már jelentős központja a főváros szellemi életének. Elsőként Kiss József és az általa szerkesztett Hét törzshelyévé vált. Innen indult, s a '20-as években ide tért vissza a Nyugat. Mindennapos vendégei: Ady Endre, Osvát Ernő, Ignotus, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád, Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes, Schöpflin Aladár, Tersánszky Józsi Jenő. Itt tartották heti összejöveteleiket, s alapították a Kaffka Margit Társaságot a magyar íróknak. De itt működött a – Püski Sándor és Fėja Géza vezette – Bolyai Akadémia is. A népi írók asztalánál Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Kodolányi János, Tamási Áron, Veres Péter tűnt fel rendszeresen. A II. világháborút követően törzshelye az Új Hold, a Magyarok és a Válasz szerkesztőinek.

Az 1949-es államosítás s az öt évtizedig tartó mostoha sors után 2000 januárjában végre visszakapta régi fényét, s szerepét. Dr. Somody Imre azon céllal építette újjá, hogy felélessze azt a szellemiséget, amely a XX. század elején a főváros egyik legkedveltebb intellektuális közegévé tette.

Az újranyitás évében a 2000. c. folyóirat ideköltözött a New Yorkból, de az ÉS munkatársai is gyakorta látogatták.

Februártól az Irodalmi Jelen is törzsasztalt választ a kávéházban, s előre jelzett időpontban szerkesztőségi órát tart. Az asztalokon

pedig hónapról-hónapra ott lesznek az Irodalmi Jelen friss számai. Emellett felolvasások, kerekasztal-beszélgetések szervezésével próbálunk megfelelni, továbbvinni azt az örökséget, amelyet nevével és múltjával a Centrál fémjeléz.

S mi más kívánhatnánk a hetedik születésnap alkalmából, mint azt, hogy Szabó Lőrinc versében az igeidőt megváltoztatva, sorait a következőképpen idézhessük: A Centrál, modern Akadémia, pezseg és forr.

BUZÁS SZILVIA

SÁRKÖZI MÁTYÁS

Elárvult hongriuscule

Határ Győző angolai, wimbledoni, vöröstégla villáját nevezték Hongriuscule-nek, kis Magyarországnak, a nevet egy Londonba látogató francia költő találta ki, de még most is ott van a felirat, fehér alapon arany betűkkel, a bejárat mellett. Talán ott marad még hosszú időre, a költő halála után, hiszen Határ Győző szándéka az volt, hogy a villát a magyar állam örökölje, s használja alkotóháznak, itt szállhassanak meg írók és kutatók, ha Angliába jönnek.

Az elnevezést a francia költő tulajdonképpen Határék előző házána adta, amelyben bőven láthatott népi szötteket, kerámiákat, hímezett párnákat. A wimbledoni villa nagypolgári, nagyon angol jellegéhez nem illett a magyar népművészet, az író sublódába száműzte a terítőket és bokályokat, a szalon megtelt bronz és bronzutáncos hölgyekkel, akik kecses pózokban lámpákat és tükröket öleltek át. Egész csapattal gyűjtött ezekből a Határ házaspár.

De mégis Kis Magyarország maradt Hongriuscule, hiszen falai között alkotott a talán legtermékenyebb XX. századi magyar költő, író és filozófus. Mindig magyarul, soha sem angolul. Egy fiatal kritikus írta néhány évvel ezelőtt egy budapesti folyóiratban, hogy nehéz lépést tartani Határ Győző hatalmas termésével, nem könnyű elolvasni sok száz oldalas prózai kötetit. És így fejezte be panaszát: „hátha még azt is mind el akarnánk olvasni, amit

a Mester angolul írt szigetországi évtizedei során...” Nos, a Mester ötven év alatt befogadó országa nyelvén nem írt mást, mint néhány olyan tréfás költeményt, amelynek egyik sora magyarul, s a másik, arra rimelődően, angolul van. Brit kiadónál fordításban sem jelent meg tőle semmi.

Ezért húzódozom a feladattól, hogy valamelyik londoni napilapba búcsúztatót írjak róla, jóllehet, érzésem szerint Határ Győző a múlt század második felének, e század első évtizedébe is átnyúlóan, egyik legkiválóbb, legérdekesebb magyar költő-jelensége volt, talán az öt legjobb közül az egyik.

Ifjú koromban, már emigránsként, sokat jártam lakóhelyem, az egyik londoni művésznegyed Coffee Cup, azaz Kávészszeze nevű, hangulatos eszpresszójába. Ma is ott van, ahol negyvenöt éve volt, faburkolatával, ernyős falikarokkal. Gyakorta ült a szomszéd asztalkánál egy zömök öregúr. Zord és pamacsbajuszú. Turkált a tömött akta táskájában, papírokat halászott ki, olvasott, firkált. „Nagy író, de nem méltányolják” – sugdosták körötte a törzsvenedégek.

Egy szép napon a lapok hozták az arcképét – Nobel-díjat kapott. A Bulgáriában, ladino-nyelvű zsidó családban született, Németországban íróvá vált, Angliában élő Elias Canettit jutalmazták 1981-ben Nobel-díjjal, egy 1935-ben írt filozófiai regényéért. Mérgesen és sértetten azon nyomban kijelentette, hogy angol kiadók

nem jelentethetik meg a műveit. Kérték volna a kéziratát előbb.

Alig pár héttel ezelőtt Wimbledon dombnak futó, kertés utcáin még ott sétálgatott egy igen öreg bácsika, nagyon széles karimájú művészkalap alól kivillanó ősz sörényével, majdnem bokáig érő, világos teveszőr kabátban, hosszú sállal a nyaka körül. Kicsinyke diktafonba sétálás közben vektorokat dünyögött. Aj, beh szerette volna, ha neki is odaítéli a Nobel-díjat a svéd akadémia. De ehelyett Magyarországról figyeltek rá, az emigráns magyar írók Kossuth-díjasa lett.

Próbált betörni az angol irodalomba. Írt *Archie Dumbarton* címmel egy szerinte angoloknak való regényt. A fordítót hibáztatta, amiért elmaradt a remélt kiadás, pedig csak az volt a baj, hogy a meseszöveg túl ezoterikusra, a nyelvzet túl nagyra, a nyelvet túl nagyra sikerült. Amikor Umberto Eco hirtelen világsiker aratott *A rózsza* nevével, Határ Győző megírta vastag könyvét Julianus apostatáról, ármánykodással, erotikával, gyilkosságokkal fűszerezve. Túl tömény prózájának bizonyult...

Hogyan emlékezhetnék róla valamelyik angol újságban? Odafigyel-e az angol olvasó, ha elsorolom, hogy hallatlanul termékeny és eredeti író halt meg a St. George's kórházban, egy hatalmas műveltségű, régivágású figura, saját nyelvének utánozhatatlan nagymestere, remek költő. Itt élt fél századon át közöttük. De egy házban, amit úgy neveztek, hogy Kis Magyarország.

BOKROS LÁSZLÓ

Az álom

Az álmok mostanában mintha messzebbre kerülnének. Látszik a munka a művilág mögött, és ez felettebb kényelmetlen. A televíziózás azért még ügyel, hogy mindig azt, amit fontosnak gondol. Am a klaviatúra nem ennyire szigorú.

És mégis. Többen szeretnék a képernyőt hinni.

A szerkesztők biztonságosak.

Olyanok, mint a piros lámpák, megmutatják, hogy mikor hová.

És vigyáznak, hogy el ne üssenek. Illetve csak azokat hagyja magára, akik másnak fizetnek.

A béke meghozta a félelmet.

Minden bezárva egy palackba.

És a kiút ismeretlen.

A háború irtózatosa pokla elvetve.

Marad a szorongás.

Vagy a befelé menekülés. A pohár mellett, vagy egy másik mellett, aki ugyanúgy elbújik valahová, valami elől, de igazából nem is sejt, hogy mi az, amitől menekülnie kellene.

Pici poklok, reklámparavánok, megtervezett valóságok, kipróbálatlanul. A tesztcsoporthoz nem vidám. Nem tudják, mi a cél, csak nevetni kellene, és örülni mindennek. Középszer a piederstálon. Ünnepelni mindent, ami nem méltó az ünnepre. A Hihetetlen Család ellenfelei számúzik a szuperhősöket. Betiltják, mert akkor biztos a világ, ha senki sem szuper.

És a hősök elmennek dolgozni. És ott élnek egy darabig, magukat feladva, belül persze mosolyogva, és szánva a csetlő-botló, önmagukban vakon hívó, fura lényeket.

Akik azt mondják, az ember a minden. A kezdet és a vég.

És könyveket bújnak, persze anélkül, hogy bármit megértenének. A praktikum megteremti a börtönöket, és magánál tartja a lakatok kulcsait.

A szabadságot nem ismeri.

A szeretetet sem.

Az álmokat sem. Inkább megmutatja a munkát, ügyet sem vetve rá, hogy a színházban senkit sem érdekelnek a próbák.

Csak az előadás.

CZEGŐ ZOLTÁN

Isten jár
a kertek alatt

Isten jár a kertek alatt.
Firtat valamit.
Hát szabad-e tántorogni
bűnbűnben ugyanitt?!

Gyümölcsfa nő lába nyomán
s termőre fordul.
Palotában sánta sátán
tervezget orvul.

Fohász van a koldus ajkán,
a lábán bocskor.
Szegényes az imatára,
komponál olykor.

Neki nem szégyen a kérés.
Gyomorból teszi.
Felé fordul az Úristen,
sorsát izleli.

Madárszárnyakon a hála.
A földön átok.
Isten jár a kertek alatt,
vigyáz tirátok.

Tartósítja a teremtést.
Rendjét nem érted.
Világokról gondoskodik.
Rejtett a képlet.

Mint titkos bánya mélyében –
kőböz valamit.
Vád menekül előle, ha
sorsot igazít.

Ő a tudás bizonyosan.
Szívére vette
a mindenség gondját, baját.
Töpreng felette.

Vaksin kutatod műhelyét,
hitvány radarral.
Isten csak mosolyog rajtad,
sose haraggal.

Mindenségem az életem.
Többi? Kulissza.
Ki született – diadalmas!
Borát kiissza.

Isten jár a kertek alatt.
Ne fordulj arra!
Esendő vagy. Ez a titka.
S ez a hatalma.

Amerikában

Látom arcom előtt az idegen földrészt rokon világát.
Vergődő otthoniak gondja dönget bordáim falán.
Szól-e magában az Úr valahol, hogy jól van ez így?

Négyszáz esztendő protestáns bárka hanyódik a viharban,
Rakottan skorbuttal, éhező fehér menekülőkkel.
Bennszülöttek mentik a maradék életet a korai télben.

Indiánok és hódítók vére és könnye gyepén mókusz szemelget.
Gyermek-magam s enyéim világa felőlem tűnődik a távoli parton.
Vigasztalannak látó szeme van a háta közepén is.

Egykori, mára kristályos csókokat hullajtottam a nagy óceánba.
Azokon lépkedvén, roskatag lábakon is bizton haza találok,
száz év múlva is, bár néptelen földön kelljen szólanom.

Mert hogy ott adtam abból, amit égiek juttattak nekem.
És kaptam köd-gyűszűvel viszont, a kupával osztogatottért.
Erőm s mérlegem nincs a nagy Eligázító firtatására.

Most, ahogy zsugorított földem tűnik elém égi ezüstben –
Meghőköl az indián nyár felsége az éjféli feszület előtt.
És Bolton fölött megjelenik védőn a Kárpátok barna szivárványa.

Éhség

Éhezők apja meg a bűn
a tilosban erdei gyümölcsre,
eleven húsrá lesnek.
Csak versben és imában
érheti utol
a lélek az erodált testet.

A gödör cápatorokkal
figyel a tántorgókra.
Itt minden üreg éhes.
Gazok nyugalma,
tengeri láthatár
mérhető csupán e szenvedéshez.

Éhes mester, a tanítvány.
Szomjan csikorog a lélek.
Éjfélnélkor fölfordít a hegyek orma.
Mégfáradt itt már a halál is.
Szintúgy a Biblia, a Tóra.
Mindenek rászolgáltak immár
az égi mélybe süvítő jó szóra.

Lőrés az égen

Botlik a bogár.
Mély már a ránc a kézen.
Elkészült a mellem, az arcom.
Készen vagyok-e egészen?

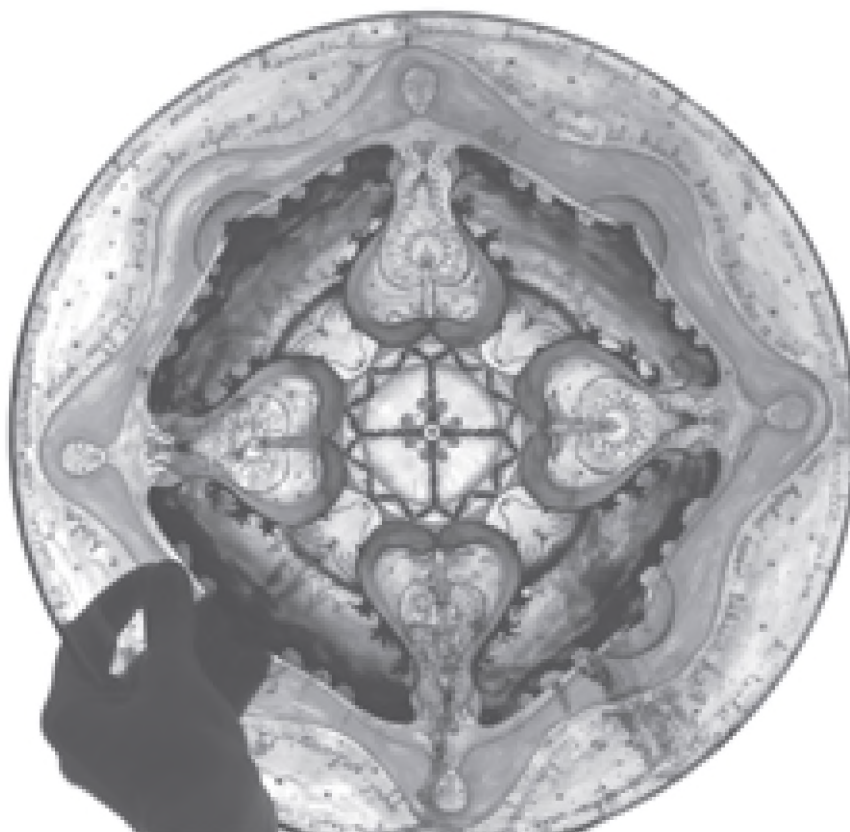
Csiszoltam, faragtam.
Mások is igazítottak rajtam.
Több esővíz, kevesebb homok
Sikálhatott volna hajdan.

Fokozott habzású mátkák.
Több-kevesebb amaz örületben.
Csók egy jázminszirmra –
Éjféli hála nála, hogy születtem.

Írás? *Memento*, ennyi volt a reggel.
Hány küszöb, hány visszafordulni!
Lelibeg egy levél az égről.
Miféle határokon túli?

Csupa számadás. Végtelen tán a tarló.
Akarom már a summázó napot.
Tenyérenyi lőrés az égen:
– *Egykor itt egy istennel lakott.*

Akár letagadnám is a voltom.
De hogy a súlyomat más tagadja?
Megélhetési *bárdok* közt járok.
Panoptikum. Ők a tavasz műanyag kalapja.

Bevezető,
melyben a szerző kitér a feladat elől,
s mint mindig, most is a maga feje után megy

Vajon megtehetjük-e azt, hogy magunk mögött hagyjuk az ismert konvenciókat, és szabadon nekilátunk egy új feladatnak a már látszólag ismert és százszor bejárt kertben, új füvecskék után nézve, melyeket eddig talán még gyomnak sem igen nézhettünk? Felszabadíthatjuk-e magunkat, nemcsak saját, hanem génjeinkből felkapaszkodó, és csillagainkból alácsorduló sorsunk alól, hogy végre ne maradjon más, csak a nagy, nagyon nagy kék ég alatt rezgő kicsiny lényünk? Vagyis végre: megpillanthatjuk-e önmagunk? Megismerhetjük-e a kaotikus emberi történet mögött az istenit, vagy csak és csupán sejtelmünk lehet róla, bizonyosságunk pedig sosem? Tudhatunk-e Istenről? Vagy mondjuk inkább úgy: nincsenek vélt vagy valós összefüggések az emberi történetekben, s ha akadnak is, azok pusztán véletlenek, s nem mondanak el semmit a valóságról. De mi a valóság? Nemde egy szépen mintázott szöveges, amely eltakarja szemünk elől a valódi valóságot, mely túl van a téren és az időn, túl van a csak emberin, mert magába foglalja azt, mert nem más, mint maga az Ige, a kimondás, a ritmus.

Szabaduljunk tehát fel az ismert konvenciók terhe alól, szökjünk meg a filológia évszázados hagyományára elől, vessük a kútba az összehasonlító irodalomtudomány megfoghatatlan eredményeit, az irodalomelmélet terminusairól nem is beszélve, s egyszerűen csak adjuk át magunkat, miképpen a század eleji vurstlik súlyos ponyvával borított sátraikban vajásokok, jócska tehették, miképpen a XVIII. században pap vagy nemesember, kik zug-alkimistaként adták át magukat az üvegcse felett fodrozódó gőznek. Adjuk át magunkat egy versnek, hadd vezessen minket, legyen ő a vonalzónk, ne ismereteink csupán. Mert ismereteink nem mások, csak ismétlései annak, mi belénk van írva, mint ahogy tanulni is csak azt tudjuk valójában, amit egyébként is tudunk, így tehát a tanulás, lényegében ismétlése csak annak, amivel ideérkeztünk. Nincs értelme elmondani olyan dolgokat a vers szerzőjéről, mit már elmondtak mások, vagy elmondtam én, vagy mit tudni lehet máshonnan. Most csak erre az egy versére koncentrálok, szétbontom, és asszociációkat hozok rá, a különböző kapcsolódások vagy a véletlen, a szerencse műve, s ha a történeteim között mégis van összefüggés, úgy az nem az én felkészültségem, tudásom, ismereteim következménye, hanem a vers vezetése, a jó vagy az alkímista szerencséje, hogy sikeresen át tudták magukat adni médiumként.

Első rész,
melyben három
rendkívül különböző
történet elindul csodavilágba

„Csöndesen lüktető éjjeli lég, / Gonosz álmokkal terhes éj! / Futó folyam a holdvilág, / Habzik az ágak végein, / Megperdül, forog és fut tovább, / Hab – vagy cseresznyefavirág? / Kékek a bokrok árnyai, / – Vágy csak a kulcsvirágok azok? / Mogyoróbokor alatt / Ezer kis kék virág, / Ezek a holdfény-folyó árnyai, / Kulcsvirág, ibolya, harangvirág, / Nagy fekete szirtek / Nyomulnak ki itt-ott / Folyam közepébe, / Köröttük fodorodik a hab, / Csilllog cseppekben / Szórájk szíjjel / A holdfény-tajtékot, / Szirtek a vízben / – Vágy csak a réten a fák? / Öreg, gonosz, összevissza csavarodott fák a réten?”

A *Csodavilág* című vers szerzője, Békássy Ferenc bizonyosan éppen olyan hosszan nézhette a megcsavarodott tölgyfa ágait, mint én, mikor először Zsenyire érkeztünk, 2005-ben. Az Ezeréves tölgyet akkor már kitömték betonnal, karjait vasgyűrűkkel tartották össze. Tavasszal láttuk, őszre szétesett. Ezt meséltem épp Danyi Zoli (zentai költő), remete barátomnak, amikor nemrég megkért, hogy azt a pár tárgyat, amit még otthagytott régi szegedi lakásában, mit eladott végre, segítsék elhozni. Meg persze úgyszólván rakjuk be őket. Szóval átmentem az Alkony utcába, és beléptem a kiüresedett lakásba, ahol a szoba közepén már csak pár doboz volt, rajtuk felirat: „Tölsztoj”, vagy éppen „T

WEINER SENNYEY TIBOR

Csodavilág

beszéd hat részben

Mann” – azon gondolkodtam, hogy a Remete vajon még ebben is ennyire precíz lenne, hogy ábécésorrendben pakolja ki a könyveit? Aztán bent egy asztalka, kint egy polc, ezt a kettőt kellett volna elrendezni, de én, mint mindig, most sem siettem el a munkát, nagy hatással volt rám a hatévnyi délvidéki élet, kimentem az erkélyre, ahol szikrázva süttött a Nap, s a szegedi Fogadalmi templomra éppen rá lehetett látni. Alattunk fák csavarodtak, s mi alig megmozdulva, kimondatlanul is utánoztuk őket, ahogy nyújtózkodtunk, miképpen régi mágusok, mielőtt a fák kérgére vészték regös-énekük. A Dóm felől harangszó hallatszott, épp olyan harangszó, mint Szombathelyen 1736 egyik kies délutánján, amikor egy nagyobb társaság utolsó útjára kísérte Felső Surányi Báró Sigray Jánost, ezt az egyébként jóra való, és akkoriban – mondhatjuk szép életet megélt derék embert; lányai és özvegye mellett nemcsak Szombathely több vezető embere, hanem a környékbéli falvak és uradalomak urai, s egynemely szolgálói is kísérték. A pap – aki egyébként a Kapornoki Szent Salvator Apátura volt, Szombathely mezőváros privilégizált plébánosa, amint mondták – a sír felett állva bevárta a hosszan kígyózó népet, s miközben csendesen készült, hogy beszédét felolvassa, azon gondolkodott, hogy ötven év múlva ki fog az itt megie-

Vég tél takarja majd, mely szenvedett / Kifáradt, szép, szerelmes testedet” – ugyanis e versike ott volt az összerakott könyvek között, méghozzá kézirat formában, igaz csak másolatban, ugyanis pár hónappal ezelőtt Gömöri György Angliában talált egy levelet, benne ezzel a verssel. A levelet 1914 karácsonya előtt írhatta Békássy valamely Németföldön élő rokonának, mert csak a vers van magyarul, a levél többi része németül íródott. Ezt a levelet én lemásoltam Zolinak, mert ő is lemásolta Hamvas Béla naplójából azt az oldalt, ahol az egyik oldalon mindössze annyi van írva „1948. október, 12. Szentendre” – a másik oldalon pedig nyolc négylevelű lóhere van beragasztva, melyeket nyilván a Béla ezen az egyetlen napon talált. A Békássy-levél azonban háromoldalas volt, az első a német nyelvű levél, mely arról szólt, hogy visszatér Zsenyire, a második az idézett halál-vers többi része, de az említett strofa már a harmadikon, mely után meg ez: „ezerszer csókol: Feri.” Vajon Békássy látta előre a halálát? Ki ez a kapornoki plébános? Mit költözködik itt ez a zentai és ez a zsenyei meg mér’ segít neki? Mik ezek-kik ezek a régi emberek?

„Öreg, gonosz, összevissza csavarodott fák a réten? / Hatalmas mágusok! / Kiterjesztik karjaikat, / Görbe ujjal integetnek az égbe, / Várá-

is kerülnek, / Bolond láncban tekerednek összevissza. / Boszorkányos szagok szállnak az éjben, / Mérges füvek, varangyjelek, / Rothadt gyökerek szagai, / Rothadt vizinövény-szagok”

Bizonyosan nem a rothadás szagai terjengnek most azon az asztalon, amit bent találtam, a kishabos szobában. Szép íróasztal, szép fekete, talán a sok költözködés miatt nem volt idő, bizonyosan nem volt idő letörölni róla a vastag port, amire én rajzolni kezdtem a mindenhova odakéredzkedő spiráljaim, s kérdeztem Zolitol, hogy vajon hány vers született ezen az asztalon? Micsoda gyarló kérdés volt, mennyire a történetet akartam tőle hallani, azt, ami végett most borul ez a lakás, ez a létforma, ami miatt most a zentai elhagyja az Alkony utcát, tudtam, hogy az asztalon nem ő írt, tudtam, hiszen együtt neveltünk azon, amikor a költő asztalt vett magának, merthogy egyetlen asztal bontotta meg az Alkonyt, ugyanis Danyi Zoli túl nagy asztalt vett magának, hogy az ő rövid haiku-szerű versei és Hamvas irratlan mennyiségű kézirata is elférjen egymás mellett, túl nagy asztalt vett, és ezért sorban el kellett kezdeni kidobálni a bútorait vagy áthozni hozzá, vagy haza, egészen addig, míg végül el nem adta az egész lakást. Rajzoltam a poros asztalra a kis spiráljaim, s Zoli csak ennyit mondott: a rózsákat fogják ezen az asztalon vágni, a rózsákat a kertészetben. Ahogy Békássy írja „Az elhagyott kert” című versében „*Csak egy rózsaszirm / Szállott a széllel / Az hordta széjjel / Régmúlt idők hő illatát / A csöndes nyári légen át*” – írta ezt 1914-ben, pontosan abban a hónapban, amikor már egészen konkrétan véste papírra, hogy „*Elmegyek, talán / Vissza se térek; / Hamarosán elmúlik / Fiaaton elmúlik / Belőlem az élet*” – vagy ez csak a század eleji fiatalok világfájdalma lehetett, semmi több? Aztán letöröltük az asztallapot, rajzaimmal együtt, s ahogy felkavartuk a port, köhögést véltem hallani, de nem a miénket, hanem egy hátsó sorban köhögtek, egy távoli temetésen, visszafogottan, miközben a pap úgy folytatta beszédét: „*Micsoda most Embernek élete? Füst, melyet egy kis szellőcske eloszlat? Hó, melyet az napnak legkisebb sugara is elolvaszt? Virág, melyet az mellette való játszadozó szellőcske is elhervaszt? Omnes morimur, ficut aynae dilabimur. Mindnyájan meg halunk, és mint az vizek elfolyunk*” – de ekkor már nedves ronggyal törölte a Remete a fekete asztalt, s arról sem por, sem köhögés nem szállt fel afféle gonosz hínárként, hogy berántson a távoli múltba. Nem szállt onnan más, csak virágillat.

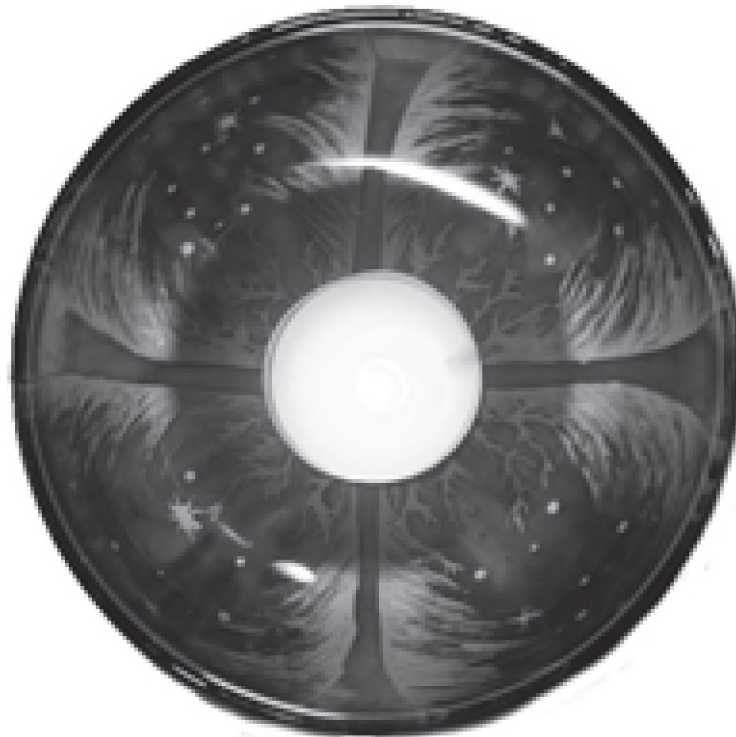
„*Pedig hiszen cseresznyefák virágnak! / Tele hínárral a holdfény-folyó, / Kígyóforma szára lengedez. / Mindenhova kúszik a hínár, / Csavarodik lábaim köré, / Nyálas hínár fogja kezemet, / Rothadt hínár csapódik arcomba, / Fekete kezek nyúlnak felém... / Pedig csak a fák mozgatják ágaikat!*”

Harmadik rész,
melyben szó esik röviden
három misztériumról

„Jávorfá, jávorfá, / Szent fa, varázsfa! / Kerek a rügyei, / Tündér-rügyek, faszemek, / Ezeket kéri el / Vakondok éjjelre. / Jávorfá, vízörző. / Alája állok, / Köröttem körben / Virágzó primula. / Varázslatot mondok, / Nagyot, erőset, / Láthatatlan láncsal / Lekötöm a fákat!”

Éppen hogy csak lélegzethez jutok, addig, míg csend van, míg hallgatás van, míg figyelem van, addig van esély egy rövid kitérőre. Mielőtt Zolival nekilátnánk a polcot lehurcibálni a második emeletre, úgy hogy bizonyára sejtethet, ő hiába jógázik, én pedig hiába tai-chizom, „szűk térben” egyikünk sem az a szekréncipelő fizikumú fazon, ám ennek ellenére egy lélegzetvételi idő elég volt, hogy felkészülhessünk a nagy feladatra, ezalatt az egyetlen pillanat alatt, miközben az ember beszívja a levegőt tüdejének kicsiny hörgőcskéibe, s kifújja, mintha ez a csodálatos mechanizmus az Univerzum legtermészetesebb dolga volna, ezalatt a pillanatnyi csoda alatt mondom el, hogy Zoli tulajdonképpen előbb írt meg engem, mint hogy találkozhattunk, barátkozhattunk volna.

Folytatása a 18. oldalon

lentek közül élni. 1786-ban ki lesz az, aki az itt jelenlévők közül még elmondja a Miatyánkot, vagy Sacramentumot? De túl sokáig nem gondolkodhatott, a harang abbahagyta kongását itt is – ott is, és nekikezdett beszédének: „*Midőn az szerelmesinek álmot ad...*” – vagyis az Úr megihleti őt, s ezen a hangon folytatja – „*Első Atyáinknak engedelmisége miatt nagy boldogtalanságra fordult az szegény emberi Nemzetnek Sorsa, az kik halhatatlanságra, minden lölki és testi jókkal alkottunk az tiltott gyümölcsnek kostolása után, az halálnak torkában, minden testi és lölki jóktul meg fosztatva, Istennek méltán ellenünk föl görjedt haragjából adattunk*” – még szinte hallottam a harangszó elhunyasában ezt a pár sort, ahogy befordultunk az erkélyről, s a hátunk mögött ez elpárolgott, vagy tán sosem is volt. Bent – miközben tétován botorkáltunk, hogy hol kezdjük el – jutott eszembe Az év című Békássy Ferenc-vers utolsó négy sora, az a négy sor, melyet a szombathelyi papnak fel kellett volna olvasni, hogy „*Bölcs, fáradt vándor, vetve már az ágy, / Mire megéri a Halálra-Vágy, /*

zsolnak, integetnek, mozgolódnak... / Megnépesül erre a holdfény-folyó, / Gyöngytestű Rábatündérek, / Csigaházás sárga szellemek, / Csunya, pikkelyes / Vizimanó népség! / Páraszerű békányálás boszorkányok / Ülnek a habon, / Lovagolnak hosszú sudárban / Buta, lapos szájú halakon, / Báméskodó, zölduszályos / Tötött szájú halakon. / Nyomasztó álmokkal teli az éjjeli lég, / Ködhálót szövöget gonosz varázs, / Pedig csak a fák mozgatják ágaikat!”

Második rész,
melyben az élet törékenysége
találkozik cseresznyefavirág illatával
egy rózsátöknék szánt poros asztalon

„*Pedig csak a fák mozgatják ágaikat! / Megfenyegetik a csillagokat, / Megmozdul az ég, / Helyéből kiperdül a hold, / Nem mernek csillogni sem a csillagok, / Csigaszarv-szárakon / Hirtelen lenyúlnak az égből, / Követik lépteimet, / Elém*

KÖRÖSI ZOLTÁN

A történet árnyéka

Boldogság

Kafka élettörténetének kései darabkaja 1923-ból, Berlinből a parkkal, a babáját elvesztő kislánnyal, s a sírdogáló kislány vigasztalására kitalált, három héten át érkező állevelekről, melyekben a messzire ment baba tudósít a sorsa alakulásáról, boldogulásáról.

Amikor valaki elég szerencsés, hogy egy történetben éljen, egy képzelte világban, ennek a világnak a fájdalmai eltűnnek; amíg a történet tart, a valóság megszűnik létezni. Kafka elmesélt történetei tehát nem kevesebbről, mint a boldogság lehetőségéről szólnak: elveszni egy le nem írt történetben, történetet mondani egy erősebb valóság megteremtéséért, úgy kínálni fel a felejtés adományát, hogy éppenséggel a tudás, a meghosszabbított emlékezet illúziója fedi el a közvetlen valóságot. Nem is kérdés, hogy a három hét során melyikük volt boldogabb: a babája sorsáról szóló híradásokat hallgató kislány, vagy a baba világát, sorsát, szerelmét és házasságkötését elmesélő Kafka. S az se kérdés, hogy az utolsó, a búcsúlevél után melyikükben támadt hiány: a babáját immár elfelejtő kislányban, vagy a távoli boldogságról mesélő íróban. (Tudjuk: az ítélet nem egyszerre jön, az eljárás maga válik lassan ítéletté.)

Lüktetés

Kissé szegyenkezve, többször is megakadva mesélte el, hogy milyen volt az, amikor valósággal megdőbrent, mert minden addigi szokásával ellentétben kényszerűen elkezdett a testére figyelni, nem csak maga a létezés váratlanul erős érzése miatt, hanem mert úgy érezte, függetlenül a rátoró fájdalomtól és a betegségtől, hogy akkor mostantól akár már ezzel is tölthetné az idejét, például figyelne a csuklóján, a puha bőr alatt futó vékonyka erek kék lüktetését, ezt a valószerűtlen bonyolultságot és finomságot, amihez neki mindeddig lényegében semmi köze nem volt, miért mondana ez kevesebbet a világról, ennek a csuklónak a tanulmányozása, szegyen vagy nem szegyen, mint bármi egyéb elfoglaltság, ami az útjába kerül.

Télelő

Az a nagydarab, kövér öregember, ahogy hátradőlve, kinyújtott lábbal ül a zsúfolt, mégis hidegen neonfényes metrókocsiban. A fehér haja sörte-rövidre nyírva, fehér inget, fehér nadrágot, s mindehhez gombos, fehér műszörme bundát visel, azt a fajta, a báránybundát utánzó kabátot, amin a bolyhosodó anyag az időtől és a kosztól éppen úgy szürkül, mint valami igazi prém. A legkülönösebb azonban az arca: az elmosódó vonások nehezen felmérhető kuszasága, ahol a zsírpárnák és redők is nem csupán zsírosan csillognak, de talán a szürke mitesszerek tömkelege, az áll körül kiütkező borosta, vagy egyszerűen a pókhálós ráncokban megülő porszerű idő miatt tompán sugárzó, ezüstös hatást kelt a bőre, beleértve még a halántékán rendületlenül hízó, fehér izzadságcseppeket is.

Ólom

Úgy képzelte a szavai nyomán támadó érzéseket, mint holmi regényes leírást az emlékezet kitéphetetlenségéről: például úgy, hogy az az emlék akként fészkelte be magát a testébe, mint valami eltévedt, hüvelyét vesztett golyó, amit ugyan egyáltalán nem neki szántak, s bár meglepően hamar behegedt a lövedék tépte seb, maga az idegen test, ez a lassan tokosodó ólomdarab még a becsapódás után vándorolt a húsában, s végezetül a belső, nemes szerveihez, például a tüdejéhez közel állt meg, ott lakik odabent, olyan közel, hogy már-már hozzá is ér ahhoz, például

ha pattanásig feszülő tüdővel felkiáltana, vajon mi volna akkor, s éppen ezért se hozzányúlni, se eltávolítani nem szabad, együtt kell élni vele.

Tanulság

Bármikor, ha egy ember azt hozza fel enyhítő körülmény gyanánt, hogy a tette egyébként természetes volt, s emiatt érthető, és felmenthető, hiszen természetesen emberi cselekedet, akkor gyanítható, hogy az állatoknál alantasabban viselkedett.

Bizalom

Ahogy átvágtam a sötétlő szobán, láttam a párnákba süppedő fejeiket, azokat a csapzott halántékokat, s láttam azt is, hogy az alvó arcokon olyan feltétlen és olyan tiszta bizalom honolt, hogy gondolni sem akartam arra, mindez netán alaptalan is lehet. Kell létezni valahol valami nagynak és méltóságtelinek, ami egyúttal eléggé félelmetes is, hogy igazolja ezt a fénylő hitet.

Gyűrődés

Előredől kissé, mintha már fel akarna állni, indulóban volna, csak éppen itt van még, és az ujjával, a tenyerével gépiesen söpörgette az asztalkendőn ide-oda a leszóródott morzsákat, s magát az asztalkendőt is egyre húzogatta, mintha újabb gyűrődéseket fedezne fel az anyagon, s ezt a rendellenességet nem tudná elviselni, mindenképpen halkán, fojtott hangon, de láthatóan annak az embernek az idegességével, aki már nagyon is készült arra, hogy továbbadja a mondanóját, szinte lélegzetvétel nélkül mondta el, hogy hajnalban, amikor felébredt, egyszerűen a legnagyobb természetességgel ötlött az eszébe a gondolat, miszerint az is lehet, hogy a halottak egészen egyszerűen azért nem beszélnek velünk, mert ők már egy erősebb valóságban vannak, és mert abból a valóságból ez az itteni csupán egy tökéletlen álomnak, csak hogy nem kuszaságnak, éppen ellenkezőleg, rég megoldott és emiatt természetesen érdektelen rejtvénynek tűnik, egy olyan hajdani feladványnak, ami visszanezve inkább sajnálatra méltó, semmint érdekes, s amelyben, ha visszacsusszannának, benne mozogva és megnyilatkozva újra bele kellene me-

rülni annak főlöleges bonyodalmaiba, szóval hogy tudnának szólni, ha akarnának, tehetnék, ha volna kedvük, de mégis, minek.

Várakozás

Két nő áll a Ferenc körút és a Tompa utca kereszteződésénél a közlekedési lámpa zöld jelzésére várva. Nagyjából egykorúak lehetnek, az a fajta, öregnek még túl fiatal, fiatalnak már túl öreg asszonyok, akik számára az idő létezése, s persze az idő mindennapi múlása korántsem valami elvont, metafizikai távlatban tárgyalható fogalom, mi több, még csak nem is a megbeszélhetőség tárgyát képező valami, hanem a magát minduntalan ezer apró részletben megmutató, tapintható valóság, reggeltől reggelig tartó fizikai élmény. Közel állnak egymáshoz, a fejük, a festett hajuk szinte össze is ér, mégis hangosan beszélnek, se nem holmi indulat okán, inkább úgy, mintha nem bíznának abban, hogy a másik valóban hallja a szavukat.

De hát az nem lehet, mondja az egyikük, az nem lehet, hogy ezt így meg lehessen csinálni. Az nem lehetséges, hogy ezt a csalást, azt az irdatlan disznóságot a világ csak így szó nélkül hagyja.

A világ, válaszolja a másik, a világ, édesem, magáról szarik rá. És magáról szarik rád is meg rám is. Gyere menjünk, zöld a lámpa.

Egymásba karolva indulnak el, s közben beszélnek tovább.

Félelem

Tulajdonképpen ő teljes mértékben elfogadja, igen, ez a helyes kifejezés, tudomásul veszi és elfogadja, hogy ez az idő, ezek a félhomályos, elmosódott vonalú, bizonytalan kiterjedésű, egymásba olvadó napok, ezek a ködszerűen elúszó hetek és hónapok, ezek a szürke egyformaságba süppedő évek összességükben a várakozás idejét jelentik, egy utat, ami vezet valahonnan valahová, egy időtartamot, ami elkezdődött valamikor, még ha most már ez a kezdet nem is lelhető fel, be is fog fejeződni valamikor bizonyosan, ő mindezt hajlandó elhinni és elfogadni, ám mégis képtelen akár csak elképzelni is azt a pillanatot, amikor majd tényleg meglátja azt a kaput, ami csakis az övé, az a pillanatot, ami értelmet és magyarázatot adhat ezekre az órákra, hetekre, hónapokra és évekre, a várakozásra, nem, azt a kaput nem tudja maga

elé képzelni sohasem, nem is beszélve arról, hogy milyen lehet akkor majd a belépés, tegyük hozzá, ha lesz belépés egyáltalán.

Maradék

A porszagú, félhomályos lakásban olyan mély csend volt, hogy hallani lehetett annak a kislánynak a köhögését is, aki évekkal ezelőtt ott lakott.

Fázás

Úgy fázott, úgy tudott fázni, hogy a remegés egészen nyilvánvalóan a belső szerveiből terjedt ki az egész testére, az összekoccanó fogaira, a lúdbőröző, fedetlen karjaira, a szempilláira, a hajára, s mindehhez kétségbevonhatatlanul tovább is hatolt, fázott körülötte a levegő, a ruhái, a bútorok, fázott körülötte az egész szoba is.

Tudás

Nyitott tenyérrel csapott az asztalra, miközben kiabált, kidagadó erek a nyakán, egyre kisebb részletek, csakis a részletek, kiabálta elvékonyodó hangon, semmi másra nem érdemes figyelni, csakis a részletekre, ami azt jelenti, hogy nincsen olyan jelentéktelen, s a jelentéktelenséget firtató tudás, ami ne hasadhatna még apróbb és még jelentéktelenebb összetevőire, s ezt kell látni, az egyre apróbb darabokat, mert ezekben az apró részletekben található legfeljebb otthonosságot, nem feledve persze, hogy fel kell készülni az újabb apró részletek felé haladásra, vagyis az otthonosság folyamatos elvesztésére és megtalálására, kiabált, ez a helyzet, ma rossz, minden nap még rosszabb lesz, és végül bekövetkezik a legrosszabb, és közben újra és újra az asztalra csapott, a döntések olyanok voltak, mint valami régi szerkezetű óra kattogása, és a tenyere jól látható, egyre nagyobbodó foltot hagyott az asztal lapjára üledett finom porban.

Holdfény

A holdfényben a holtak megláthatnak bennünket, ezért aztán, ha meg akarod mutatni magad, ha azt akarod, hogy a már eltávozott szeretteid lássanak, a holdfényes éjszakákon kell kiállnod a ház elé.

BODOR BÉLA

Petőfi Sándor-palimpszeszt

**Petőfi Sándor:
Itt állok a rónaközépen...**

„Itt állok a rónaközépen,
Mint a szobor, merően.
A pusztát síri csend fődé el,
Mint elfödik a halottat szemfödéllel.
Nagymessze tőlem egy ember kaszál;
Mostan megáll,
S köszörüli a kaszát.
Pengése hozzám nem hallatszik át,
Csak azt látom: mint mozog a kéz.
És most idenéz,
Engem bámul, de én szemem sem mozdítom...
Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?”

Szalkszentmárton, 1846. március 10. előtt

Dombság ez inkább. Lent Szilaspogony,
pár tarka ház, apró templomtorony.
Az erdőben fűrészgép üvölt,
Recsegve dől a törzs és remeg a föld:
Kegyetlen megrakva a rongy IFA-t
Lopják a fát
Négyen, nem itteniek.
Nem fordulok meg, tovább sem megyek.
Szürke korcs, csapzott bullterrier-forma
Áll fel morogva,
Támadni fél, de elszaladni sem mer.
Csak bámul gyulladt, értetlen szemekkel.

Kovács András Ferenc-
palimpszeszt

(ad notam PRO DOMO)

**Kovács András Ferenc:
Pro domo**

„Csak én írok, versemnek hóse: semmi.
Vak úrnék voltál viselőse, Emmi –
vidám hasadban zsidó voltam s dán is,
csordult a számon vád, vér, vodka, ánizs...
Szomjazva ezt-azt felnőttem, fel én,
ki fuldokoltam más anyák tején,
tudom már: 'solvet saelum in favilla',
mert egy mozdony volt csak József Attila,
s Babits volt Jónás, Babits volt a cethal,
hisz tetszhalott is meglakol, ha meghal,
s nehézkes voltunk Isten könnyű álma,
de szétnyom büzlőn, mint a szörnyű bálna,
amely Szatmáron Szent István terén
rohadt, akár a szóra szánt erény,
miképpen Hamlet s Fortinbras, a norvég...
Kék formalinban forgat majd az orv ég,
ha semmiségre lelkem tán serény:

kicsüng a létből, mint versből a sorvég.”

Jó, csak egy ürge. S nemcsak üre vak.
De hűtlenek-e hozzá a szavak?
Nemcsak római, (nagyobb részben) dán is:
ahol megfordult, Róma, London, Párizs
(utóbbi főként) nyelvének nyomát
viseli itt-ott, s ízük járja át
szavát is: 'saepe stilum vertas', mondja,
(bár bölcsességét ritkán gyakorolja);
'se non é vero, é ben trovato' mégis:
az igaz szó is szó csak, és nem fétis.
Szöveg csak bárki könnyű álma. Ja.
C'est le ~~monde qui nous a créés~~...
Vágy vedd példának: az a cethal, ott
a példázatban mit? nyelvet fogott.
Míg benn a mestert pácolta a cetnyál,
kinn bagzott-tévelygett az elveszett nyáj.
És hallva Jónást?... mindent folytatott.

Csak egy ürge volt. Eggyel több bevert szájj.

VÉGH PÉTER

Tangó

**(Csallóközi Nagy Sámuel¹
egy délutánja a húszas évek
Argentínájában)**

Csak pár hete érkeztem Európából. Átmenetileg egy harmadosztályú szállodában lakom, a főváros peremén. Szeretnék mielőbb munkát találni, s később, ha sikerül hitelt kapnom, bérbé veszek egy kisebb birtokot kint a pampán. A mai napom eredménytelenül telt. A kikötőben éppen semmi munka nincs, a gyárakban minden hely foglalt.

Kedvszegetten érkeztem szállásomra. Az előbb megmosakodtam, majd otthonról magammal hozott puha fürdőköpenyembe bújtam és kifeküdtem a szűk balkonn kifeszített függőágyra. Ez a panzió egy porfészek. Bűdös, kopott és leélt. A függőágyon és a mennyezeti ventilátoron kívül más luxuscikk nem található itt. A zakatoló ventilátor a balkonnól nézve épp olyan, mintha egy nagy moszkító vergődne a plafonon.

A kilátás lehangoló. Az egyik „villa miseria”-ra² látok. Bádogtetők, leomló házfalak, kitört ablakok, sok-sok szemét mindenütt. Egyedül, ami kissé megnyugtató a szemet, az a sok színes ruha, mely az ablakokban, háztetőkön és udvarokban lengedezik. Zászlók.

Az élet jelei. Az emberek, ha hihetetlen nyomorban is, de élnek. Kitergetett, száradó ruháik tanúsítják. Az emberek arca borotvátlan. Hajuk leginkább fekete és bozontos. Ez a néger és indián beütésnek tudható be. A kezük remeg a sok munkától és az ivászatától. De a ruházatuk az tiszta. Könnyű vászonból készül. Szeretik a világos színeket, az asszonyok a sokszínűséget. Látszik az indián kultúra hatása.

Ring velem a függőágy. Tekintetem ide-oda kalandozik. A régen hiányolt jó érzés árad szét ereimben. Ilyen távol a hazától. Ebben az új környezetben új emberé kell válnom! Máskülönben végem. Nem akarok úgy élni, mint egy nyomorék, egy koldus, egy elesett. Szeretném megismerni ezt az országot és népét, mely az indián őslakosságon, négeren kívül spanyol, olasz és francia keverék nép. Szeretném mielőbb elsajátítani a spanyolt, és persze megtanulni tangózni, mert ezek ismerete nélkül semmire se megyek itt.

Éppen egy milongát³ hallani. Ez a csodálatos tánczene valahol itt született a külvárosban még a XX. század elején s azóta meghódította az egész világot. A nyelvtudásom hiányos ugyan, mégis sikerül megértenem néhány sort:

*Az utcasarki kávéházban,
ahol egykor játszott,
már az emléke sem él.⁴*

A hang bársonyos és keserű. Úgy hullámszik át az éteren, mint a sok kitergetett fehérnemű színe és illata. Vágyakkal teli. A messzeségbe révedek. Ide látszanak a kikötőben horgonyzó gőzhajók és vitorlások sötét árnyai.

*Pislákoló messzi fények
Jelzik, egykor visszatérek.
Rettegek az éjszakától,
a búcsú perce
ma is fáj még.*

Ez a nép a dalaiban él. Egy útikalauzban olvastam, hogy bennük tovább él a nagy tangószerzők, Carlos Gardel és Eduardo Arolas lelke. A tangó a külváros himnusza. Az emberi nyomorúságot kiáltja világáig. Az elhagyott feleség, a becsapott férfi, az árván maradt gyermek panaszát.

Felfedezem a zenészt. A szemközi ablakok egyikében ül. Az ölében harmonika. Mély átérzéssel énekel. Miután befejezte a dalt, cigaretta után nyúl. Egy sötét bőrű mesztic asszony jelenik meg a háta mögött. Beszélgetnek. Az asszony újra eltűnik. Az énekes tovább dalol. A szálloda előtti kis tér kihaltan látszik. A délutáni kánikulában senki sem szeret kint csatangolni. A tér túlsó, árnyas oldalán egy utcasarki fehérfalú kocsmá előtt két fiatal férfi táncol fekete nadrágban és fehér ingben. Egymással gyakorolják a tangót. Csiszolják a tudásukat, mert a nők szóba sem állnak velük, ha nem járatosak a táncban. A táncosok hanyag eleganciája ellenében áll a nyomorúságos állagú negyeddel.

A vendéglő ajtajából egy fiatal pincérnő lesi a táncoló párt. A szomszéd házból egy hat-hét éves meztelű kisfiú érkezik. Rövidnadrágot és trikót visel. Kezében labda. Ahogy kiér az árnyékból a fényre, egy pillanatra

megáll, az egyik kezét ellenzöként a szeme elé emeli, a másikkal a labdát a testéhez szorítja. Ő is a táncoló párt nézi. Mikor a zene elhallgat, a pár leül a kocsmá előtti asztalok egyikéhez. Beszélgetnek és iszogatnak. A kisfiú az ajtóban álldogáló lány felé indul. Az utca közegetéhez ütogeti a labdáját. A lány közelébe ér, aki hirtelen meglöki a fiút. A labda elgurul, ki az úttestre. A fiú utána szalad. A lány felnevet és eltűnik az ajtóban.

A vendéglő neve „Tango mio”⁵. Milyen találó! Kezd a kép kibontakozni.

A zenész feláll a szemközi ház ablakában. Eldobja a csikket, vállára veti a harmonikát és a kezébe kalapot ragad. Röviddel később megjelenik az utcán. Középkorú férfi feketében. Bozontos hajába ősz hajszálok vegyültek. Ezüstösen csillog a feje a délutáni fényben. A kalapot félig a fejére nyomja. A kocsmá elé ér. A pincérnő újra megjelenik az ajtóban. Hoz neki is egy italt. Vörös bort. A zenész közvetlenül a bejárat elé ül. A válláról az ölébe csúszik a harmonika és újból játszani kezd. Az előbbi dallamot ismétli. A kisfiú önfeledten labdázik. Felfigyel a közeli zenehangokra. A labdát lábai közé teszi, majd rátelepszik. Karjait a lábai közé szorítja, és két tenyerével alátámasztja a fejét. Figyel. Az útszéli cse-nevész bokrok tövében pirinyó szoborrá merevedik. Átszellemülten hallgatja a zenét. Láthatóan élvezi. Nézi az ezüsthajút. Talán ő az apja. Sosem lehet tudni.

Most egy másikba fog bele a zenész.

*Úgy lesüllyedtél már a porba,
hogy senki rád se köp.*

A kisfiú arcán csodálkozás nyomai. Még nagyon fiatal ahhoz, hogy megértse.

*Majd jön a soron következő dallam:
Gigerlik, mácsók, dzsigolók
akik szerelmet hazudtak.*

A belváros irányába nézek. A távoli házsorok közt egy hatalmas, hegyes kőobeliszk mered az ég felé. Olyan, mint egy óriási ceruza. Ha jól tudom, az ország függetlenségének emlékére állították. Már esteledik. Az előbb bekapcsolták a belvárosi oldalon az utcai világítást, és a fényreklámokat. A házak falán, tetején színes, cikázó betűk és képek halmazai. Ilyen csudadolgot még nem láttam nálunk otthon. „a vén Európában”.

A kisfiú a kockakövel lerakott járdán ugrál. Egy apró követ dob maga mögé, aztán megfordul és igyekszik ugrálás közben kikerülni. Majd visszatér. Felemeli a követ, számol és újra a háta mögé dobja. Tovább ugrál. Úgy látszik, hogy a világon mindenhol egyformák a gyerekek. Eszembe juttatja gyermekkoromat, távoli hazámat, a szülőföldem és a szülői házat. Délután az utcán futballozunk, este kint ülünk a kertben, a lugas alatt. Apám a bibliából olvas:

*Nem azé, aki akarja,
sem nem azé, aki fut,
hanem a könyörülő Istené.⁶*

Jut eszembe ez a rész Pál apostol egyik leveléből. Mennyi fejtörést jelentett ez nekem! De az élet lassan megtanít az értelmére. Nem vagyunk urai életünknek. Minden dolog csak látszat. Minden könyörületesség és kegyelem. Ez a tündöklő napfény és ez a simogató délutáni meleg a legnagyobb kegyelem. Ilyenkor úgy érezzük: Velünk az Isten! Bárhol legyünk a Földön. Szeretnék egy pillanatra megállni a házuk előtt. Nézni a házat, a leeresztett redőnyöket, a fákat, bokrokat, virágokat. A vaskerítés hegyes szigonyait. Majd bemenni a házba és lehuppanni az öblös karosszékbe, melyben vénségében apám pihengetett. Olyan távoli minden.

A kisfiúban egykori önmagamra ismerek. Éppen a kocsmá melletti kis parkban szaladgál. Ide-oda lépeget, forog. Táncfigurák? A táncosokat utánozza? Öntudatlanul készül az életre. Valamire figyelmes lesz a bokrok között. Bemászik az egyik alá. Egy kicsicával a karján tér vissza. Simogatja, becégeti. A füves rész közepén leteszi. Együtt hemperegnek. Hirtelen feláll, és a lábával nagyot dobbant. A macska ijedtében elszalad.

Kezdek elálmosodni. Az új életemre gondolok. Derülátó vagyok. Sikerülnie kell! A nőkre gondolok. Az argentin nőknek szép a lába. Bizonyosan a sok-sok táncolástól. Mind olyan szép, formás, mint egy szobor. A tangó átjárja szilaj vérüket. Csak az Isten adjon nekik erőt a tánchoz, mert a tánc a Mindent jelenti: a fiatal-ságot, a hazát, a szerelmet.

A kisfiú éppen bújócskázik, mikor feljön a hold. A pincérlány kiszalad a kocsmá elé. – Manuel! – kiáltja. A kisfiú odaszalad hozzá. A labdáját a hóna alatt hozza. A lány barátságosan a vállára teszi a kezét és bekiséri a házba.

1. Csallóközi Nagy Sámuel a huszadik század elején Amerikába kitelepült magyarok egyike volt, aki a jobb élet reményében elhagyta hazáját.

2. Villa miseria (spanyol) – nyomorogved.

3. Milonga (spanyol) – dal, tangódallam.

4. Tangó-szövegek a *Tango mio* című dokumentumfilmből.

5. Tango mio (olasz) – Az én tangóm.

6. Pál rómaiakhoz írt levele, 9,16 (Károli Gáspár fordítása).

BOGDÁN LÁSZLÓ

69. A Necronomicon

utolsó kérés A. A. Crosshoz

Kedves Cross, ha levelem még Londonban talál, sürgősen vásárolj egy szír–görög, vagy egy szír–angol, esetleg egy szír–latin, egy szír–német, egy szír–spanyol vagy egy szír–portugál szótárt. (Nem tudom létezik-e egyáltalán ilyen?) Ránk váró feladataink miatt létfontosságú ez, mindjárt elmagyarázom miért. Esetleg elmehetnél a British Library-be is, itt, akárcsak a párizsi Nemzeti könyvtárban, a harvardi és a Buenos Aires-i könyvtárakban, megtalálható annak a különös könyvnek egy-egy példánya, amelynek én egy szír változatát őrzöm, s amelynek a címe a baljósan hangzó Necronomicon.

Lídiával találtuk egy rejtelmes görög szigeten, néhány éve, egy rommá dőlt Dionyszosz-szentély befalazott cellájában. Akármennyire képtelenségnek tűnik neked, de a rejtelmes szigettől kaptuk, telepatikus úton az utasításokat, ezt különben Lídia is tanúsíthatja és szigetünk parancsait követve jutottunk végül a holtak könyvének nyomára.

Pessoa sokat tud erről! Rettentő izgalomba jött amikor, Rio de Janeiróba visszatérve, levélben tudattam vele különös felfedezésünket, hiszen Lídiának oroszlánrésze volt abban, hogy a romos szentélyben megtaláltuk a befalazott cellát s a könyvet, amelyet Fernando szerint egy örült arab, bizonyos Abdul Alhazred írt, Krisztus előtt 768-ban, Damaszkuszban s miután befejezte, a rejtelmes féregjáratokon, melyeket valamiképpen maga a könyv nyithatott meg, a holtak borzongató könyve, áthatolt a rejtett dimenziókból egy szörnyeteg és fényes nappal, az utcán, mindenki szeme láttára felfalta őt, megteremtve a szörnyű legenda alapjait.

A kódex eredeti arab címe Al Azif, amely bizonyos éjszakai rovarok által kibocsátott, de a néphitben démonoknak tulajdonított rémisztő hangra utal. A kódexet Konstantinápolyi Theodoros Philetas fordította görögre, majd Olaus Wormius 1228-ban latinra. Fernandó barátja és levelezőtársa, Lovecraft amerikai író, Edgar Allan Poe méltó örököse szerint, aki talán a legtöbbet tud a holtak titkos könyvéről, John Dee, a rejtélyes angol mágus is megszerezte és kísértetkastélyában, (amely nemsokkal azután tűz martaléka lett, a tudóst fekete mágiával gyanúsító s szerintük az ördöggel cimboráló csőcselék gyújtotta fel!) angolra fordította! Nem világos, arab eredetiből-e? Vagy a görög, netán a latin változatot használta?!

Az angol változat tehát minden bizonnyal létezik, ám mindeddig sajnos nem sikerült nyomára bukkanni. A könyv egy latin példányát a British Library zárt részlegén őrzik. Nem kikölesönözhető. Ha tudod, egyszerűen lopd el, könyvet lopni nem szégyen s különben is fontosabb érdekek forognak kockán.

Ha nem sikerül ellopni, legalább a szótárakat szerezd be, Közülünk, heteronimák közül senki nem tud szírül, de egy közvetítő nyelv segítségével talán sikerül közösen lefordítanunk a holtak könyvét, amelyet különben IX. Gergely pápa egyházi átokkal sújtott s az átok mai szent napig érvényben van s nemcsak a könyvre vonatkozik, de azokra is, akik csak hozzáérnek, kézbeveszik, netán uram bocsá' tanulmányozzák! A könyv – hogy végre világosan érthesd, miről van szó – arról beszél, hogy az emberek előtt különös öregek uralták a földet, akiket a fekete mágia gyakorlása miatt, egy rejtett dimenzióba száműztek az Istenek, de a Lovecraft által meg is nevezett vének (így mindenekelőtt Cthulhu, aki R'lyeh víz alá süllyedt városában várja az ébredést, Ygg-Sothoth, a szentségtelen tudás óre, Azathoth, az univerzum közepén fortyogó káosz, körülötte csontfűrűlyák tébolyító hangjára járnak leállíthatatlan táncuk a démonok, Nyarlathotep, az emberi alakot öltve közöttünk kísértő herceg, Shub-Niggurath, a torz termékenység-istennő, a naprendszer peremén kerengő titokzatos bolygó. Yuggoth lakói, vagy a gombaszzerű Mi-Gók, Himalája két-három méteres vademberei, a yetik, s a névtelen, a halottak feltámasztásával foglalatokodó nyughatatlan boszorkánymesterek!) résen állanak s csak az alkalmat lesik, hogy visszatérhessenek és végleg átvegyék a hatalmat. Vannak átjárók, féregjáratok, kapuk, az egyiket pontosan itt Tahitiben, A FÉNY SZIGETÉN SIKERÜLT FELFEDEZNEM. Egy bizarr, több ezer éves szobor, neve A HOLD ARCA. Földbe süppedő alakot ábrázol, csak hatalmas, riasztó feje emelkedik ki a talajból s mögötte ott dübörög egy hatalmas vízesés. Több ezer éves lehet, talán egyidős, talán vénebb a szfinxnél! Szörnyű tekintetét élő ember el nem tudja viselni, belebolondul. Mögötte tébolyító vízesés dübörög, valószínűleg egy barlangot rejt. Ezt is fel kell fedeznünk, majd ha megjősztek.

Angol tengerészek hívták fel a bálványra a figyelmemet, tudták, hogy orvos vagyok és a segítségemet kérték, hiszen azért, amiért megtekintették, a hold arca álmokkal büntette őket. A legváratlanabb pillanatokban aludtak el, fogalmuk sem volt, hogy mi lesz velük, ha tengerre szállanak, s esetleg a kormánynál vagy az árbockosárban ragadja el őket a kegyetlen Hypnosz. Az egyik megkeseredett yoriki tengerész kalauzolt el a hold arcához. Érdekes, én azóta sem tudok aludni. Csak fekszem a hátamon, türe feltűzött bogár és elrontott életemen töprengek. Rám valamiért másképpen hatott a bálvány, nem álomkórral, álmatlansággal büntetett... Hát szerezd meg a szótárakat, esetleg az angol, Dee-féle változatot is és gyertek, már türelmetlenül várlak. Sok mindent szeretnék megbeszélni veled és kimondhatatlanul vágyakozom Lídia után. Úgy tervezem, itt Tahitiben lesz az esküvőnk, mert elveszem feleségül, de ezt egyelőre ne áruld el neki, hadd legyen meglepetés. Azt szeretném, ha mi heteronimák ezentúl itt, ezen a csodálatos polinéziai szigeten élénk egy kommunában. A pénz nem akadály, sikeres hajóorvosként nagy vagyont sikerült gyűjtenem s ezenkívül feladatok is várnak ránk, meg kell gátolnunk a szörnyű öregek visszatérését.

A versektől különben is rettegnék, írta Lovecraft Pessoaának, a rímektől, a ritmustól, a metaforáktól, mert nem értik és amit nem értenek, a fölött nincsen hatalmuk. Siessetek! Az viszont még mindig rejtélyes, hogy mit is akart velünk az az élő, csalafinta sziget és miért vezetett a holtak elátkozott könyvének nyomára? És kik rejthették el a Necronomicon szír változatát pontosan egy Dionyszosz szentély befalazott kamrájában?

Olyan keveset tudunk!...

(Szerk. megj.:

Abdul Alhazred – Howard Phillips Lovecraft (1890–1937) amerikai író által kitalált, fiktív személy.

Cthulhu, a Lovecraft által kreált mítosz, amely leginkább fémjelzi az író nevét, legtöbb novellájában felbukkan. Műveinek túlnyomó része arra épül, hogy a Földet ősi istenek, a Nagy Öregek uralták eonokkal az ember előtt. Ezek a szörnyistenségek kénytelenek voltak elhagyni a bolygót, csupán egy-két társukat hagyva hátra. Ilyen például, aki az óceánok mélyén alussza végtelen álmát. A mítosz szerint ezek az istenségek vissza akarnak térni, és csak a megfelelő pillanatra várnak. Ehhez vagy a csillagok megfelelő együttállása vagy egy dimenziókapu szükséges. A Nagy Öregek visszatérése a világ és az emberiség egyöntetű pusztulásához vezetne, csupán káoszt hagyva maga után.

A Cthulhu-mítosz fontos építőelemei bizonyos, az író által elképzelt kultikus tárgyak is. Ezek leghíresebbike a **Nekronomikon**, a Halott Nevek Könyve, amelyet Lovecraft szerint **Abdul Alhazred**, az örült arab írt Damaszkuszban, 738-ban, s eredeti címe **Al Azif**, ahol az arab kifejezés bizonyos éjszakai hangokra utal, amelyeket rovarok hallatnak. Régen ezt a démonok vonyításának tartották. A könyv címének több jelentése lehetséges, Lovecraft kutatói vitatják, melyik a helytálló. Legelfogadottabb a Halott Nevek Könyve (Book of the Names of the Dead), de fordítható a Holtak Országának Kalauzaként is (Guide Book to the Regions of the Dead). A mű természetesen kizárólag Lovecraft fantáziájának terméke, ahogy egy levelében írja: Alhazred alakját ötéves korában találta ki, az Ezeregyéjszaka meséinek hatására, s a később önálló kötet formájában, 1973-ban megjelent Necronomicon is Lovecraft műve.

A Nekronomikon mellett Lovecraft számos hasonló könyvet bemutat novelláiban, ilyen például a **Pnakotikus** kéziratok, **Dzian** könyve vagy a **R'lyeh** szöveg, amelyek szintén az író fantáziájának termékei.

A görög mitológiában **Hypnosz** az alvás, az álom szárnyas istene.)

Negyvenezer dolláros regénypályázat

Különdíj

TAR KÁROLY

író, műfordító, szerkesztő.

1935. augusztus 30-án született Kolozsváron. 1995-től Svédországban él. 1997-től a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége Anyanyelvünk Alapítványának kurátora, több svédországi magyar sajtókiadvány és könyvsorozat alapító szerkesztője, a svéd nyelven megjelenő Övergränsen főszerkesztője, az Ághegy-Liget Baráti Társaság tiszteletbeli elnöke. Tagja a Román, a Magyar és Svéd Írószövetségnek, valamint az Erdélyi Magyar Írók Ligájának. 2003-ban a Magyar Kultúra Lovagja címmel tüntették ki.

Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre

(részlet)

Karóval, pattintott kőszerszámokkal, puskaropos löfegyverekkel kezdtük, bombákkal, rakétákkal, atomfegyverekkel erősítettük szívünket az egymás elleni hadakozásokban, miközben kidolgozódtunk – dolgozódtunk a fene, szépen, aprólékosan, kitaróan sunyin kidolgoztuk az egymás elleni szívtiprásban a mögöttes sző fegyverét.

Olyan ez, mint a vegyi fegyverek. Néha meg sem érezzük közelségét, mert nincs szaga, ellenkezőleg, kellemesnek tűnik, elbódít illata, lefegyverez, és amikor ott állunk mit sem sejtve, hátulról beakasztanak nekünk.

Vannak, akik így szeretik?

Mindig is voltak ferdehajlamúak. Olyanok, akiknek kifejezetten ez tetszik, és olyanok, akik nem bántják, akik ebből is hasznot húznak.

Ahhoz, hogy ezt a lélekpusztító fegyvert leírassuk, tulajdonságait megismerjük, vissza kellene mennünk az eredetére.

Mikor is kezdődött az emberiség mellébeszélése?

Mikor vált az Ige hazugsággá, a látszatigazság szemfényvesztésé, népbolondítássá?

Vajon lehetlenségre vállalkozik, aki ezt kutatja?

Szókratész nem olvasta Szókratészt. Az öreg – de nem biztos, hogy első – Szókratész Platónnál olvashatta volna magát, ha nem kellett volna kiinnia azt a méregpoharat. Bizonyára szép, díszes pohár volt, talán ezüstből és aranyozva, domborításairól valamely szép, kívánatos és okos istennő mosolygott a huncut bölcsre. De lehet, hogy egy egyszerű kazár csupor volt csupán, amelynek mélységét mérendő hetvenhétig kellett számolnia, mert csak akkor hallatszott ki belőle a csobbanás. A hiábavaló kérdés csobban ilyen kísérletes hangon, mert felelet helyett csupán csak az évezredekben túl gyűrűző hullámkörök némaságát figyelhetjük meg belőle.

Ha az öreg Szókratész botot fogott volna és összetörte azt a csuprot, ma nem sokat tudnánk az ékesszólásáról, talán Platón sem irkált volna halála fölötti megdöbbenésében könyvet róla, amelyet sírkőnek képzelt és állított a mai napig láthatóan szeretett tanítója emlékére.

Bizony mondom, az a pohár vagy csupor nem ért többet a mindenségnek, de a bölcs öreg vén korára is megmaradt kíváncsi embernek, s hogy megfejtse a halálfélelem titkát, félelem nélkül kiitta a pohár tartalmát, miközben azt hangoztatta, hogy jó emberen nem történhet baj sem életében, sem halálában. S hogy ő halmi indult, mi meg örökké élni akarunk, ő titkok titka után eredt, mi meg ijedt gyermek módjára kapaszkodunk az élet szoknyájába: ez az, ami miatt őt magunk fölé emeljük minden időben.

A halhatatlanság bölcsője ring az okos választás közepében.

Későbbi apám sem olvasott, inkább a maga szövegeivel volt elfoglalva. Csodáltam, ahogyan hajszálpontosan ismétli élettapasztalattal teleszövegeit, családi történeteinek hőseül mindig

sajátmagát állítja, unalomig ismételve önmagát, minduntalan példaképünként kívánt elébünk állni, előtünk táncolni, magát mutogatni, mintha nem is Szókratész volna, hanem valamiféle írástudatlan Platón, aki önmaga tanítványa, és valamely ellenállhatatlan ösztönnek engedelmessége a saját igazságait akarná mindegyre felidézni és meghosszabbítani nemcsak fiait, hanem unokáit unokáinak tanulságára.

Azért sem szégyenkezhetett az öregem, hogy nem olvasta Platont. Merthogy Platón sem hallgatta őt.

A menekülő hallgatóság maradékeként Platont magam képviseltem, minden végérfelmentel mesedélutánján. De hajlandóságot arra, hogy szövegeit papírra vessem, csak mostanában éreztem, amikor a pergamennél és a papírosnál megbízhatóbb élettartamú, összehasonlíthatatlanul terjeszhetőbb alkalmatosságként eljött a világhálóra kiszeghető kiáltványok ideje. És most már egyetlen mese sem tolakodó, de az is lehetséges, hogy a drótposta másik felén ott hallgatózik, szemmeresztő figyelemmel bámul az egész világ. Avagy a világnak ésszel tört része, amely kíváncsiságát feltehetően a Szókratésztől és a paradicsom előtti időkől, isteni génekből származtathatóan a világmindenség legsűrűbb lelki anyagából örökölte.

Nekem sem volt több eszem: elhittem, hogy a sok szépbeszédnek az ikerestvére a nyomtatott szöveg.

Egy alkalommal születésnapjára, amelyet a munkásosztály nemzetközi ünnepének közelében, valamiképpen a volt helyi király születésnapjára jelölt ki a sors, a főtéri könyvkereskedés ünnepi díszben pompázó kirakatából bekértem a történelmi időknek leginkább megfelelő, a könyvüzlet kirakatából mindenféle más olvasmányt bizonytalan időre kiszorító, száznál több példányban pófátlanul tolakodó vasok kötetek egyikét, amelynek *Materializmus és empiriokritizmus* volt a címe. Szerzője az a kecskeszakállas orosz úr volt, akinek micisapkas portréjával, valószínűleg joggal, tele volt akkoriban a világ.

A mi világunk persze, hiszen akkor mást, jobbat nem ismertünk.

Szókratész megköszönte az ajándékot, annyira tetszhetett neki, hogy évek múlva is felvágatlan lapokkal őrizte a könyvespolc sarkában, ahol felesége ronggyá olvasott könyvei: *A fekete völgyény*, a *Réztábla a kapu alatt* és a *Két fogoly* heverték.

Ezeket és ehhez hasonlókat magam is elolvastam tizenvalahány éves fejjel. Atkoztam is a balesetet, amelyben az orvos felesége halálát lelta, és egyvéleményű viszolygással kísértem izzadság szagú légyotokra az orosz fogságban feledkező magyar tiszt szerelmeles feleségét. Valahogyan nem tetszett ez a fajta a „mögöttes testbeszéd” és az a sokkiráltságú világ, ahol minden uralkodónak megadják azt, ami az övé. A kötelező elérékenyülésnek is híjával voltam, akkor is, amikor az író kényszerítő óhajának megfele-

lően, a messi idegenbe kimerészkedő hősnő, férje sírjához zárandokolva, könnyezve igyekszik elnyerni az olvasó rokonszenvét, beletörődését, cinkos egyetértését:

„Az élet akarta így!”

Kis híján nőgyűlölővé váltam, mert a kurválkodás megbocsátásának akkor még egészen más formáit képzeltem kivihetőnek, és a becsület akkori szabályai szerint megvalósíthatóknak, abban a háborútól megboldult sanyarú és tótágas világban.

– Idefigyelj, Vadalmafa! – szolt rám egyszer Szellem Bandi, aki a kezdetek óta magam voltam, és már akkor a legteljesebb bizonyosság, amikor a világról porát lepálltam magamról, hogy újabb bolygók kritikus mennyiségét növeljem valamiképpen abban a körforgásban, amely eddigi feltételezéseink szerint a Jöisten indultos hátraarcának szelével kezdődött, és amely minket az összes naprendszer porával együtt azóta is szédületben tart, hogy mi legyünk a Harag fiai, az indultos, lélektől duzzadó anyag, a mindent megmagyarázni akaró, kérdőjelektől dagadó fejű élőlények, minden idők kisokosai, akik örökké bután halnak meg.

– Mindig mondtam neked, ember, gondolkodj a saját fejeddel! Mondj, van neked egyáltalán fejed? – Van! Es vedd tudomásul, hogy vagyok! Évától kezdődően tudom, hogy jó vagyok...

– Jó vagy! – mondta nekem, nem is egyszer, örömmámorában Vadvirág. Cicamica pedig aprókat sikított vallomásaihoz, és Debella forró nyögése is itt van még szőrösödő fülemben. Nem tudom, honnan sejtettem, mit kell velük csinálnom, valaki mindig megsűgja ezt testemnek, sunyin megkerüli a józanságba raktározott eszemet, ki hitte volna, hogy mi mindenre vagyok képes ilyenkor.

Olyankor is. Es ha egyszer-egyszer gondolkozás helyett érzéseim halmazával közelítenék a lét kérdéseire, hagynám a tiszta eszt és a tiszta ész kritikáját is másra, talán nem ott volnék, nem oda jutnék, mint a „mándi testvér”, az eszt koptató, magát megfeszítő ember?

Bandi megértően tekintett rám az eszmék felhőinek magasából.

– Boldogok a tudatlanok, akik előtt még ott van a megismerés boldogsága, a felfedezés öröme. Olyan ez, mint amikor roskadásig rakott asztal előtt állunk, és éhségérzeteink a kielégülés delének fényében tetőzik. Az Isten örök ígéret, a végtelenségbe azért helyezte világunkhoz kötődő képzeletünk, mert végességünk ellentétét akartuk, mint kiszabadulást.

Az ember, mert élete véges: bukott lény.

Legnagyobb gondja valamilyen istenné válni, de erre nem képes, mert halálát saját bűneként fogja fel. Kielégületlenségét mesékkel üti el, a szószaporítás kódéba keverve létrehozta az egyedenként újra- és újraszülő, a maga képére teremtő, képzelete mértéktelenségével felruházta a halhatatlant, akinek a szolgálatába kénytelen/kíván szegődni.

– Hmmm! – mondtam én svédül, és Bandi azt hitte, gondolatát igenelem.

Folytatta:

– A legfőbb felettes kigondolásában az emberi következetesség megteremtette Isten Fiát. Ha szenvedéseit emberi szenvedéseknek képzeljük, megfosztjuk őt isteni voltától. Ha valóban Isten Fia volt, nem szenvedett. Ezt így: orrvérzésig tagadja makacs agyunk. Meghatódottságunk egyszerre kívánja a vértanúságot és a fenségeséget. De hát van hibátlan emberi alkotás?

Mégsem csüggedhetünk: Isten még tökéletesíthető, ha lefejtjük róla a dogma sok ezer éve rárakott réteges öltözetét.

De csak csinján ezzel, mert mire megyünk majd a didergő képzeletünkkel.

Figyelmeztetem, hogy Oszinte Száj így beszél. „Szeress! Úgy szeress, amilyen vagyok. Mert olyan vagyok, amilyen vagyok.”

Mert tudja, hogy az embernek önmagának kell lennie, magát kell adnia.

Keressd önmagad! Légy önmagad! Ismerd meg önmagad!

– Megint Szókratészt ismételtjük, aki Emerson szájával mondja: Bíz magadban! – minden szív ezen az érchúron rezeg. Foglald el a helyet, melyet az isteni Gondviselés jelölt ki számodra, s kortársaid társadalmá s a viszonyok hálózata.

Ez is mögöttes beszéd.

Többszörösen is az.

Mert elkülöníti a Gondviselést az Istentől, aminek kijelölését a társadalom nyakába varrja, és a viszonyok véletlenségére bízta. Az ember által kigondolt istenek mindenek felettségét sem hiszi komolyan, mert végrehajtóként a társadalmat és a véletlent jelöli, mintha azok fölött uralkodna a Magasságos.

Valójában igyekszik kikapcsolni Őt életünk-ből: „Istennek, embernek tetsző minden, ha az önmagán-segítő” – írja az Önbizalomban, másutt pedig kimondja:

„Minden nagy ember unikum.”

Egyediségünk teremtette az Egyet.

Mit jelöltünk volna ki magunk fölé, ha nem legeslegjobb önmagunkat.

Amor incipit ab ego.

Önmagunk megbecsülésével kezdődik a szeretet.

Magunkat imádjuk Istenben is.

Nem tehetünk mást, a világ mindenütt gömbölyű, minden önmagában létezik és önmagából kiinduló-visszatérő valami. Lehet, hogy Vak Akarat.

Self-love, my liege, is not so vile a sin

As self-neglecting.

Hinnünk kell Shakespeare Vilmosnak is.

Az önszeretet nem csúnyább vétek a magunk elhagyásánál.

Önmagunk nélkül nem lehetünk. Emberi mivoltunk feladása lealacsonyítana.

Nem ezért másztunk le a fáról.

Ibsen is jegyzi minőségünk, amikor megállapítja: „Az a világ legerősebb embere, aki egészen egyedül áll.”

Ezt is Róla mondjuk, de magunkról gondoljuk. A Leghatalmasabb Egyedülvalót magunkról mintázva igyekszünk megszabadulni kicsinységünk-től, hiszen *O. Wilde: De Profundis* művében is írva vagyon, hogy bizony nem vagyunk önmagunk, mert mások gondolatait szajkózzuk, mások érzéseit érezzük, másokat másolva élünk, még a szenvedélyeink is idézetek.

Pedig nem akarunk sokat: keressük a boldogságot és megtaláljuk a pillanatban, mert „Míg az ember boldog nem volt, Addig meg nem halhat.”

Petrovics Sándor is beírta a kicsivel, és ezt is a gondviselés kegyéből vélte elérhetőnek.

Vagyis egyenes beszéddel: mindig, mindenben magunkra vagyunk utalva.

Mert példakép nélküliek vagyunk: nem javulhatunk.

Mert emberségünk folytonos javulást kíván, elérhetetlen magasságba kilőtük agyunk többlepcsős rakétájával vágyainkat, amelyekből kozmoszunkban összeállt, és reménykedünk, hogy varázscsővilágunkban is összeáll majd a jövőnk. Miközben a világ nagyobbik fele a lemondást választja: Ha nincs vágy, nincs szenvedés. Hány Buddha hiszi ezt?

Mózes titoktartó, igaz ember volt.

Az, hogy Istennel társalgott, mindennapi jusunk ma is.

Az ő mögöttes beszédével a szükség igazát szolgálta, amikor – A VAGYOK, AKI VAGYOK alapján – megalkotta a Szükségest.

Es az isteni sugallatot követve nem hazudott, mert A VAGYOK KÜLDÖTT ENGEM TIHOZZÁTOK szöveggel állott Izrael nem mindig hiszékeny fiai elé.

A baj, mindig az örökös baj...

Ez gerjeszti a mögöttes beszédet.

Es, ha az emberiség nem akarja bevenni a szükséges morált, szemfényvesztéssel, minden esetben csodákkal rábírák a tan követésére.

Botból kigyóit, betegből egészségest, vízből vért varázsoló élnek minden politika.

Es minden Tan megtalálja a maga Áronát, aki ékesszólóan szólja a szájába adott szót, amit Isten gyanánt a mindenkor Mózesek akarnak.

Es hinnünk kell a csodákban, hinnünk kell Valamiben.

Hinnünk kell a Nemlétezőben, hogy legyünk. Csak mi tudjuk, mi az a „van”, mi az a létezés. Bizonyos esetekben, a filozófiában ismerjük a „vagy”-ot, a szubjektívált létet.

A közösségben ismerjük a „vagyunk”-ot, a „vagytok”-ot – írja Constantin Noica.

És nem kérdezi, hanem megállapítja, hogy „Csak Isten tudja a »vagyok«-ot úgy, hogy ne legyen szüksége többé a vagy-, van-, vagyunk-ra...”

Kérdőjel helyett három pont. Mert a három pontba minden belefér.

Mindenkor minden hit kérdése három pont.

Egyszer majd a számítógépek világláncolata összeszámolja, mi mindenben hittünk a kezdetek óta, és kiderül, hogy a kezdetek magyarázatához is egyelőre még nem hétköznapien erős hitre lesz szükségünk.

Amikor magam is rájöttem, hogy nincs igazság, és Mátyás király előtt sem volt, tehát velem nem is halhatott meg az igazság, mert mindig is igazságok voltak, akkor megvilágosultságom azt sugallta, hogy a Magasságos, az Egy, az Örök: Igazság.

Igy aztán kár acsarkodnunk egymás ellen, hiszen az igazság gyémántköve, a bölcsesség csodaszere nem nálunk van, hanem világunkon kívül. Ott kell keresnünk. És tapasztalhatjuk, hogy jó úton járunk, amikor minden pillanatban istentagadóan fűrkészük a mikro- és a makrokozmoszt.

Az emberi mértékkel mérhető igazság a jöttel, amely a szeretet hajtása a saját képességeinket, óhajlásainkat, vágyainkat és akaratunkat meghaladó erkölcs porhanyó földjéből apránként terbelyesedik mindenféle dolgaink fölé.

Az iskolázott gondolat úgy fűrkész az igazságot, mint a platói szerelem a csupán párokként egy-egy embert, amely az elérhetően szépséget beborítva megóvja a gyönyört az elmúlástól.

Noica figyelmeztet, hogy ne várjunk a filozófiától igazságtantást. Kantra hivatkozik, amikor egy dologhoz egy igazságot rendel, és azzal a dologgal megfelelésben kell lennie a Nagy Vizsgálódónak.

Valóságok léteznek, és ehhez mérten igazságok.

Mit akarunk tehát mi megrögzött igazságkeresésünkkel?

Semmi különösét, azon kívül, hogy magunk alá szeretnénk rendelni a világot.

Előbb közvetlen környezetünket, aztán a tóba dobott kő mintájára hatalmunkat végtelenig szándékozunk gyűrűztetni.

Bölcsességünk nem mindig tökéletes, amit tapasztalataink kamataival növelhetünk. A nagy tömeg mindig arra vár, hogy egyedei közül egyik-másik olyan meggyőzően érveljen bölcsességeiről, hogy azt ne kelljen lékeléssel bejuttatni az emberi agyba, hanem csak úgy, mint örömteli szellemi orgiákon, a felszipantott kokain hatóanyagát, ehhez hasonló könnyedséggel úgy kell hatnia rájuk, hogy magától értetődően alakítsa gondolatvilágunkat.

Apámnak sem volt könnyű szókratészi módon lemondani az igazság firtatásáról, hogy rátaláljon a lét föl-főlhordogó kérdőjeleire, és magában lemondhassa az évtizedek óta apró meggyőződés-kavicsokból feltornyozott Istent.

Az ókori bölcsek tudták, hogy annyi az isten, mint mezőn a fűszál, és megszámlálhatatlanok az igazságok is.

Honnan ez a sok beteg ember?

Miként teremt e föld ekkora Nárcisz-rengeteget?

A csak önmagukat látók gyógyítására, a mértéktelen hatalomvágy ellenszereként teremtettük Istent?

A mi képünkre, de rajtunk kívül. Hogy lásson minket, és hogy mindent, de mindent megbocsáthassunk magunknak.

– Bandikám, mondd, szereted Te a búzsáki tányéroszt?

– Mire gondolsz?

– A népi-nemzeti hagyományos kosztra. A búzsáki tányérosban minden van. Összetettebb, mint például a lebbencsleves. Valamiért mindenkinek ízlik. Kinek a bab, kinek a bablé, az alig felismerhető zöldségek, a soktojásos száraztészta, a csontokon mészázó húsok, a füstölt kolbászkarikák... Ilyen főzet kellene. Unalmas már az örökös és egyre ájtatosabban feltálat krumpliceves. Kanalazzon mindenki szájíze szerint...

– És virágozzon minden virág? Ha már a Nap alá született. Miközben tudva tudjuk, hogy azért sincs Igazság, mert mindenkinek igaza van.

Ami mindenkié ideje-óraige: ez az eszme.

Úgy tűnik, túltettük magunkat az eszme-keresés gyermekbetegségén.

Létünk a szeretet és a lemondás világában folytatódhat.

Az előrelátást sem bízhatjuk Istenre.

Bibliájának történései erkölcselenségét mutatják. Mert abban az időben – mondhatnám úgy is, hajdanán – még nem sikerülhetett tökéletes Istent teremtenünk. Csak olyant, aki apáinkhoz hasonlóan a maga igazságait gajdolja.

Sikerülhet ez valamikor?

Félelmetes volt, amikor az öregem kőpésán szavalta egykor árva lány anyámnak: „Kihoztálak Téged a szolgaságnak földjéről...”

Miként lehet szimpatikus ma az öreg Úr, aki kénye-kedve szerint nyilatkozik, mint valamely sajátos sajtóértekezleten: „Megkegyelmezek annak, akinek megkegyelmezek, és megfizetek annak, akinek megfizetek”.

Nem, nem kellett volna ennyire emberarcúnak teremtenünk őt.

Vagyis inkább azt hiszem, ilyennek kell lennie annak, aki maga a teljesség.

Erkölc nincs romlottság nélkül, tisztátalanság kosz nélkül, egyensúly nincs ingadozás nélkül.

A hit is tagadással erősödik.

Amikor Jöcsi a Karolina tér sarki bérház alagsorából a százvalahány lépésnyi hosszú Klastrom utcán elkísérte az öreg munkabéd-jükre a Mátyás király utcai kiföldébe, mindketten nagyon éhesek voltak. Targyalásaik, mint általában, most is barátságos légkörben zajlottak, Jöcsi az apja ölében ülve mindent megevett az elébe tett tányérról. Azóta is kedvenc étele a vadas bélszín olyan csótésztaival, amellyel, ha úgy tetszik, felzshipókázhatja a babérleveles, bősége- sen tejszeleget zöldséges vadas-mártást. Szép emlékei sorában, ahol nagy zabálások és később vídámítóan szeszélyes nők előkelő helyen szerepelnek, ennek az eseménynek borús oldala is van.

Ugyanis tisztán emlékszik arra, hogy a kicsi kerek, és az idő által mélyfektetett lakkozott asztalkán egyetlen tányér volt. Koránál fogva őt sokféle előnyben részesítette az a polgári társadalom, amelyben az embereket pénzük szerint két skatulyába osztották. Ők a nagyobbik, de nem a tágasabb skatulyában foglaltak helyet, ahol a kis emberek, közepes tehetségek, szürke köznépek tömörültek.

De ennek a megkülönböztetésnek előnye is élvezte, mert nem kellett fizetnie a villamoson, amelyre pontosan emlékezett, hogy fényes síneken, szikrázó kerekkel időnként bekanyarodott a Kincses Város Főterére. Kiskorúként ingyen járhatott a színházba. A „magyar világ” kezdetén kaphatott a színpadról a tömegbe szort ingyen cukorkákból, mert akkor még a felső erkélyre is jutott belőle, és minden gyermek kezébe nyomtak egyet. „Azokba a tüneményesen sikló lovas szánokba is bármikor ingyen beleülhettek, ha szüleimnek erre kedve kerekedik” – gondolta, amikor a szüz havaktól patyolatfehér téren a csengőslovak után bámult. De szüleinek az volt a rettenetes szokása, hogy csak egyes számban mutatkoztak, és semmi hajlandóságot nem mutattak az ilyesféle szórakozásra.

Két esztendővel később a Kismester utcai általános iskolában, tízórai szünetben ingyen kapott cukros kenyert. És a nem saját akaratából gázkamrába készülő padtársa vajás kenyérének felé is rendszeresen bebalálta, ebédre pedig, igen, minden áldott ebédre olyan grízes laskát kapott a kiválasztott szegény gyermekek kiváltságaként, hogy ezt a későbbi időkben ritka eledelt mindörökké megszerette. Már-már azt hitte, hogy az a világ, amelyben ocsúdott, számára új skatulyát, az ingyenesek skatulyáját jelölte ki élettérül, hogy így kárpótolja a társadalom igazságtalanságaiért, és megalapozza benne az osztályharcos hajlandóságot, amely az érzékeny emberekre váró vitézkedés egyik régen közkedvelt formája volt. A vár, amelyben született, olyan falakkal dicsekedhetett, amelyek tövében, apró fűszerüzletekben a gyerekeknek bérmentve buriznak vagy bú-riznek nevezett édességet, máskor pedig „bocskorszját” osztogattak, ami savanykás-édes cukorgyári maradék-vakarék volt. Csemege.

Szóval ott ült Szókratész ölében, és elette előle az ebédet.

Életre szóló élménynek ez se rossz.

Évtizedekkel később éppen abban az utcára néző szobában azért gyűltek össze barátai, hogy új könyvét bemutassák az érdeklődőknek. Akadt is néhány kíváncsi olvasója. Sajnos pogácsát ettek, szilviumot ittak, Ursus-sörrel öblögették, de könyvből akkor nem kaphattak, mert többek között a nyomda is ellejelezte ígéretéről és róla. Mátyás király akkor is másfele járt, mert az igazsággal való házalás minden időben sok utána-járását követel, és gyakran előfordult, hogy a szívárványhoz hasonlatos reménysugarat sohasem ott állította, ahol ezt várták, hanem váratlan, meghökentető hites helyeken.

Szókratész persze, hogy a főtérről jött. Sötét öltönyt, csikos nadrágot viselt, kifogástalan minőségű, saját gyártmányú bokszbőrrel készült, varrott rámas félcipőt, amelyre rásimult az oldalambolós kamásli. Gesztenyebarna hajában gondos választék, szemében nyitni-kék felhőtelenség, hangszálain Maros menti búsnóták szunnyadoztak

– Most jövök Válaszútról! – szolt jelentőség-teljesen Jöcsike, aki a jóllakottak egykedvű bambaságával bámult a grízes laskás és bocskorszjas jövőbe.

– Anyád ott sétál a nővéred apjával – Farkas utcai hársfák alatt...

Jöcsinek nem kellett több biztatás, kilenc esztendő elteltével ebben a dologban is megvilágosult.

De ott abban a patinás kiföldében – ahol mostanában Rössner úr többek között az ő könyvecskéit is haszonnal kínálja néhány megrögzött

könyvmolynak –, amikor felnézett az üres tányér mellől, azt látta, hogy Mátyás király ölében ül. A szeretett király vállára omló hajával koszorúzott peckes orra alatt az elégedetlenség redőit viselte. Az igazságtalanság mély árkokban az ajka köré vésődött. Elégedetlen volt többek között a kolozsvári bíróval, a Kötélverő farakásait készült széthányatni, hogy újra előkerüljön a saját kezével háromszor is leírt magyar igazság.

Mátyás király hétvégeken a város közeli falvakat járta. Gondolatokkal, divatos eszmével házalt. Abból is annyival, ami elfért elemis iskolázott eszébe. Táska nélkül gyalogolt, hogy a valamelyik háznál összegyűlt emberekkel szót értsen, politizáljon. Hallgatták, igazat adtak neki, egyzött lelkesedni tanultak, akár a hívők, akik hitükért szenvedtek.

Próféta volt, de nem otthon.

Szókratész, de nem a főtéren.

Templomtalan isten, meg nem értett zseni.

Mert az éretlen gyümölcsele ő sem tudott mit kezdeni.

A káposzta és a füstölt hús is csak tartós együttrottyogás után nyújt ünnepi ízeket. Szókratészünk sem tudott tűzhelyet rakni. Ehhez hiányos volt az elemi iskolákban szerethető tudománya. Bölcsessége akkortájt éppen csak bebőrödött.

Az persze nem sokakat érdekel, hogy az elmúlt félezer év alatt hányzött és miért túrták fel a Mátyás király utcát. Innen nézve a térképen az ötágú gyertyatartót kirajzoló keskeny óvári utcák fölött az örökös történelmi hangulat fényt permetez reánk, amelyben megláthatjuk Bocskai csecsemő arcát, és hallani vélhetjük első hajdulása után, pénteki örömeit, amelyek meghatároztaák szakállas arcvonásait a folyamatosan elarcátlanokó erdélyi urak előtt.

Ez a Pisti sem volt külön a többi gondolkodónál.

Kissé különc is volt. A pénteki napot istenként tisztelte, mert ezeken a napokon szerencséje volt.

Mögöttes szerencsemondás ez is.

Az Úr 1557. évének első napján, pénteken született a magyarok dicső királyának szülőházaival átellenben – fogolyként. Német polgár házába született, akár az Igazságos, és innen egyenes útja vezetett a bécsi udvarba, ahol apródként tanulta a szolgálatot és a jutalomlesést. Harmincöt évesen már váradi kapitány. Unokaöccse az erdélyi fejedelem. Őt szolgálva szokott bele az országos ügyek intézésébe. Főispánkodott Biharban, törökellenes szövetséget kötött a császárral, Habsburg-házi feleséget is kért és hozott Erdélybe, a szűzen maradt Mária Krisztinnát, ami az erdélyi számára kisebb baj volt, hiszen Báthory Zsigmond vérbajgyanús férfiatlanságát még csak túrta a jobb sorsra érdemes fejedelemség, de az ebből és más lelki nyavalyáiból eredő határozatlanságát, ideges kapkodásait, lemondásait és visszataratásait erősen megszenvedte az ország, hiszen ebek prédájává vált, zsoldosok martalékává lett.

Tönkrement itt minden, ami érdemes élet volt. Bocskai jutalma is odalett volna, ha nem hallgat a bölc Bethlen Gáborra, aki a Habsburgok elleni harcra biztatta. Hajdúk és jobbágyok, végül pedig a polgárság és a nemesség élén választották előbb Erdély, néhány héttel később pedig Magyarország fejedelmévé. Áldották nevét a hajdúvárosok és a székelyek, de aztán ellenségei őt is „megették” Kassán, akár egykor az Igazságost Bécsben.

Ez is egy pénteki napon történt, amikor két nap híján az ötven esztendő betöltötte volna. Talán azért cselekedtek így ellenségei, mert már olvasták annak a hármass emléktáblának márványba vésett, kisregény terjedelmű szövegét, amelyet két hónappal azelőtt a fejedelem szülőházának falán, valószínűleg gazdag ünneppésséggel felavattak.

Az emléktáblák szövegét a szászországi Bocattus János, azaz Johannes Bock uram követte el. Ő a fejedelemség ama pénteki nap óta volt bizalmasa, amikor Kassa főbírájaként megnyitotta előtte a város kapuit, és aztán udvari költői minőségében, a pénteki napok dicsőítésének szándékával többek között azt írta, hogy „a római hit rajtam semmit sem segít”, s szótzatot zengett az áldott és istenített pénteki nap kegyeinek megnyeréséül.

Három istennő – Juno, Minerva és Pallas – vetekszik a fejedelem anyjának címéért, és az egy örök Isten szerepe kissé elhalványul a napok Istennőjéhez intézett mértéktelen hódolat hevében, akinek kegyeiért, előre meghatározott céljai érdekében folyamodik a fejedelem. Huszot, Murány sziklavárát. Dévát bevenni, a török császár által felajánlott coronát is átvenni pénteken kívánta, és ajándékol még Tokajt is ezen a napon óhajította Pista bátyánk.

De bizony rosszabbul járt, mint Robinson, akinek egyetlen hű szolgája volt: Péntek. A sokféleség imádatát megeléghették az ellenreformáció hívei, sikereit irigyelhették és az ősi egyház iránti tisztelenségén is fölindulva, éppen a születésnapja előtti pénteken ítélték vértelen halálra.

Ha már annyira hitt Bocskai az ő szerencsés pénteki napjában, azt a kolozsvári hármass emléktáblán is jó lett volna nem szerdán, hanem pénteken felavatni.

Kötelezően mögöttes beszédeit bocsánatkérésével oldotta fel, amit koporsója mellől felolvasnak testamentumából az akkor még, vagy már nem kincses városban, 1607. február 19-én.

Sajnos nem pénteken, hanem hétfőn hangzott el Erdély függetlenségét és Magyarország szeretétét az utókor figyelmébe ajánló üzenete, amit a pénteki nap minden bizonnal haragos Istennője nem támogatott, és ennek keserű levét ma is isszuk, mert bizony így jár a nem megfelelő időben a nem megfelelő isten imádó iparos.

Az utókor sem engesztelte a rátarti Pénteket, hanem inkább elidegenítette, hiszen Genfben állított a református nagyságosnak szobrot.

Kegyvesztettségünkben most már mitévők legyünk?

A kételkedőkre, ha unitáriusok „Egy az Isten! Vagy talán egy sem.” kijelentést aggatják a rosszindulatú maradi hitűek. És a legegyszerűbb emberek agyában ezzel olyan gondolatmenetet indítanak, amelynek végén ott az örökös eredménytelenség. Fergetegesen gyarapodó tudásunk minden előretökélő percében újra megállapíthatjuk: Nem tudunk semmit! És meggyőződéssel vallhatjuk, hogy tudásunk végtelenig növelhető, életünknek nem is lehet más célja.

A tudás tüneményes szarvastehenünk.

Egyre közelebb kerülünk hozzá, miközben újabb szökkenéssel káprázatos tájakra vezet. Úgy tűnik, kikerülünk a tudatlanság sűrű renetegéből, a megismerés napsugaras tisztáira, csodás ligetekben éljük majd emberi életünk.

Ha gondolatban bebarangolható világunk véges volna, ellustulnánk, leheverednénk az emberiség babérajára, nemcsak testi valónkban érne a halál, de felhalmozott gondolataink is elporladnának.

Úgy járnánk, mint Szókratész apám, aki makkegészségesen azért költözött ki a Házsongárdba, mert elfelejtett ágyából időnként fölkelni.

– Körbejárjam az asztalt, elszédültem, és seggre estem. Medenceostom törhetett, feküdnöm kell – újságolta az orvosokat megszegyenítő biztossággal.

Karolfogva körülélték a szoba közepére állított, vagdalásos terítővel díszített, jókora antik tölgyfaasztalt. Se sziszegés, se óbégatás.

Szóltanul hallgatta diagnózisomat.

– Elkéülten fenékel is lehet egészséges az ember. Kelljen fel és járjon!

Szigorú képet vágott. Nem szerette az ájtatos idézeteket. Enyhítettem a parancsolaton:

– Ha lehet...

– Aajjjaaa! – válaszolta kényelmet keresve macacságának a pihedunna alatt.

Mögöttes beszéd volt.

A változó világhoz igazodva, nyolcévtes biztos tudatát félre téve, politikusán mondta:

– Református vagyok.

Ebben maradtunk.

Pelikán elvtársához hasonlóan, nem kezdeményeztem vitát. Nem tudhattam, hogy nem lesz több szemtől szemben alkalmunk.

De eljött az a mostanában virtuálisnak nevezett világ, amikor, akár legtávolabbi őseinket is testközelbe érezhetjük, gondolatainkat bele-mártogathatjuk felidézett iféleteikbe, döntéseiket összevethetjük hasonló kérdésekre adott válaszaikkal.

Velük elhessegethetjük a mögöttes beszéd minden fajtáját, és nem szégyelljük egyszerű okoskodásokra adni fejünk, mert a génjeinkben elraktározott múlt és neveletésünk örökösön továbbssarkal, a tudományok svédasztaláról zabálva is egyszerű paraszti eszünket tömjük.

– Mindnyáján Isten teremtményei vagyunk! Ő a kezdet...

– Szabad feltennem a naivság sugallta kérdést: Ki teremtette Őt?

– Hinned kell benne...

– A materialisták az anyagban hisznek.

– Ki teremtette az anyagot?

– A vak véletlen.

– És Őt?

– Mit válaszolhatunk erre: a szükség, a bizonyosság, a felismerés?

– Az ember.

– Mindnyáján az Ő teremtményei vagyunk!

A kör ezzel bezárható.

Dogmák foglyai vagyunk.

Az istenhívők és a materialisták egygyanazon, a Békás patak medréből kibányászott Deák Ferenc által használt kerek körül hirdetik bizonyosságukat.

A kő neve – ha mögöttesen másként is nevezik – a Nagy Ismeretlen.

Dávid Ferencnek sorjázna rajta, és mi, az ódon, a kis és az illetlenül elterpeszkedő világvárosok lakói egyaránt, olykor teljes létszámban újra és újra megtérünk, követjük az új tanításokat.

Azán vissza-visszatérünk a kevésbé kockázatoshoz, az unalomig ismételtéhez.

A barlanglakó is igyekszik vissza kiindulási helyére, ha nem találja a kivezető utat.

Hozzánk hasonlóan, Zarathusztra áhított imígyen, az üdvözítő Fenyr.

GREGUSS SÁNDOR

Amire a test nem emlékezik

(Dalolj, terapeuta!)

Amire a test nem emlékezik, azt elkerüli az álom. Nem szólít néven, nem néz tágra nyílt szemekkel, nem rébeg érzelmes búcsút nekünk. Bármilyen valóságot lehámazni róla lehetetlen, hiszen maga is hártya rajtunk, miképpen beburkol bennünket az érzéki világ képeivel. Amire a test nem emlékezik, az nem embertől, és végképp nem a Gonosztól való. Tudásban nem rejtezik, és nem valami gyógyszer erre a fuldoklásra, amikor rémülten kapkodunk a „levegő” [vózdüh, luft, aer, air, aire] után. Nem ösvény, nem út, és az úton nem valamiféle mozdulat valami felé. Nem olyasmi, aminek célja van, mert az ember azt reméli, hogy egyszer megérkezik valahová. Rátapad a fényre, mint az a bizonyos arc a tegnapi arcunk helyén, mi vagyunk, de nem a miénk, látható, de nincsenek kontúrjai, van, de nem elérhető, lenyomat, de nem előhívható, megérint, de nem leljük sehol. Ha már tudunk egy képről, ami beékelődik a történetbe, idővel azt hisszük róla, hogy a tulajdonunk. A bőrünkkel is érezzük, amikor úgy véljük róla – mert hiszen éppen akkor az! – hogy bizony. A test elporlad, a kereszt elkorhad, a hegyet szétfújja a szél, az országot felégetik, a kontinens kimozdul helyéből, a Föld nevű bolygó távozni készül egy másik Nap: önmaga végzete felé. De ugyanazt látni mindenütt. Mert ugyanaz van a helyén.

Idáig jutott az írásban, amikor hirtelen rádöbent, erről nem bír többet mondani. Tudatának egy részével képes volt ugyan követni saját gondolatainak tőle függetlenül történő megnyilvánulásait, ahogy ezek a gondolatok valamiféle alakot öltve hatni kezdtek érzékszerveire – igen, jól tudta, hogy amit cselekszik, azt írásnak nevezik –, természetesen tisztában volt e tevékenység közismerten kényszeres mechanizmusával, gesztusainak szükségességével, amelyek által, mint író, eddig jól kiszámítható életet élt. Most azonban mégis elbizonytalanodott. Szüksége lett volna valamilyen szempontra, aminek alapján egy halványka kis válaszféle remélhető. Valami éppen csak körülírható pozícióra, egy egészen apró, legalább látszólag értelmesnek tűnő, ügyefogyott meghatározásra, hogy ideig-óráig elviselhesse talajtalanná lett önmagát. Mi dolga van itt, például? Hogy került ide? És hol van egyáltalán? Szeretett volna választ kapni valahonnan, választ, ami továbblétené ebből az állapotból. Ám válasz helyett a valóságnak olyan formájával szembesült, amelyről addig még csak sejtése sem volt. Agyának rejtett zugában furcsa lény tápázkodott fel, egy hatalmas és megnevezhetetlen szörny, nem emberi arcán a mindentudás rémítő fintorával, lárvatestével hiánytala-

nul betöltve azt a hemiszférikusan oly nehezen meghatározható árnyékos ligetet, ahová az előbbi eszmefuttatás során bizonyos információkért tekinteni szándékozott.

Érezni kezdte az előtte tátongó szakadékot. A fogai között megcsikorduló szellőt. Az értelmetlenül leélt éveket. Egy oszlásnak induló emléképet: mosolyogva közelítő, rég halott szeretőt. Nagymama titkos lepkeáncát a Tűz Csarnokává avanszált csöppnyi hálósobában, Nagypapa királyi szelleme előtt. A lény halkán dudorászni kezdett odabent, unottan nyomogatott mindenféle nyomattyúkat, billentgette a billentyűket, csappantgatta a csappantyúkat, löködgette a löketyűket, míg végül, mintegy véletlenül, megszólalásra készítette őrizőjének immár lakhatóvá bűvölt, lassan előrebiccenő fejét:

Ki vagy te és mit akarsz tőlem? Mit tehetek érted, anélkül, hogy meg kelljen neveznem azt, amire sohasem született még pontos meghatározás? Mi következhet ebből, mennyi keserűség és szenvedés? (Íme az ember, aki természetéből eredően mindenre választ feltételez.)

Ha ez ilyen egyszerű volna. Persze ezeket a dolgokat néhányszor már megmagyarázta magának (= Beismerte? Belátta?) Mindenesetre dalolni kezdett. Ehhez pedig egy bizonyos szint felett érteni kell...

Mert érteni kell az Istennel való párbeszédhez. Az ébredéshez, az iváshoz és az evéshez, az áldozatvállaláshoz és a helyes csapda-kivetéshez. Szeretéshez és hálósövéshez. Ahhoz a vég nélküli, taníthatatlan és egy valamire, amitől például az ember az ilyen szakadékokba szokta vetni magát. (Amihez valójában nem kell más, mint fegyelem, koncentráció és türelem, bátorság, racionális hit és értelem, szenvedély, alázat, lemondás és félelem. De ezek sohasem voltak az ő kizárólagos „eszközei”.) Újra meg újra előre-

lendült, ám a mélység hanyag eleganciával verte vissza minden nevelés rohamát.

Nemakárki. Világpolgár, otthon van szinte mindenütt. Beszél az állatokkal kertjeinkben, bármikor elsorolja a fák, virágok, füvek és gyomok neveit, és ha egy is kimarad, hát kezdi az egészet előlről. Testén *senkirongyai* lobognak, homloka körül *senkijelzős* szállnak, és az életnek már legalább két értelmét tapasztalta meg, de az egyik megnevezhetetlen, a másik meg, azt hiszem, mostantól már mindörökké én, a „teremtője” vagyok. Viszont a hagyományos mágia fajtái közül egyről már elmondhatjuk, hogy ismeri; és ez az álom.

(„A szél örök. A szikla érzéketlen, / s nem kerüli, hisz mit se tud az árnyról.” [Lorca.] De mi nem megyünk szépségért Andalúziába.)

Szeretném, ha valamennyire is sejtenék, hogy mi fog itt kockán, hogy megjegyezzük végre, mi az, ami belőle a szemünkre tartozik. Akkor talán egy kicsikét hálásak lehetnénk... (Istenem, nekem?)

„Szép”: a tiszta szívből jövő köszönet minden időben.

„Szép”: ha szeretőm bőrén megbolondult kezem – csöpp lovas nyargal az árnyas ligetig.

„Szép”: a napfény különböző megnyilvánulásai a morpikus költészetben.

Isten nem *vérbeli* pszichológus, és a szenvedés fiziológiája is igencsak bonyolult dolog. Nem mintha olyan nagyon lenyűgöző volna, ami egyáltalán látható, de azért ahogy időnként keringőt járnak körülöttem az elszabadult *szobátárgyak*, az már valami. És akkor még nem beszélünk arról az esetről, amikor ez az ember egy feszes-fekete lakkbőrbe öltözött, lehunyt szemű és kéjesen lihegő, korbácsot suhogtató nő túsarkú csizmái alatt azt hörgi, hogy: „Mama...! Itélj meg, Istennöm, engemet, ítélj előlről is!”

Azóta folyton csak a mamára gondol nyikorgó ölben... (Sic!) Hát, furcsa dominancia leképezése ez a jelenet, megvan róla a véleményem, mondhatom. Ilyen az élet, *per aspera ad astra*; bizonyos pótlékok nélkül csak egy koszos és unalmas, vidéki állomás. A bölcsnek éppen elég, az ostobának szórakozás. Akkor hát egyezzünk ki Istennel egy füzérnyi fohászból, feloldozandó szegényt? Nem kell mindig valami *képtelenség*re gondolni. Mi, javíthatatlan haszonlesők, valószínűleg csak a büntudat élvezetért fedeztük fel magunkban a bűnököt, és nem hiába szajkózzák évezredek óta a bölcsök, hogy minden, amire igényt tartunk, értéknek tekinthető.

Itt állok. Nincs mese, a dolgokat gyakran szokták érzelmi szempontok alapján csoportosítani. Itt állok, egy szakadék szélén, és igyekszem ebben az állapotban elfogadni-elfogadtatni magam. Lenézek a mélységbe és felállítok a következő lépéshez egy teóriát. A Nap állásából próbálok kiindulni, lévén az egyetlen biztos pont ebben a körülöttem izgó-mozgó, megkerült micsodában. Mi van ezekkel a szavakkal? Mi van, ha lemegy a Nap? *Teljesen* elvész reggelig? A szavakat is elveszítjük majd? Jönnek a *szószegők* és megszegik? Begyűjtik, megszámozzák, tárolókba teszik? Isten mit gondol erről? Mit remél? Kivel álmodik, kivel ébred, ki vágja a körmét, haját, ki főz rá, ki takarít utána, kivel nevet a hülye vicceken, kit üt meg, kinek mesél? Láthatom? Van arca? Ő egy mennyei *tér*? *Járhatok rajta*? Nagy *Út*? Talpalatnyi *hely* csupán? *Belakható*? Vannak határai? Kezét belemártja a fürdővízbe, mielőtt egészen belemerül? Kiöblíti a kádat, megengedi utána nekem a csapot? Vagy csak ez, ahogy most egy hatalmas szörnyként az agyamban él? Parazita? Eszik belőlem? Ízlek neki? Tudja, hogy szeretem?

Ámen?

„Az ima... nevelés.”

(Öe Kendzaburó)

VINCZE FERENC

A medve, a puska és az ajtó

Kora nyári éjszaka volt. A bérház folyosóját koromfekete sötétség lepte be, csak a gang utolsó ajtaja mögül szűrődött a folyosóra sárgás-fekete pislákolás. A gyertya ott pillogott a konyhaasztalon, árnyéka meg-meglibbent a falon, mintha egy rég elfeledett tangó lépéseit próbálgatná, majd kimerészkedett az előszobába, óvatosan megkerülte az ajtó mögött üldögélő Fabritius Matild görnyedt hátát, s végül a réseken keresztül kikúszott a gangra.

Ott már csak sárgás-feketen billegette magát, mint akinek nem engedelmekedik a lába, s nem találja a régen betanult mozdulatokat, melyek ívét megtörte a megfakult emlékezet.

Gyertyaviasként gyűrűztek arcán a ráncok, háta meggörnyedt, ahogyan előrehajolva ült a sámlin a függöny mögött, s bámulta a gang csöndes sötétjét. Várt. Hajnali három lehetett, mikor a kapu felől motozást hallott, szeme pillanatra felcsillant, a motozás nem maradt abba, és pár perc múlva hallatszott a kapu dörmögése. Orrával hozzáért a függöny nikotinszínű anyagához, pupillái kitágultak, s göcsörtös, kiszáradt ujjai belemarkoltak a hálóing leomló szövetébe.

A gyertyaláng közben betéblábolt a nappaliba is, hol rengeteg szempár meredt hirtelen rá. Először a borz és a menyét rusnya pofáját vette észre, belenézett az inkább már fakó sárga, mint vörös róka kialvatlan szemébe, belebambult a hegyes fülű hiúz résnyre nyitott szájába, s végül megállapodott a vaddisznó megkopott agyarain. A kipreparált állatfejek némán szemlélték az ideoda kacsázó sárgás-fekete lángot. Feketen csillogó üvegcsémükben emlékképek villantak fel, melyek ilyenkor éjszaka újra és újra felbukkantak, mikor a gyertyaláng a konyhából óvatos imbolygással betáncolt a nappaliba.

Hüvös reggel volt, a nap még csak alig kezdett nyújtózni a látóhatár peremén, mikor a borz egy rég kiszáradt vízmosáson keresztül kicsinyei felé igyekezett. Nyugodt volt minden, a fű nedvesen hajladozott, nehéz harmatcseppek húzták a föld felé, a szél sem fúj, s a borz apró lépteivel odúja felé sietett. A dörmögés pillanatában felkapta fejét, oldalra nézett, s még látta a golyó becsapódása előtt a fa mögül előrenyúló füstölő puskacsövet, azonban a ravaszt meghúzó vadászból csak a kerek, barna kalapot pillanthatta meg. Hasonlóképp járt a menyét is, akit egy bokor alatt lepott meg a mellkasába csapódó golyó, s így csak egy pár fekete bakancsot látott közeledni a cserjésben. A már fakó vörös róka éppen rávetette magát egy mezei pocokra, s a levegőben úszva szinte már fogai közt érezte a pocok puha húsát, mikor hatalmas lökést érzett oldalában, levágódott a mező burjánjai közé, s felemelt fejével megpillantotta a feléje tartó vadász robusztus alakját.

A hiúznak az lett a veszte, hogy későn vette észre Fabritius Hanst, s mikor már ott álltak szemtől szembe, az állat megmerevedett, izmait megfeszítette, ugrásra készült, mielőtt azonban elrugaskodott volna, látta még a torkolatúzet, a vadász szemében felvillanó fényt, majd izmai elernyedtek, hiába akart ugrani, s valami meleg, szokatlan nedvesség folyt végig oldalán. Sötétbarna szemébe beleégett az utolsó kép, egy rövidre sikerült film utolsó kockája, a szikla mellett álló vadász alakja, kerek, barna kalapja, erős, szabályos mozdulatokkal metszett arca, kétnapos borostája, szikár nyaka, zöld vadászinge és zsebekkel tele nadrágja, fekete, duplán befűzött bakancsa.

Az öregasszony várt. Kezei görcsösen markolták a hálóinget, hónaljából izdagságcsapok indultak bizonytalan útjukra, s a gang végén megmozdult valami.

A vaddisznónak az lett a veszte, hogy idejekorán meglátta a feléje közeledő vadászt. Fabritius Hans tudta, hogy jobb, ha jó előre észreveteti magát a disznóval, mert akkor kiszámíthatja mozgását. Ezt a vaddisznó nem sejtette. Látta a hegyoldalon felfelé igyekvő robusztus alakot, akinek kezében ott volt a puska, mellyel nem is olyan régen több kondaársát is elpusztították, s ekkor elpattant valami, fejét leszegve rohamra indult, egyenesen a vadász felé, patái

mély nyomokat hagytak a talajban, agyari szinte a földet súrolták, egyre gyorsabban és gyorsabban zúdult Fabritius Hans felé, aki csak erre várt. Felemelte a puskát, hosszasan célzott a feléje vágató disznóra, ujjai ridegen és számítón simult a ravaszra, a dörmögés felverte a környék madarait, megriasztotta az üvegekben legelésző özekeket, s a vaddisznó mellső lábaira rogyva egészen a vadász bakancsáig csúszott. Agyaraival felszántotta a földet, s szemében a diadalittasan föléje magasodó Fabritius Hans alakjával, kimúlt.

A gang végén egy alak mozdult, tapogatózó lépésekkel érkezett, s az öregasszony kissé elhúzta a függőnyt, hogy jobban lásson, hogy ki-vehető legyenek a mozdulatok, s végre értelmet nyerjen a várakozás. Fabritius Matild látta, hogy Marosán Tihámér megáll az ajtó előtt, szája szegletében felizzik a cigaretta, s a fiú először elvéteti a zárat, majd újra próbálkozik, az öregasszony jól hallotta a kulcsosomó ismerős zörgését, s látta Marosánt, aki mielőtt belépett volna a lakásba, még egyszer elnézett a gang vége felé, elnézett az öregasszony ajtója felé, ahol sárgás-fekete fény pislákol bele a hajnalba.

A szomszédos templomtoronyban két vékonyat kondult a kisharang. Mint akkor, gondolta magában az öregasszony, akkor is fél négyre járt. Éppen kitette a frissen gőzölgő kávét a konyhaasztalra, a kis megsárgult üvegpohárba pálinkát töltött, mikor Hans kilépett a fürdőszobából. Jól emlékezett arra a pillanatra, a még illatos, nemrég megszáradt zöld vadászing volt rajta, a zsebekkel tele zöld nadrágja, golyótartó öve szorosra húzva a derekán, fekete bakancsa fényesre suvickolva feszült a lábán. Emlékezett Hans arc-szeszének fanyarságára, az apró vágásra arca jobb oldalán, s a mozdulatra, mellyel derekánál fogva magához rántotta Matildot, és vizes, érdes ajkait szorosan rátapasztotta a nő nyakára.

Hans leült az asztalhoz, egy hajtásra kiitta a pálinkát, kézfejjével eltörölte a száját, s maga elé húzta a kenyérral, szalonnával, kolbásszal, paprikával és hagymával megrakott lapitót. Matild leült szembe vele, maga elé vette kávéját, és nézte az embert. Szerette nézni Hansot, ahogy eszik. Szerette nézni, ahogy vadászkeszével jókora falatokat vágott a szalonnából, kolbászból, ahogy két kezével megmarkolta a kenyeret és darabokat szakított belőle, ahogy a késhegyére tűzött szalonnát meghintette pirospaprikával, lenyelte, kenyeret harapott hozzá és hagymát. Hans lassan evett, nyugodtan, minden falást gondosan előkészített, s Matild mégis érezte az emberben feszülő erőt, mely ilyenkor évés közben a melle mélyén szunnyadt, s csak arra várt, hogy kitörjön.

A szomszédos templomtoronyban négyet kondult a nagyharang. Mint akkor, gondolta az öregasszony, akkor is négyre járt, mikor Hans belétörölte vadászkeszét a frissen mosott zöld nadrágjába, s belecúsztatta az övén lógó bőrtokba. Az eléje tett vizet egy hajtásra megitta, s ugyanazzal a mozdulattal hőrpintette fel a már kihűlt kávét. Matild tudta, hogy az embere így szereti a kávét, félig kihűlve. Hans nem tudott kávézni, sohasem értette, mit pizmognak egyesek órákig a csésze kávé fölött. Evés alatt soha nem szólt egy szót sem, s Matild sem szólalt meg, míg Hans evett. Nem akarta zavarni. Csak nézte, ahogy egymás után tűnnek el a szalonnadarabok a férfi szájában, utána a kenyér, a hagyma, s várta a megszokott mozdulatot, melyet sokáig annyira gyűlölt, hiszen a tiszta nadrágjába törölte a zsíros vadászkeszt. Egyszer merte ezt megemlíteni, de embere ráemelt tekintetéből rögtön megérezte, hogy ennek így kell immár történnie a világ végezetéig. Többé sohasem hozta elő a dolgot, hanem csak türelmesen, szinte izgatottan várta a szertartás végét jelző késtörést. A tiszteletes jutott észébe ilyenkor, aki az istentisztelet végén széttárt, égnek emelt karokkal szokta mondani: Menjetekek békével!

– Holnap hajnalban jövök haza – mondta Hans, s hátára vette sötétzöld hátizsákját, melyet Matild előzőleg megpakolt élelemmel, egy kis üveg pálinkát, egy liter bort és egy kulacs vizet is tett mellé.

– Vigyázz magadra – pillantott fel Matild, miközben a férfi átvette a vállán a puskát.

– Isten áldjon – nézett vissza még egyszer Hans, feltette kerek, barna kalapját, s betette maga mögött az ajtót.

– Téged is – mondta a nő, de ezt már a férfi nem hallotta.

Az ablakon keresztül sokáig nézett utána, leült az ajtó mögé a sámlira, néha félrehúzta a függőnyt és belebámult a férfi mögött összezáródó hajnali sötétségbe.

A vérmédveles egy tisztáson volt. Az erdő utolsó fáit után kezdődött a hajdani gombaillatú irtás, melyet mostanra teljesen benőtt a fű, kisebb mogyorófa bokrok nyújtózkodtak a néhai tölgyek helyén, s úgy tíz méterre a fáktól egy-két méter magas farúdon félbevágott, legyektől körülöngött lótetem bűzlött. Nem messze a kitétt dögtől, a csenevész bokrok mögött ingoványos mocsár húzódtott. Valamikor tó lehetett a helyén, de lassan teljesen belepték a vízinövények, s csak néhány bukkant elő a fodrozódó vízfelület. Fabritius Hans a mocsártól kissé balra, az erdő szélétől jobbra hasalt a hajnalban kiásvott gödörben, melyet faágakkal és náddal vett körül. Puskáját maga elé tolt, mozdulatlanul és némán feküdt a rejtékelyén, az erdő szélét figyelte. Sokáig nem mozdult semmi, még a szél sem rezgettette a leveleket. Aztán a férfi arra lett figyelmes, hogy a vízinövények közül egy gém lép elő. Megfontolt, kiszámított mozdulatokkal haladt előre, szeméit folyamatosan a vízfelszínen tartva, halat keresett. S ekkor fent, a nyílt égbolton két apró pont tűnt fel. A vadász felnézett. Sólymoknak tűnnek, gondolta magában Fabritius Hans, kerecsenek.

Pár pillanat múlva felhallatszott a magasból a kerecsenek ideges vijjogása. Észrevették a prédát. Mint a torpedók, úgy zuhantak lefelé, és két oldalról súvítva ragadtak rá a gém nyakára, de az hirtelen felágaskodott, s egy erőteljes mozdulattal lerázta őket. Ritmikusan fel-felugrált, éles cikcakkokat írt le, elképesztő leleményességgel védekezett, s még azt is kipróbálta, hogy maga körül forogjon, mint egy motolla. Végül a gém széledt, imbolyogva megállt, s csak akkor csaptak rá megint, utoljára. Még percekig tepertek, vonszolták egymást, aztán a gém föladata a küzdelmet, a két rátelepedő madár karmai alatt már csak megemelkedni tudott, fölállni nem.

A szomszédos templomtoronyban ötöt kondult a nagyharang. Az öregasszony görnyedt háttal ült az ajtó mögött, csend volt a gangon, csak Marosánék lakásából szűrődött ki egyre erősödő horkolás.

A vadász csodálkozott. Tágra nyílt szemekkel bámulta a párban vadászó kerecsensólymokat. Vajon honnan tanulták ezt, morfondírozott ma-

gában Fabritius Hans, miközben a gém begyét dühösen szaggató sólymokat nézte.

A lakmározó, fakóhátú sólymokat figyelve nem vette észre a többszáz kilós vérmédvét. Nem az erdő felől érkezett, éppen az ellenkező oldalról, Fabritius Hans háta mögül. A közben feltámadt szellő a medve felé sodorta a gödörben hasaló vadász szagát, s az állat lassan, lopakodva lépett ki a tisztásra, s rögtön kiszimatolta a férfit. Pár pillanat múlva felhallatszott a vérmédve dühödt bömbölése, mely magasból elindult sziklatömbként zúdult a vadászra. Az hirtelen felugrott, azonban a medve már ott ágaskodott előtte, s a megdöbbenéstől, hogy prédaállattá vált, mozdulni sem bírt. Mire feleszmélt, s a gödörben heverő puskája után nyúlt volna, a medve felülvolt, s hosszú karmaival végigszántotta Fabritius Hans mellkasát. A két kerecsensólym fel-felvijjogva figyelte a férfi gyomrát szaggató, lassan lecsillapodó, megkopott hátú vérmédvét. A vadász szeméi az égre meredtek, megüvegesedett tekintetében egy ágaskodó barnamedve bámulta az eget.

Fabritius Matild nem sokkal azután, hogy a templom nagyharangja elütötte a hatot, felállt, betette a sámlit a sarokba, s elindult a nappali felé. Még egy pillanatig hallotta a Marosánék ablakából kiszűrődő horkolást, s azt is, mikor bevágódott Pietrovék ablaka. A konyhában égő gyertya rég elaludt már, s a nappaliba a reggel halványszürke fényei csúsztak be a redőny résein keresztül. Csend volt, csak a szürke fény csillant meg furcsán, a falon elhelyezett kipreparált állatfejek tekintetében. Az öregasszony megállt szemben a fejekkel, s a pillantásukat kereste. S látta a borz szemében a kalapját, a menyétében fekete bakancsát, látta a rókaéban robusztus alakját, s végül a hiúz és a vaddisznó szemében megpillantotta Fabritius Hanst, amint áll szikáran, kissé terpeszben, vállához szorított puskával, és éppen rá néz metsző tekintetével.

Az öregasszony elmosolyodott. Remegő kezével megsimogatta a hiúz koponyáját, megpaszkolta a vaddisznó pofáját, s kiment a konyhába. Ma már nem jön, gondolta, miközben összeszedte a kikészített reggelit, a szalonnát, a kolbászt, a kenyeret, a pirospaprikát és a hagymát, biztos holnap hajnalban érkezik. A mosogatóba öntötte a kihűlt kávét és a fél kupica pálinkát, letörölte a konyhaasztalt, s elindult vissza a nappaliba.

A szomszédos templom nagyharangja már elütötte a hetet, mikor az öregasszony elhelyezkedett a kipreparált állatfejekkel szemben lévő kanapén. A párnát feje alá rakta, lábait betakarata, s kezét összefonta megereszkedett mellein. Utoljára még mélyen belenézett a vaddisznó üveges tekintetébe, majd végleg lehunyta szemét. Ebben a pillanatban a gang egyik lakásában ezer darabra tört egy tál. Fabritius Matild ezt már nem hallotta, szeméjére kisimulva elfedte jégkristályá vált tekintetét.

FEKETE RICHÁRD

meghasadt
szonett

lassan húsz éve méltó ezen
ha fáj az élet újraversélem
így megkötik a pincemély szavak
a verssorokba olvadt vágyakat
hiányomat kitölti mint a fény
a gondolatok közti oxigén
s amíg az éjbe visszatévedek
hanyatt fekszik köztünk a képzelet
és íme itt egy újabb alkalom
– haja szövését rímekbe fonom –
Hölgyem, e forró, meghasadt szonettben
Ön módot ad hogy újra elkövessem!
Hogy megkövessem, körbemártogassam
a verssorokba olvadt önmagamban!

Két vers Szócs
Gézának

s még tovább

Hogy élnénk mi? Akár a ringó gólyák.
Elvinne a nyár, majd visszahozna.
Az eget szelve ringó gólyák volnánk.
Hosszú lábunk a szerelem volna.

Utat vágnánk magunknak, át az égen
és mögöttünk a nehéz levegő
úgy forna össze, mint az ölelésben
egymásba bújó hű szerelmesek.

És szívünk összenőne kedvesem,
és miénk lenne minden alkalom,
hogy elbújunk az ég sötét vizében

s csak Isten látna minket nappal-éjjel
egymásba bújva, örök-szabadon.

*

szállnánk egyre egyre jobbra balra
szárnyunk a csend horgára akasztva
és így szállnánk egy évig s még tovább
hittel hit nélkül tkp ez mindegy
a gólya úgylis egyre tévővább

*

Így élnénk ketten,
néha hárman páratlanul,
elvéve párban,
viharzó, tiszta némaságban
s csak akkor önmagunkká váltan,
mikor a nappal véget érne
– félig álomban, félig ébren –
és elolvadnánk az éjszaka
ébenfekete köntösében.

hol vagy

elmondanám de nem vagy itt
hogyan vagy tán te sem tudod
a nap sötét az éj vakít
és elfogynak a nappalok
s az égre rajzolt utak is
a horizontban vesznek el
a háztetőn egy úr hamis
hangon szerelmet énekel
s míg becsusszan a fény alá
a dallam idő s térközi
vágyból szőtt ritka fonalát
a némaság is átszővi

szövek én neked szöveget
szöszöset szöröst szőtteset
inget fonok rád hangtalan
ringó inget mely adva van
mint szökésre adva az ég
ha szárnyunk nő a kéz helyett
felrepülünk a napra még
és aggatunk rá rendjelet
s nyáron a napra költözünk
kiáltozunk az éj után
és némán tátog közöttünk
egy úr üresen és bután
mint megmerevült állat
hol rám talál a véletlen
ott és azon az éjjelen
majd én is megtalállok

Ballada
a Hercegnő
bocsánatáról

Úrnőm! Én nem felejttem el, ahogy
először nézett rám a két szemével.
Valami túlvilági állapot
járhatott át, mert óriási kényszert
éreztem én, hogy boldoggá tegyem,
így nem is késlekedhettem tovább
és megszűnt bennem minden félelem.
Hercegnő, remélem, hogy megbocsát.

Úrnőm! Én nem felejttem el, ahogy
szememre nem járt álom, és az éjjel
minden perce vágyakozást adott
Úrnőm után, ki az egyetlen ékszer
volt bennem, és kinek olyan szó-csokrot
szedtem, amit csak Isten-kéz fog át.
Szerelmes szívem így tettekre foszlott.
Hercegnő, remélem, hogy megbocsát.

Úrnőm! Én nem felejttem el, ahogy
először hajoltam meg Ön előtt.
Úrnőm azt sem tudta, hogy ki vagyok,
s ez bántott, hiszen olyan sok időt
töltöttem Önnel, hogy bolondja lettem,
így hát megkritikáltam fogsorát
egy éjjel, majd a magamévá tettem.
Hercegnő remélem, hogy megbocsát.

Ajánlás:

Úrnőm, hát végre létrejött az együtt:
miután betömködtem tomporát;
Ön sírt, a szerelem meg egyre petyhüdt.
Hercegnő, remélem, hogy megbocsát.

IZSÓ ZITA

Kalózima

Miatyánk...

Látod,
utolsó soraimban
már különírnak Tőled az évek –

így lettem
a magányos múlt idő jele,

és
zárójelbe csukott az élet,
mert túl sok volt a kérdő mondatom.

már nem imádkozom.
csak próbállak megvesztegetni.
azt sem hiszem,
hogy sikerülne,

Mert létezésem kizárja önmagát,

Isten. Én vagyok
az egyetlen
hibád.

Tizenegy perc

Paulo Coelho azonos című
művéhez
– egy utcalánynak.

olyan
rövid az út
belém.

a szilikonpántos
sorompó alatt
papírpénzért
most
bárki átmehet,

és én
a bokáim között,
felett
parancsra
megunt terpesszé
útelágazok.

és akkor:
egymásba fordulunk.

mint a kutyák.
mint a döglegyek.

piros lámpám előtt:
invázió.
vagy inkább,
izzadt tenyerek,
olajos haj,
ezüst szemüvegeret,

csontig nyomják
a csikketek

és szám köré
szárad
a fehér-

hamu...

rövid az út.
jól járható,

s
a piros lámpákon át
észrevétlen
a holnap
hajt
belém-

gerinctelen
jelenből
így lesz
szálkamentes
jövő.

mert egyszer
abbahagyom,
de addig:

„jöhet a következő!”

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Plágiumvád 70 éve

Ismerkedjünk meg egy kedves, ma is harmatos érintésű levél néhány részletével, mint már-már rokokó hangulatú kis kalandok lírai riportanyagával: „Alig tettem meg a gyalogtúrát és ültem fel a Kemény báró tulajdonát képező kis hegyi iparvasút hajtányára, szembejött egy mozdony, s az vagy négy kilométert visszavitt, míg egy sinelágazódásnál mellékvágányra tolt, s folytathattam utamat. A galonyai állomásról három perccel előbb ment el a vonat, kétségbeesztő szomorúságomra. De még mindig nem adtam fel a reményt, mert pont négy órára délután a következő személyvonattal is megérkeztem volna, ha – nem lett volna a Maros-völgyi vonatnak 50 perc késése, ami miatt Székelykocsárdról 14 perccel hamarabb ment el a Brassó–kolozsvári gyors, mint ahogy én odaérkeztem. Így délután háromtól éjszaka fél tizenkettőig fogcsikorgatva, egyedül ültem csepergő esőben Székelykocsárdon, ugyanazon az állomáson, melyről Nagycsütörtök című versem írtam. Csak éjszaka kettőkor érkeztem Kolozsvárra.”

Igen, kedves olvasó, a levelet Dsida Jenő írta menyasszonyának, Imbery Melindának 1932. augusztus 10-én, szerda déli 1 órakor, miután visszatért Kolozsvárra a havasokból, ahova a marosvécsi találkozót követően hívták kirándulni vendéglátói. „Néhány kilométerrel odébb már csupa hó volt minden. Vasúton, kisvasúton, hajtányokon mentünk fel, de azért gyalogni is kellett jó sokat. Két éjszakát töltöttünk kiűnt, a levegő majdnem a fagypontra volt, borzas gomolygában szállt a lehelet a szájról. Hosszú, egyik oldalra nyitott sátorok építettek a mocsaras tölgyesek nekünk, s előtte hatalmas, száraz fenyőtörzseket gyűjtöttak meg, melyek éjjel-nappal égtek, részint, hogy melegítsenek, másrészt, hogy távol tartsák a medvekomákat, akiknek igen kiterjedt rokonságuk él Galonyán.”

Eddig tehát a makk ász hangulata a magyar kártyáról – annyi különbséggel, hogy nem januárt írunk, hanem augusztust, s hogy a makk ászba a medve nem tolta be a képét.

„Az első nap reggelén mégis, nem éppen kellemes meglepetésünkre – egészen friss medvenyomokat fedeztünk fel sátrunk közelében. Kemény Jánossal, két móccal elindultunk négyesben megkeresni, s bár egész nap csatangoltunk a havason, nem tudtunk rábukkanni. Visszatérve, jól megijesztettük a társaságot: Kemény János engem is megtanított úgy bögni, mint a medve szokott, s a közeli fenyvesben elbújva bögni kezdünk. Nagyon mulatságos volt, a bátor író urak annyifelé szaladtak, ahányan voltak. Szegény Berde Mária majdnem beteg lett.”

A társasághoz ugyanis nők is tartoztak: „Egész nap ettünk, ittunk, színházat játszottunk. Az írónok közül Kemény báróné, br. Kemény Gizella és gróf Bethlen Balázsné voltak velünk. Nagy medvebőr nadrágokba öltözve, szőrkuccsokban, csizmákban olyanok voltak, mint valami eszkimók. Igen kedves, intelligens nők valamennyien.” Ennek az ismeretnek biztosan örült a költő menyasszonya. „Éjszaka a tábornok mellett sok bort ittunk, és éjfél utánig énekeltünk kuruc dalokat. Olyan kedves, olyan meghatóan szép volt az egész, hogy sohasem fogom elfelejteni.”

A levélből az is kiderül, kinél és hol lakott ekkor a költő: „Címemet tudod: Dr. Sulyok István címén Cluj-Kolozsvár, Bata Unirii (Főter) 13. II. emelet.”

Tizennégy hónappal később már a Föld u. 14-ből írta hazai Pen-Club magyar tagozatának titkáráként levelet Berde Máriához: „A Nagyságos Asszony már bejelentett *Rebreanu magyar tárgyú regényei* című előadását október hó 14-én délután 6 órára tűztük ki. Az előadások a kolozsvári Újságíró-Club (New York szálloda) helyiségében lesznek.” A „kiváló tisztelettel” is mennyivel fagyosabb, mint négy évvel korábban, 1928-ban írott leveleinek az aláírása, ugyanannak a Berde Máriának: „Kézcsókkal és mély tisztelettel”... Olvassunk csak bele egyik akkori levelébe: „Július 18-án Vásárhelyre utazom, és nagy szerencsémnek tartanám, ha Nagyságos Asszony előzetes engedélyével személyesen tiszteletemet tehetném.” Vagy egy másik levélben, 1930-ból: „Drága jó Nagyságos Asszony! Édes jó Nagyságos Asszony!” „Öszinte, mély tisztelettel és szeretettel csókolja kezét Dsida Jenő az apród”.

Kiváló tisztelettel? Süket, aki nem hallja, hogy itt valami történt, hogy a Pen-Club tagozat alelnök asszonyával a titkár úr érthetetlenül hivatalos és távolságtartó.

Az irodalomtörténészek tudják, miért. Mert Berde Mária megsértődött Dsidára, azon oknál fogva, hogy a költő (Berde *Szentségvívők* c. regényének kiadói lektoraként) nem szállt szembe Kós Károlyékkal, akik úgy látták, hogy e regény színvonala nem üti meg az Erdélyi Szépművés Céh mércéjét. Ez 1933 folyamán történt. A végig sértett Berde bosszúja sehogysem csillapodott, a dolog szakadásig fajult, mármint kiváltság és új magyar írószövetség megalakításáig, ez volt az EMÍR, az Erdélyi Magyar Írói Rend. De Berde Mária persze ettől sem lett nagyobb író, pláne költő.

Ugyanebben az évben, tehát 1933-ban megjelenik Dsida Jenő második verseskötete, a *Nagycsütörtök*, benne a címadó verssel.

Az intrika, az uszítás, a lihegés, a fülbé-sugdosás nem akar csillapodni, Berde kitarotán, hosszú éveken át köszörül a nyelvét Dsidán, aki medvéként annyira megijesztette ott a havason. Idézet fél évvel a medve-kaland után, 1933 januárjában írott leveléből Molter Károlyhoz: „...Lacit kérdőre vontam, miért adta ki Dsidának a könyvet bírálatra, holott akkor már tudták, milyen jellemetlen volt Bárdal szemben. (...) Ha Maga tényleg mosta a kezét, akkor persze van valami igazuk, de akkor sem járnak igaz úton azzal, hogy pontosan Dsidát szemelték ki, akinek kompetenciája igazán kétségbevonható...” (Ha már éppen szóba került: levelek tanúsága szerint Dsida és Bárd Oszkár végig a legjobb, szeretetteljes viszonyban voltak egymással.)

Egy – pontosan egy évvel később – 1934 januárjában született másik levelében Berde már azt is számon kéri Moltertől, hogyan merészelte megdicsélni Dsida *Nagycsütörtök* c. versét, holott azt őtöle, mármint Berdetől, „ollóztá” Dsida: „Jelezze nekem azt is, megírta-e Dsidának az általam kívánt levelet.” (Az írónó, „kiván”, elvár, feladatokat osztogat, lármáz, utasít, minősít, panaszokodik.) „Végtelem fájnem, hogy még meg is dicsérgette a tőlem ollózott ideát, s ha volna több energiám, meg is szellőztetném a dolgot, így azonban elnézem, hogy miután Dsida a könyvet visszadobta, még meg is lopta, és barátaim (...) fel is magasztalták a nagyszerű jelképet, a kocsárdi állomást.”

Az írónót tehát meglopták.

Annyi esze azért még maradt, hogy a nagy nyilvánosság előtt ne röhögtesse ki magát.

Újabb majdnem egy év elteltével Berde írógépe még mindig keményebben csattog, mint a Kocsárdon tolató szerelvények kerekei:

„Dsida? Ó egy kis rüpök, akire köpünk. Hozzám mérhetetlenül komisz volt, a fizetett rossz cseléd módján viselkedett – azért nem kívántam, hogy Maga ismeresse; mert ő belém taposott, s mi több, a munkámba taposott, azután pedig meglopott.” Figyelem, az írónó megint (vagy még mindig) „kivánságokat” fogalmaz, kívánja vagy nem kívánja, hogy Molter ismeressen, hogy Molter ismertethet-e valakit, s mindezt annak az ártatlanságával, akinek minden megengedett...

(A rüpök változat azóta már kiesett nyelvünk-ből, de mindannyiunk számára világos, hogy Berde megengedte magának, hogy leripöközze a legnagyobb erdélyi költőt.)

Újabb év telik el. Tévedne, aki azt hinné, hogy Berde csak Moltert szórakoztatja szünni nem akaró, beteg áskálódásával. 1935-ben Kabdebó Erna a címzett, neki feladata Kemény János tudomására hozni, hogy „Regényem bírálójául Dsida Jenőt én nem óhajtottam. (...) Dsida egyben kívül még azzal is megrövidített ügyemben, hogy a regény utolsó akkordjait, a kocsárdi jeleket kivette s felhasználta saját írói céljaira.”

Hm.

Ez súlyos vád, s függetlenül Berde és Dsida mai írói-költői rangjától, meg kell vizsgálnunk, annyi-e a valóság alapja, mint a kor egyéb nevezetes plágium-vádaskodásainak (egy román szerző akkoriban azzal vádolta Thomas Mannt, hogy tőle lopta a József-tetralógiát, egy másik úgy tartotta számon, hogy valójában ő a kibernetika atyja, csak tolvajlás áldozata lett stb.), avagy Dsida tényleg „ollózott” Berde Máriától?

Idézzünk mindenképp Márkus Bélától, aki a Kortársban viselkedéséről közölt tanulmányában

foglalkozott a regényhelyszín és a vers azonoságának kérdésével. Követve a regény cselekményét, Márkus ismerteti a jelenetet, amelyben a regény szereplői összetalálkoznak Kocsárdon:

„És ezután jut el történetmondó ahhoz az epizódhoz, amelyikben mintegy tablószerűen sorakoznak egymás mellett a regény főalakjai, Zudor, Ajtony és Tóth Pálma és a velük véletlenül találkozó Szlanik. A helyszín tehát, mint már annyiszor, a kocsárdi állomás. A korábbiakhoz képest azonban új epikai elem, mégpedig a részletező leírás, a bemutatás szolgál a találkozás szemléletes megjelenítésére. »Reménytelen mezők, céltalanba kerekedő messzeségek közepette ázottan, kedvtelenül állott a kocsárdi állomás« – hangzik fel nyitányként a csupa megszemélyesítésből alkotott lírai futam, hogy ezt követően is rongyos hófoltok, piszkos ködök és varjúfelhők érzékeltessék a környezet nyomasztó uralmát. A vonat mint kígyó csúszik az állomás felé, meghezózza »a vég nélküli lehangoltság térein«, ahol mindent beborít a lehulló homály, s ahol a tolató mozdonyok keserves sikoltásait hallani. A befutott vonatnak »feltépett« oldala van, itt pedig »tülekedést, oktalan zsvajt« ver fel» az ádáz, kényszerű ostrom«. Az utazók egyike, a repatriálni akaró, azaz Magyarországra tartó Tóth Pálma ebben a tolokodásban kér segítséget a csak később felismert Szlanik Sándortól, aki ekkor már elvesztette a Mécs szerkesztői posztját, épp – ahogy a vezérigazgató indokolta – a »bizonyos irányban való exponáltsága« miatt. A váróterem padjain »az unalomtól majdnem elalélt emberek« nyúlhatnak el, egyetlen petróleumláng pislog a bekormosodott üvegen. »Keserű-kegyetlen parasztodhányak, izzadt darócoknak, száradó csizmáknak és durva ételeknek szaga állott az arcmagasságban fullasztóra hevített, lábszárnál élesen, huzatosan hideg épületben«, ahol karácsonyra szabadságot katonák »részeg-boldog danája búgta át a termeket«. Ez a környezet nem töltheti el az otthonosságot, a melegség jó érzéseivel a véletlenül összefutókat, a hamarosan különböző irányba indulókat, a megtaposott, megzúzott szívűeket. Közöttük Szlanik arra vállalkozik, hogy Kolozsvárig »elgondozza« a Magyarországot választó Tóth Pálmát, ám folyton Zudor Anna korábbi szavai foglalkoztatják. Szinte gyűlölte miattuk – vallja be –, gyűlölte az állításáért, a jóslatáért, hogy Erdélyben a jószándékúak a világnézeti harcokon túl valahogy mind találkoznak fognak.

»– És találkoznak is, íme! A kocsárdi állomáson – és így! Szétfutóban... – Ó nem... nemcsak a kocsárdi állomáson, és nem csupán így! Hanem lélekben, és akárhogy is széjjelszóródnak!« – hangzik az összegzés a párbeszéd végén.

Az egymásra utalt közösség hangja ez. Az epizódok közül azonban nem emiatt esett erre a választásunk. Hanem azért, mindenekelőtt, amit ajánlatként a regény egyik korábbi jelenetében Krammer-Molter vet fel: »A kocsárdi állomás unalmát olyan fogalommal lehetne tenni az erdélyi életben, mint a sírva vigadást az összmagyarságban.« Feltevés, nem hirtelen ötlet szülte, hogy volt, aki ezek nyomán csakugyan megkísérelte a fogalommal tevést. Nem más lehetett ez, mint a *Szentségvívők* egyik lektora, Dsida Jenő, a *Nagycsütörtök* című vers szerzője. Az Erdélyi Szépművés Céh rajta kívül még Molter Károlyt és Tabéry Gézárt kérte fel a könyv bírálójára. Berde Mária nem tesz különbséget közöttük, amikor – már a kötet megjelenése, az EMÍR-nél történt kiadása után – Tompa Lászlónak panaszkodni kezd: »Maga talán nem is tudja – írja az egyik levelében –, mi minden érte még a tudottakon kívül e szegény könyvet. Három lektor rabolta meg, témát és címöleteket merítve belőle, úgyhogy részleteket kellett emiatt kihagynom, és címét, mottóját megváltoztatnom.« Ha burkoltan, ha nem a nyilvánosságnak szánva is, de elhangzik a tolvajlás vádjára arra a Dsida Jenőre vonatkoztatva is, akinek a szerepéről, viselkedéséről korábban, még a *Szentségvívők* kiadása körüli hercehurcák idején szintén Tompa Lászlónak számolt be. Miután megköszöni neki, hogy a könyve ügyében mellé állott, habár nem sikerült megtudnia, hogy milyen értelmű volt a nyilatkozata, kitér a lektorok munkájára is. Tabéry szövezi, Molter írásbeli

nyilatkozata után furcsállja, hogy Kovács László még Dsidának is kiadta véleményezésére. »Dsida aztán nem akart írásban nyilatkozni – állítja a levél –, csak szóval adta tudtomra (miután beutaztam Kolozsvárra, és sarokba szorítottam), hogy a regény nem üti Dosztojevszkij mértékét, nincs semmi benne, csak Osvát felmagasztalása, érdekes benne csak az, hogy megtudunk belőle benső dolgokat a marosvásárhelyi mozgalmakból, ő különben nem olvasott el a Céh könyveiből kettőnél többet, s így a világirodalom legnagyobbjaihoz mérte műveket stb. Mindebből láthatja – fordul a címzetthez a levélíró –, én legalább látom, hogy meg van dolgozva, s azután azt is megtudtam – Molternak bevallotta –, hogy nem is olvasta el csak darabig a könyvet.«

Hogy meddig, melyik rész, részletig? – kideríthetetlen. Kárunkra pedig aligha lenne annak a tudása, hogy a nagycsütörtök misztériumának, Jézus élete halálküzdelemmel terhes epizódjának helyszínét a Dsida-versek az idők során miért, mi okból cserélték föl az Olajfák hegyéről a kocsárdi váróteremre. Lisztóczy László ihletett tanulmányának (*Hazanézó*, 1990/2.) az a címe ugyan, hogy *A székelykocsárdi váróteremből az Olajfák hegyére*, ám ha sorra vesszük, időrendet tartva, a szenvedéstörténet e nagycsütörtöki stációját témául választó költeményeket, a *Mint a bolond csillag* című, 1927-es zsongójától kezdve a *Nocturnón* át az első átfogó feldolgozásig, az 1929-ben keletkezett *Nagycsütörtökön* címűig, akkor jelelt se látni a cserére készülődésnek. Az alkotó titka, a költséget rejtélye marad, hogy a közvetlen előzményként számon tartott *Nagycsütörtökön* kanyargós útú erdője, benne a sántánarcú fáklyásokkal, milyen sugallatra, minek következtében váltott át a fullatag sötétségű kocsárdi váróterem képére, s arra a beteljesíthetetlen vágyra, hogy a várakozó a maga mély állati félelmét »jó, meghitt emberekkel« tompítsa vagy oszlassa el.”

Eddig tehát Márkus írása. (Többé-kevésbé e kérdéshez kapcsolódnak Mózes Huba és Kabán Annamária, továbbá Lisztóczy László, és persze Láng Gusztáv különböző tanulmányai. Ezek sok fontos kérdést tisztáznak, s bár többnyire tényként kezelik, hogy a költő a regény ismeretében írta meg a verset, egyikük sem tartja ezt a lehetséges élményt döntőnek.)

Érdekes kérdés lehetne a következő: a regényben Krammer nevet viselő Molter Károly vajon nem fogalmazta-e meg valamikor a valóságban is azt, amit a Kocsárd által sugárzott depressziós, reménytelen életérzés metafizikájának nevezhetünk? A regényben elhangzó mondat vajon nem egyszerű idézet-e? Vajon a *Szentségvívők* s a *Nagycsütörtök* Kocsárd-motívumát, tehát mind a kettőt, vajon nem Molter Károly egy szelesebb körben ismertté vált észrevétele előlegezi meg? Ám e kérdést fölöslegessé teszi a tény, hogy a kocsárdi állomás önmagáért beszél, mégcsak Bolyaik és Lobacevszkijek konzenzialitása sem szükséges ahhoz, hogy egy íróember felismerje: különösen autentikus helyszínré, elátkozottságában is karakteres vidékre érkezett. Hanem a Tompa Lászlónak írott leveléből az is kiderül, hogy az írónó ekkor már nemcsak Dsidát, hanem minden lektorát tolvajlással vádolja, köztük azt a Molter Károlyt, aki könyvének egyik hőse (amellelt, hogy később lektora is – kicsi ország ez az Erdély), s akinek annyit panaszokodott Dsidára. Igen, ez már a delírium, mint ahogy az is, hogy a regény oly frappáns, oly emlékezetes eredeti címét (*Marokszedők*) a tolvajok miatt kellett szegény meglopott szerzőnek megváltoztatnia.

Szövezzük le a következőket:

1.) A *Szentségvívők* igen erőtlen, modoros, fárasztó, túlírt regény, melynek egyetlen soványka izgalma abban áll, hogy az olvasó találgathatja: könyve melyik figuráját, melyik valóságos személyről mintázta a szerző.

2.) Ha Dsida versére hatott volna e regény, e hatás nem haladhatja meg bármely útibeszámoló hatását, amelyet bármely erdélyi utazó bármikor megfogalmazhatott, főleg, miután ott ette a fene fél éjszakákon át a székelykocsárdi állomás várótermében. Ahogyan Láng Gusztáv fogalmazott: Nincs ember, aki ne káromkodott volna Kocsárdon, miközben átszállásra várakozott. Ez egyetemes erdélyi élmény. (Láng Gusztáv szóbeli közlése.)

3.) A valóságban kívül létezik egy leképezett valóság is, egy feldolgozott, szerencsés esetben művészi erővel szublimált, tömörített, sűrített ábrázolása a valóságnak.

4.) Ha egy író a valóságról ír, ebben egyaránt inspirálhatja a valóság maga ugyanúgy, mint a rá vonatkozó, többé-kevésbé művészi vagy amatőr feldolgozottságú ábrázolások, szuverén látomások, egyetemes mindaz, amiről mint előzményről beszélhetünk. Kétségtelen, hogy ilyen esetben az a szerencsésebb, ha a szerző utal rá, hogy mások már foglalkoztak a témával.

Folytatása a 31. oldalon

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

BEKŐ JUTKA TÜNDE

Diderot

Könyökig maszlagos vagyok: kaparom a penészt a fürdőszobában. Nagy, zöld és bundás. Még három óra, és találkozom veled. Megterveztem mindent, mint egy filmet, a legapróbb részletekig. Allok majd a hídon, nekidőlök a korlátnak, és nézem a vizet, vagy legalábbis úgy teszek, és majd jössz te. Meg se mukkanok, neked kell szólnod. Neked kell azt mondanod... Mit is? Mindegy. Tudni fogom.

Ha Diderot jósnőhöz megy, a kivetett kártyán egy barna boríték lett volna, két kutya meg egy cipőfűző. De Diderot nem hitt a jósnőknak, ahogy én sem.

Ugyanebben az időpontban, három hónapja, ugyanígy könyökig maszlagos voltam. Persze, akkor nem a penésztől, hanem a lisztől: gyúrtam a tészta, a konyhában égett a villany, anya a hússal foglalkozott, nagymama pedig darálta a cukrot. Ekkor jött a képbe a barna boríték.

Tudod, milyen az üvegharang-helyzet? Panaszkodtam, aztán a dió megtört, és a madár kibújhatott a napra, viszont akkor meg azért rémült el, mert nem tudta magát hová tenni. Ha nem mondd, akkor nincs értelme, se diónak, se madárnak.

Az én kártyámon te lettél volna, meg Diderot. Mikor megérkezett, attól féltem, hogy állát rajtam, mint a folyók zöldjén. Félttem, hogy meglát téged. Tulajdonképpen még most sem értem ezt a kettősséget. Diderot-val úgy volt, hogy szerettem volna belebújni a ruháiba, mintha a testéből szakadtam volna ki; visszatérni belé, pontosabban én lenni ő, tehát én már nem is lenni!

Diderot olyan volt nálunk, mint egy istenség. Mindenki körülrajongta, elárasztották csöpögő kedvességükkel, meg a legfinomabb ételekkel, amelyeket csak Szentestén lett volna szabad feltálni, én meg csak a sarokból lestem, mikor jut már rám is két perc ideje?

Egyelőre azonban csak boríték van, még hozzá nekem címezve! „23 án jövök. Készülj. D.” Készülni? Ugyan hová? Készültem volna: Pékingbe, vagy valahova máshova, hőszerű hegyeket látni. Reálisabtabb vágyra nem telt.

Beletenyeltem a tészta, de eltüntettem a nyomokat, mielőtt nagymama észreveszi, és rám szól:

– Ne malackodj, Csui!

Száguldottam a vederrel a kútra, nagymama utánam kiabált:

– Megfázol! Legalább kendőt vennél. Fű! a szél!

Nincs szél, csak narancsillatú huzat. Beugrik kedvenc giccsképem, ahogy meztelenül állok a naplementében. (A ve derben most csak penészes víz lötyög. Nem száguldok. Félek.)

Azon az éjszakán, amikor Diderot nálunk van, narancssárgát álmodok. Semmi mást, csak a gyönyörű egyenletes színt. Nem is éjszaka, inkább hajnal felé, mert zaklatott vagyok: tele a fejem veled De a narancssárga többet nem tér vissza. Átizzadt álmaimban mindig Mágócs megvadult kutyáinak üvöltését hallom, látom a havi kocsonyásodó vért, és a lövésekre nagyot ugrom az ágyban.

Utálok a karácsonyt. Csendes ünnepnek minálunk túl zajos, vidám ünnepnek meg unalmas, de most jön Diderot! Meglátogatom a látogatnivaló néni-bácsikat, morzsa a madáretetőbe, olyan jó vagyok, hogy érzem, a hátam is viszket, mindjárt szárnyam nő, de már délután, már este, és Diderot-val még normálisan nem is szólhattam. Mindenki öt nyüzsgői körül, szeretik, dédelgetik, én meg tudom, mennyire unja. Egyszer aztán megmérgeződik, és elmegyek lefeküdni. Sértődött vagyok: a fene se veszi észre, hogy nem elég Diderot-nak a fényében sütkérezni, beszélnek is már vele! Gondolok hát a könyvre meg a bőröndre, és mérgezett vagyok, keserű, mint az idomított vegyszer.

Elmenni Diderot-val a hegyekre? Ugyan.

Kiette a klór a kezem. A penész lejött, de most pocscékul nézek ki. Nem baj, ez lesz a te vizsgád. Ha elbuksz, nekem is annyi.

Kifele fülelek: a ház végre elcsendesedik, és akkor: uccu! Kilopózkodok a szobából, végigcsónok a folyosón, le a kúthoz, Diderot sehoh. A csatornáról félméteres jégkő lógnak. Ha egy leszakad, bele egyenest a fejembe, kilyukasztja az arcomat. Diderot-ra végül a fürdő előtt találok rá. Torékony, hókristály-szerű illat lengi körül, én meg állok megsemmisülten: a kabát alól kicsúng a hálóingem, kékre fagyott lábszárakkal, kifűzött bakancsban topogok tehetetlenül, és két értelmes hangot nem tudok kinyögni. Diderot szeretettel mosolyog.

A hegyekben az időjárás lezavarja a legpompásabb parádét, amit valaha láttam: sűrű havazás, koccanó fagy, és álombeli napfelkelte. Hegyi karácsony. A csend zúg, sss a füledben. Diderot-nak igaza van, ez nem a habos sütemények ünnepe. Röviden: mehetek vele.

Mehetek Diderot-val, de nem értek semmit: érkezéskor nem fűt be, keskeny ösvényen indulunk a hegytetőre. Ezen az éjszakán mindenre gondolok. Tízkilós juhászbunda alatt a saját mélysége-

imbe süllyedek. Ezen az éjszakán minden megoldódik, hogy néhány nap múlva teljesen más irányba bonyolódjon el.

Azért kell majd neked szólnod, mert te leszel a jel. Én csak ülni fogok a szememben, és neked értened kell.

24-én, ahogy elképzelni sem tudtam volna pár nappal korábban, egyedül ülök egy hegy tetején. Mellettem tűz pislog, és negyvennapos böjtről ábrándozok, ha ez a rongy testem kibírná. Stigmák. Hm... Szerencsére az éjszaka mégsem annyira hosszú; a logika messze korcsolyázik az örültség síkján.

– Induljunk – ébreszt Diderot.

Ha megadatik, hogy elmeséljem neked, ne ítéld el Diderot-t.

Abban a szerencsétlen pillanatban felrántotta az ajtót, és kirohant a sötétbe. Én utána, lámpával szaladtam a havas semmibe, kívülállóként hallottam a saját hangomat, ahogy utána kiabálok, és mint a legjobban megrendezett rémfilm, bukácsok át a süket erdőn, folyvást elbotolva az apróbb bokrokban. A völgyben ez alatt az idő alatt Mágócsék szeme láttára valakit izekre szedtek a kutyák.

Egyelőre még nincsenek kutyák: a kártya csak a hátizsákot mutatja. Kékes havon ballagunk lefele, a hátizsák a földre pottyant, s forgok körbe a fagyott égbolttal, ahogy Diderot az ölemben tart. Ekkor történik valami, vagy inkább valaki. Én történelem, nem is Diderot: ő mosolyog, én meg magamhoz rántom, és harapok, mint az örül.

Itt már minden tiszta, sehoh egy foltnyi penész. Leszem, ahogy a mutató pitegve úszik az óralapon. Utálni fogsz? Egyáltalán eljössz? Varjak keringenek a közelben. Behallatszanak messziről a villamos döccenése, meg a víz mocorgása a vezetékben. Vonat, gondolom. De én nem akarok sehova se menni. Itt akarok maradni, akárhogy is lesz. Visszatartom a lélegzetem, gyakorlom, milyen az, amikor ráborítják az ürességet.

Alig negyven perc, és indulok.

Diderot letett a hóra, olyan óvatosan, mintha egy kevésbé finom mozdulattól eltörtem volna: – Soha ne tedd ezt.

Halottmosás. Elképzelhet ő-e ilyesmi olyanról, aki összehányta magát, amikor elébe esett egy epilepsziás? Mindegy. Azért van most így, azért vagyok itt.

– Miről akartál beszélni? – kérdi Diderot, de ekkor már este van, aludtunk is, bugyborékol az üstben a fürdővíz, forralt bort iszunk. Túl vagyok a félelmeken, meg a délelőtti örületen, hát beszélni kezdek, de csak felmondom, mint a leckét. Felmondalak téged is. (Nagyon félek tőled.)

Minden a cipőfűzőn múlt. Egy hetet töltöttem Diderot-nál a hegyekben. Mentem volna hamarabb, mint akinek dolga van a világban, de ő nem engedett. Végül késő délután indultam, és nem akartam, hogy elkísérjen. A fűző közepén szakadt el. Össze kellett bogoznom, és újra befűzőm, de mire kiértem az állomásra, már csak a vonat távolodó farát láttam.

Ha most is elszakad a fűző, nem leszek ott a hídnál. Inkább maradok, te meg csinálj, amit akarsz.

Nem félttem, csak bosszantott, hogy nehéz a csomag, de a Diderot házán világitó barátságos kis négyyszög csábítóan hívott. Benn pálinkásüveg meg pohár között Diderot sírt az asztalon. Ha apám bort ivott, hányingerem támadt a szagától. Akkor nem undorított a pálinka büze: földhöz csaptam a hátizsákot, s mint a pióca, rá Diderot-ra. Azt hittem, mindketten belehalunk abba az ölelésbe.

Folytatás az 1. oldalról

– Lassan tíz éve dolgozom egy trilógián, és annak elkészültével terveztem megírni az *Elvesztett*, szóval, ha nincs az Irodalmi Jelen regény pályázata, akkor mostanában álltam volna csak neki, de még egyetemista koromban ködlött föl az *Elvesztett* regény gondolata, úgyhogy a megírása óta eltelt egyetlen esztendő olyan sokat nem változtatott a hozzáállásomon, csak néhány apróságot pontosítottam, vagy a tempón alakítottam, amikor kiadás előtt átfutottam a kéziratot. Ha most írnám, másképpen nézne ki, de nem most írom. Feltételes módban egy kész regényről fölőseges beszélni, bőven benne van az, aminek benne kell lennie, de nincsen próza, amelyen ne lehetne farigcsálni, elpiszmogni vele még egy kicsit, főleg ilyen tempóban íródott szöveg esetén. Amikor elkészül egy regényem, így az *Elvesztés* is, az olyan, mintha megszületne valaki. Csak nem bőrkötésben, véresen, sírva, csecsemőmázban, hanem keményítáblán. Foglalkoztatott a sorsa, de nem izgultam érte, mivel ismeretségi körömben többekkel is elolvastattam, mintegy leteszteltem a regényt, meggyőződhettem, hogy úgy hat-e, ahogyan szeretném. És úgy hatott. Nem volt izgulni valóm. Húszan olvasták el kézirat formában, s több mint a felük hüledezve mondta, szinte egy ültükben olvasták végig, mert nem tudták letenni. Az más kérdés, hogy a regény története napjainkban játszódik, sokszor hallok, vagy akár köröttem is megbeszélnek oly dolgok, amelyek beépíthetők lennének egy-egy epizódba csattanónak, poénnak, még szerencse, hogy nem így írok.

– *Kicsit avassa be az olvasóinkat műhelytitkaiba. Miként, mikor ír, hogyan készül fel?*

– Nincsen titok, az íráshoz le kell ülni, s valamely gondolatrögzítő eszköz – ceruza, toll, papír, számítógép, magnó, titkárnó – segítségével leírni a gondolatot. Ha van mit leírni! Inkább ez a titok. Nem tudom, mennyire érdemes misztifikálni az író tevékenységét, mert persze kell valami, amit tehetségnek nevezünk, amit kapunk az ősoktól, műsáktól vagy bárhonnán, vagy úgy nevelődünk, annyira inspirál a környezet, mindenesetre kialakul egyfajta érzékenység, világlátás, amely segédelmével, s némi írástechnikai gyakorlattal, szorgalom, alázat, lemondás árán elkészülhet egy mű. Attól az még nem biztos, hogy ér is valamit. Az íráshoz inspiratív nyugalomra szükségem, vagy nem is tudom. Vannak emberek, akiknek a jelenléte zavart, mások társaságában meg tudtam írni, hiába jöttem mentek a szobámban. Szeretek éjszaka írni. Meg hajnalban is, és napközben sem rossz. Legteremkenyebb egy szállodában voltam, egy pályadíj gyanánt hét napot tölthettem ötszázlagos körülmények között, teljes ellátással. Megértettem, Szép Ernő mit keresett a Margit-szigeten. De egyszer, hülyeségből magammal vittem a laptopot az erdőbe, egy tisztáson elkezdtem írni, aztán azt vettem észre, mindjárt lemerül a telep, ott is tudtam írni. Bármikor, bárhol szívesen írok, ha a bensőm úgy parancsolja, és ha tudok koncentrálni. A felkészülésem is a legkülönbözőbb formában történhet. Mondjuk, bámulok magam elé, vagy sétálok, esetleg beszélgetek, illetlenség, de szeretek a buszon belehallgatni mások traccpartijába, pár szófordulat ragad meg a fülemben, de szakemberekhez is fordulok a kérdéseimmel, nem szégyellem, ha nem tudok valamit. Az *Elvesztés*hez szükségem volt pszichiáter és pszichológus segítségére, hogy felvázolják, miképpen zajlana az általam felállított kórképi beteg körül ma a gyógyító tevékenység. De beszélgettem olyanokkal, akik érintettek a korunkat jellemző betegségekben: bulimia, anorexia vagy alkohol és valamilyen drog rabjai voltak, néhányan talán azok ma is.

De az igazi felkészülés fejben zajlik. Séta közben gyakran születik meg egy-egy fontosnak tűnő gondolat, amely akkor fontos igazán, ha nem sikkad el, mire hazaérek. És szeretek fejben is írni. Ami fontos, sohasem vész el.

– *Vannak-e közös találkozási pontok a regény főszereplőjének személyisége, életvitele stb. és szerző között?*

– Abszolút van átfedés, legalább három százalék, de maximum öt. Például az erdőszélén laktam éveket, és én is férfi vagyok, író; körülbelül ilyesmi szinten. Minden interjúban ezt kérdezik. El kell magyaráznom: a napló és a levél ugyanolyan irodalmi műfaj, mint az óda vagy a szonett. Tudom, nehéz elképzelni, hogy egy valamó alaphangú regény főszereplőjének az író nem saját magát állítja be, kiderült, ezt még néhány hozzám közel álló ember sem fogadta el teljesen. Hát attól, aki nem ismer, miképpen várhatnám el, hogy ne ezt gondolja?! De nem mind egy regény szempontjából, hogy életemben nem ittam még le magam egyszer sem, hogy nem szívtam el egy füves cigit? Mit szeretne hallani?

Hogy rendszeresen végigrókézom a pécsi fő utcát, és éveket nemcsak szívtam, hanem ártam is a füvet? Még általános iskolásoknak is adtam belőle? Összereztem, ha rendőrt látam? Mindenki azt gondolhat rólam, ami neki tetszik. Mondjuk, ha úgy élnék, mint a főszereplő, akkor nem hiszem, hogy írni is tudnék. Amit leírtam, az egy szubkultúra tündöklése és bukása, a mai értelmiségi, vagy félművész réteg jelentős szeletének pokoljárása. Félig-meddig színészaggal rendelkezem, ennek köszönhetően

bele tudom élni magam majdnem bárki, bármi lelkületébe, működési módozataiba. Viszont a főhős lehetne alteregóm is, egy lehetséges énem. De mi dönti el azt, hogy az utcán tucatjával szembe jövő gyönyörű nők közül leszólitók-e akárcsak egyet is? Mi dönti el, hogy az almát szeretem vagy a körtét? Mindennek megvannak a következményei. A súlytalan döntéseknek éppúgy, mint a szilárd elveknek. Erről szól az *Elvesztett*. Egy következetesen végigvitt gondolatig, amelynek súlya majdnem elpusztította a terhet cipelőt. Nem tudom, mennyire tűnök haldoklónak?

– *Általában a mai magyar írók, beleértve önt is, miként tudják összeegyeztetni megélhetési gondjaikat, vagyis a szükséges anyagiak előteremtését az alkotással? Kell-e kompromisszumokat kötni, s ha igen, miként?*

– Általában nem léteznek magyar írók, mindegyik más fajta. Tisztában voltam azzal, hogy nem én leszek a világ leggazdagabb embere. És így is lett. Viszont láttam már igazán szegény embereket, és nem siránkoztak. Nem csak anyagiokról szól a világ! Léteznek nem megfizethető dolgok, ilyenekben bővelkedem. Viszont pénzre is szükség van, és sok mindent megvettem azért, hogy író maradhassak, mindig úgy rendeztem az életem, hogy heti két-három-napi munka után maradjon három-négy az írásra. Például 34 éves múltam, és nem volt még fix munkahelyem, ha családom lenne, az megvárna a helyzetet. Külsőként a sajátban csak képujságnál nem dolgoztam. Tévé, rádió, napilap, most épp egy anyagi válságban lévő internetes újság főszerkesztője vagyok. Talán a rádióból profitáltam a legtöbbit – nem anyagi értelemben –, ott a legkülönbözőbb emberekkel kellett kapcsolatot teremteni, beszélgetni. Készítettem interjúkat roma valutázókkal és megbízott sportminiszterrel egyaránt, hogy két szélsőséget említsek csak. Nyolc év alatt két riportom végződött kudarccal. Számomra a riporteri munka nem kompromisszum, hanem alkotó tevékenység. Sokat köszönhetek ennek a munkának, rengeteget tanultam a riportalanyoktól. Persze a mikrofon nagy varázsló, időt és odafigyelést teremt. Pécs, ahol élek, elég furcsa város. Leendő kulturális fővárosként sincs abban a helyzetben, hogy egy-egy független értelmiségit eltartson. Leosztottak a lapok. Az utolsó két évemben sikerült rendeznem teljes mértékben az anyagi ügyeimet, a jövő egyszerre tűnik biztatónak, s fenyegetőnek. Nem rajtam múlnak a dolgok. Nem azon, hogy jól csinálom-e, amit csinállok. Kompromisszumot pedig csak úgy lehet kötni, ha adott a lehetőség. Kivel, mivel

kössek kompromisszumot? És mi érdekében? Vagy ki akar korrumpálni egy író? Kenjenek meg!

Jövő nyárra elkészül a Schwab-trilógiám, amely alkalmas lehet arra, hogy betöltsön egy középkelet-európai kisebbségi regény pozíciót. Nem ez volt az eredeti szándékom, a nyersanyag súlya kikövetelte magának a táguló látókört. Idén értekezési tétel volt egy gimnáziumban, tanítják itt ott az országban egyetemen a regényeket, doktori dolgozat készült belőle... Anyukám nevére kérdezte, hogy na fiam, ezért nem fizetnek valamit?

– *Az írja honlapján, hogy „hangmániás”, egyik kötete mellé CD-t mellékelte, ír, rendez, szóval sokszínű egyéniség. Ez a sok „én” miként oszlik meg önben? És miként fonódik össze, például, a zene a prózában vagy versben?*

– Számomra sokáig csak szöveg létezett, nem külön próza és vers. A szöveget dal-lamként hallom, nem ritmusként, ezt valósítottam meg egy CD-n, az *Egy hónap falun* kötetem mellékleteként. Hangulisszában egy szöveg egészen másként viselkedik. Minden érzékre szeretnék hatni, ahogy színházból is a totálisan szeretem, úgy regényekből is az emóciókat keltőket. Mozgasson meg, csináljon valamit, ne hagyjon hidegen. Az a sok „én” az csak egyetlen egy, bár színdarabírás közben meg kellett tanulnom, miképp tudok a fejemben öt emberként vitatkozni?! Próbáltam festeni is ugyanezzel a hévvel, a technikai alapismeretek hiányát leszámítva működött, ahogy működőképes színházban is, vagy irodalomban. Mert ez egy energia, amelyet – ezt Keserü Ilonától tanultam – ha valaki beletesz egy műbe, akkor azt bármikor elő lehet hívni. Hány éves a Mona Lisa? És még mindig milliókat megérint a belőle áradó talányos szépség.

– *Diákkorában színészként is kipróbálta tehetségét. Ki járt jobban azzal, hogy abbahagyta a magyar irodalom vagy a magyar színház?*

– Ki mondta, hogy abbahagyta!? Nem halott még felolvasni, akkor másképpen kérdezett volna. Bizonyos karakter szerepekben pár hónap felkészülés után megálltam a helyem, de azért ne a Vígyszínházra gondoljon, bár... A színészet egy szakma, az emberi testtel meg kell tanulni bánni, és folyamatosan foglalkozni kell vele, karbantartani a testi-lelki tudást. A bennem lévő meresség és büszkeség nem igazán télt alkalmassá arra, hogy színész, s ne karakterszínész legyek, a személyiségem nem elég hajlékony, túlságosan megosztó vagyok. Viszont sok mindent köszönhetek a színháznak, az irodalom, a képzőművészet, a zene és az előadóművészet találkozásának legmagasabbrendű formájának tartom, s azt gondolom, lasscskán drámairóként is elfogadottá válhatok. Eddig egy gyerekdarabom fut színpadon, a *Mátyás király szárnyai*, Márkus Zsuzsánna – és el is nyerte a legjobb gyerek színházi előadás díját tavaly. Úgyhogy nem hagytam abba semmit, legfeljebb más szinten folytatom.

– *Mi történt saját társulatával, a Kreatúra KisSzínpaddal?*

– A Pécsi Harmadik Színházban működünk, amely befogadott, próba- és előadási lehetőséget nyújtott számunkra. A csoportot én szerveztem, rendeztem és juttattam is benne, mozgattam a szálakat, volt hogy 30 embert is, és az egyetemi színjátszásból az alternatív színház irányába haladtunk, fejlődünk. A színházi világlátásom egy lengyelországi német kisebbségi színház, a Kreatúra Teatr látomásos totális színháza határozta meg, de alakította a kaposvári Csiky Gergely Színház és a Pécsi Harmadik Színház néhány előadása is. Kreatúra KisSzínpadként a legsikeresebb előadásunk talán a *Dementia* volt, melyet Aiszkhülosz *Leláncolt Prométheusz* alapján írtam át, vagy a Márai Sándor *Nászút* című hangjátékából készült díszlet, jelmez, színpad és világlátás nélküli előadásunk is jól futott a sötétben, repetitív zenei kulisszában, a közönség teljes mértékben elvesztette idő- és térérzékelését, mindig ott kellett maradnunk beszélgetni utána. Ez a fajta színjátszás hatalmas energiákat mozgat meg, intézményesülni nem szerettem volna, s mivel főleg lányokkal dolgoztam, akik hol férjhez mentek, hol gyermeket vártak, kissé belefáradtam az állandó újrakezdésbe, hát maradt a da-

rabálás, és a fejemben lejátszott totális színház. A Schwab evangéliumból írott *Vagon* című darabom már kétszer is eljutott a bemutatás határáig, de igazgatóváltások következtében nem kaptam színpadot, pedig egyszer már a szerződést is a kezembe kaptam, kifizettek, aztán mégsem lett belőle semmi. Illetve egy felolvasószínházi bemutató összejött, a közönség hol sírt, hol nevetett, több hullámban is működött az, amit szeretnék egyszer színpadon is látni.

– *Mennyire tervezte meg életét, az elkövetkező éveket, vagy spontánul történtek az események?*

– A dinamikus egyensúly és az improvizáció híve vagyok, ha hiszek valamiben egyáltalán. Az életem a tervezhetőség határán mozog, de ahhoz például, hogy egy nagyobb szövegegyeséget, mint a regénytrilógiám, létre tudjak hozni, szükséges az önkontroll. A regényírás fizikai tevékenység is, nemcsak látomásos fázisa van, hanem amikor a szavakat leírja, majd át- meg átírja az író. Lehetne azt mondani, hogy ez sok lemondással jár, de ez így nem igaz. Az anyagi biztonság sem elsődleges szükségszerűsége az alkotásnak, ahogy az érzelmi stabilitás sem. Bár jobb, ha ezek adóttak. Nem érzem tervezhetőnek az életem. Azt ki merem mondani, hogy szeretnék majd családot, néhány évet külföldön élni, szeretnék normális színházi körülmények között egy produkció létrehozásán dolgozni, és tanulni is szeretnék, meg élni... Majd kiderül, mikor melyik kerül előtérbe.

– *És a művek?*

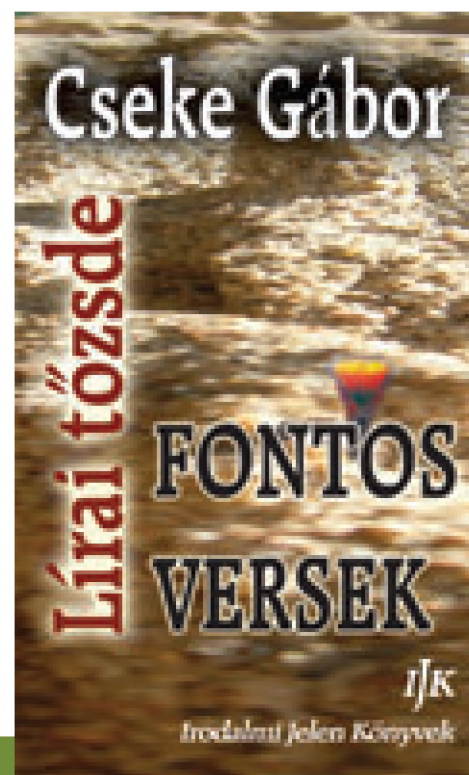
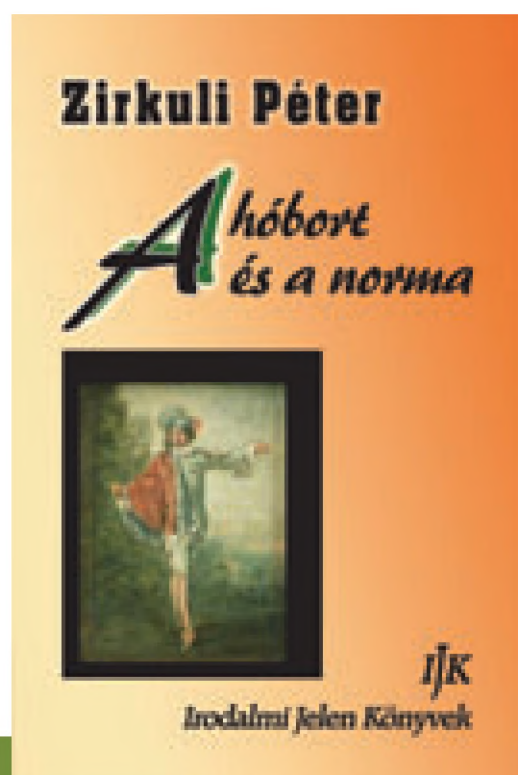
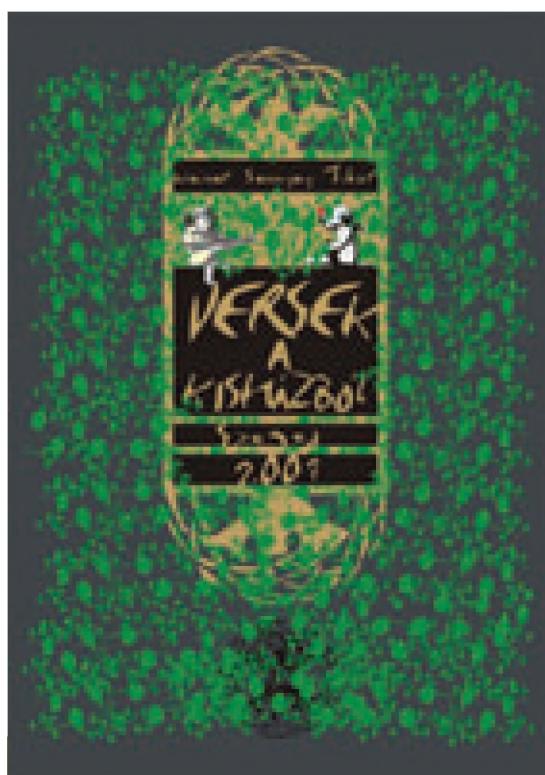
– Vázlatot nem írok, csak muszájból, pályázatokhoz. Kreatívna gondolom magam, nem ragaszkodom feltétlenül az előre elhatározottakhoz, ha annál jobbat találok közben, viszont ha nem, akkor nem változtatok. Az, hogy lassan tíz éve elhatároztam, hogy írok egy trilógiát, s mára majdnem elkészült, azért engem is meglep. Közben a nem létező tervezhető képest számtalan ponton módosult a trilógia, ilyen léptékben nem lehet tervezni, viszont mocorog a fejemben ez az, néhány regénycsíra, pár mesekönyv ötlete, darabvariánsok... A közelmúltban történtek olyan események köröttem, amelyek rádöbbenettek a végesség élményére, de 34 évesen még nem gondolom azt, hogy a visszszámolás kellene foglalkoznom, bár az biztos, hogy a következő év őszéig már beterveztem, mit fogok írni, utána majd belefoghatok a pikareszk regénytervem megvalósításába, vagy egy hasonlóan évtizedes feladatba, mint a Schwab-trilógiám. Majd elvállik, hogy nem sodor-e el valami, amit ezeknél fontosabbnak érzek.

– *A Schwab evangéliumot lefordították horvátra, készült belőle hangjáték, színpadi változat, tudtommal mesét is ír. Hogy bírja szuszkal? Fel kell-e időnként töltödnie, s ha igen, miként teszi?*

– Az *Elvesztett* pécsi bemutatóján úgy százan voltak, kissé illuzórikus szám, de megélhető ünnepe is számomra. Na nem ezért írok, hogy ünnepelem, és nem is azért, hogy egy-egy visszajelzés megerősítsen abban, helyes, amit teszek. Az elhatározásaimban biztos vagyok, ha a tevékenységben örömet lelem. Sohasem értettem azokat, akiknek szenvedés az írás. Miért nem tesznek valami mást? Jelen pillanatban annyira gyorsulóban van az, amit köröttem életnek neveznek, hogy ez ellen tényleg csak lassúsággal lehet felvérteződni. Néha egyszerre csörög köröttem két-három telefon, e-mail jön, és valaki még chat-en is keres. Egy ilyen világban csak pihegni és habogni lehet. Voltak, de egyre kevésbé lesznek olyan hetek, hónapok, amikor az önkiszígerelés határáig túlírom magam. Ez elhatározás kérdése. A feltöltődés? Szeretem észrevenni azt, ahogy valami, vagy valaki megnyilvánul. Mondjuk, rám mosolygott Berlinben a szemközti vonatból egy lány, most is emlékszem rá, vagy egy kutyára, éppen ma, a kerítés túloldalán hevert a tűző napon és aludt, kicsiket rugdosott, álmában talán futott. Tegnap egy állatkereskedés előtt mentem el, a kirakatába kitett táncoló egérnek futhatnékja támadt, és körözött a terráriumban egy salátalevél körül... Vagy volt egy pár perc két éve, amikor a Vörös-tengerből kikécmeregtem, miután órákig bámultam a korallzátony halainak közösségi életét. A helyiek strandján voltam, nem az európaiaknak fenntartott steril fővenyén, ott a jordán kisgyerekek számára én voltam az, amit nálunk húsz éve egy vidéki kis strandon egy afrikai férfi jelentett volna. Ujjal mutogattak rám és vihogtak, visítottak, féltek és barátkoztak. Vagy a sivatag. Soha máshol nem éreztem ennyire otthon magam. De nem szükséges az egzotikum, jó bandukolni az erdőben, akad mókus, madár, őz, virág... Vagy mindig elcsodálkozom tavasszal, hogy még mindig élnek lepkek! Azok a korai, élénk zöldessárgák. Hogy még nem pusztultak ki, pedig... Szóval nem kell sok a feltöltődéshez. Elég figyelni, és megnyilvánul a világ. Férfi, nő, lepke és virág.

WEINER SENNYEI TIBOR
Versek a kisházból

Könyveinket megrendelheti a
www.iik.nvugatijelen.com honlapon

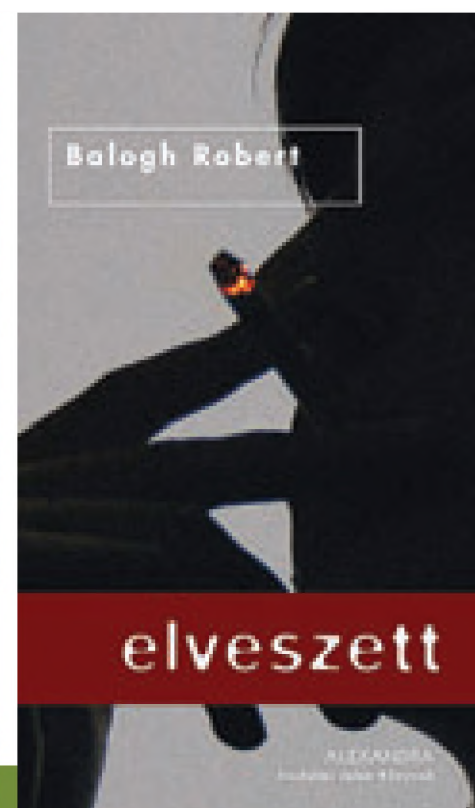
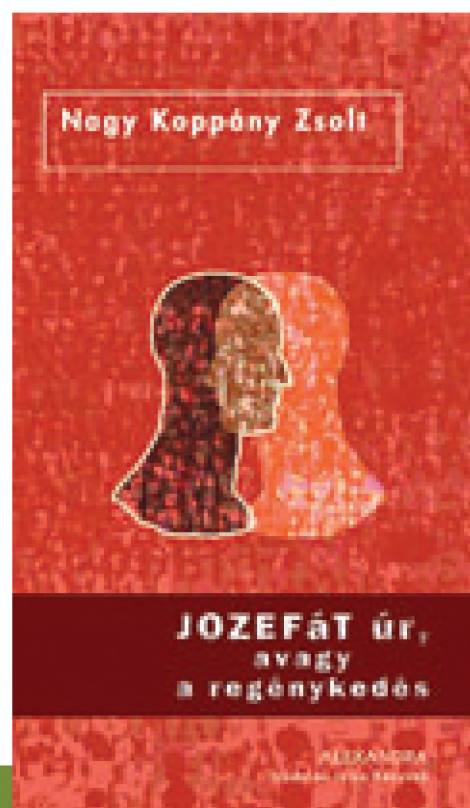

Irodalmi Jelen Könyvek

ALEXANDRA
Irodalmi Jelen
Könyvek

Az Irodalmi Jelen
regénypályázatának
I., II. és III.
díjazottjai

GÁL ÉVA EMESE

Álom

Rég nem arról álmodom, ami van,
s ami a létezés mögött lehetne.
Egy gondolattalan, iránytalan
világ szalad velem a végtelenbe,

ahol nincs szabály, nincs parancsolat,
megszűnnek a monoton pörgetések,
az éjszaka nem vált nappalokat,
mert folyamatosan ébred az élet,

s bár folytatódik, nem múlik idő.
minden jelen egyszerre múlt, s jövő,
a végtelen örök idejű léte,

ami nem mélyít fekete lyukat,
hogy elégjen a világ-gondolat,
csak azt álmodja, hogy sose lesz vége.

Szabadság?

A forma a létezés börtöne,
ami a szellemet anyagba zárja,
és a szabadság az úrt tölti be,

mint minden forma örökös hiánya,
ahol nem létezhet az, ami van.
Így a semmi a világ szabadsága!

De jaj! a semmi sem alakatlan,
hiszen a lét formái határolják!
A bent és kint ellentéte fogan

meg mindenben, ami teremti sorsát,
s börtön-maga ellen lázadni mer!
Lelkünkben végtelen falaz e korlát,

és nem alkuszik meg a semmivel,
mert a lét bástyája a semmi ellen!
Arra a szabadságra nem rímel

vers sem az örök lelkiismeretben,
ami a létét tékozolja el,
hogy jöjjön helyett semmit teremtsen!

Mégis a szabadság hite lehel
többletet a zárt, létező világba,
mintha teljesebben a semmivel

az, ami az úrt magából kizárja,
hogy ellene teremthesse magát.
Ó, nem lehet halál a szabadsága

annak, ami létezésért kiált!

November

November van, pőre, hitehagyott,
szerteszednek a gondolatok,
nincs ami őrizzen tartalmakat,
ha a látóhatár is szétszakad,

és a földön szerteömlik az ég,
a ködökkel álcázott szürkeség,
ami fölemészt minden csillagot.
Írányt tévesztenek a nappalok,

s úgy téved el magában a világ,
mintha nem ismerne, csak éjszakát.
Az ember is vesztetten tévelyeg,
a szívében rak tüzet, hogy meleg

dobogása áthasson a ködön,
a létévé váló vak börtönön.
és a kietlenséget győzze le
parányi, kioltható élete.

Oly kicsi a lét, s olyan nagy az úr!
A szív melege végtelenbe hűl.
mielőtt észrevenné a világ,
hogy érte lobban az a kicsi láng.
November van, a pusztulás hava.
A mindenséghez képest mostoha
élet sorsát hűen jelképezi:
a kitaszíttóság jutott neki.

VÁRADI NAGY PÁL

Bolond a macska

bigyusz cukibb nem is lehetsz
ha mint a víz a kártya bank
pötyögni pint kerek percc
zsebem helyett fejem ha pang

mütyür kacsint lecseng az ész
fülembé édi dal hatol
belem rohadj e lelki gész
alól ki senki nem szagol

zokog turista lelke mért
a csillag is ha megveszem
bolond a macska nincs egér
tagadni kár se kinn se benn

Fuss kutya

fuss kutya amíg lábada van még
kifutott már a tün a csepp
lopakodni minek kutya fuss
kutya liheg az élet se szebb
rühök tetvek kutya fuss bolha
rágja húsd a csontról marja
folyosók kutya mindenütt villany
kutya fuss a lét amint elillan
fuss kutya fuss gerinc török ma
ne habozz kutya se belül se szájon
rohanás kutya a gének titka
cincogjon a lépcsőn a lábada ne lásson
kutya senki mert kiverik már
így is fél szemed kutya inkább
fuss kutya rohanj rohanva
egyenest rohanj az altatóba

DOBAI BÁLINT

A poklok papja

Tárnák gyermeke, tisztaszemű, kúnfajta legény volt,
Felszíni vágyát kürtök ketrece zárta magába,
Csákányát támasztva alászállt csöndben a zsíros,
Drága magyar föld mélyén rejlő bányavilágba.

Földben a kő és kőben az érc és ércben az Isten
Nyílt meg előtte, s rózsafüzéreként fonta be orrát,
Am papi lelkében, ha a szent hivatás kivirágzott,
Jöttek a zörgő csillék, s vaspososan letarolták.

Már sok ezerszer gondolt pásztorosat, csodaszépet,
Gondolt jó miseborra, damaszt oltárterítőre,
Bárhol a Földön, hol még hívó emberek élnek,
Tömjénillatú kámszás szent lett volna belőle.

Mégis, hogyha a bányaszagú, csapszékfia, bamba
Atyja-fiak közt volt vagy az aknapokolba, ha nézett,
Prüszkölt kettőt, munkaruhába törölte imáját,
S káromkodva okádta a mocskot vagy füttyörészett.
szHu

Bús düledékeiden megpihenek most, Huszt.
Csend van, a felleg alól már száll fel az éjjeli csillag.
Szél kele, mintha a sír ontana ősi szelet,
s csarnoka romjai mellől rémalak integet énrám.
És mond: „Honfi, mit ér elpityeredni ma már?
Régi korok kód lepte világát visszamerengni?
Messze jövendővel vedd a jelent öszve!
Hass és alkoss, meg gyarapíts, így él ez a nemzet!”
Panem nostrum

Kenyér ma nincs, maradt a cirkusz
velünk a test, a kondi virtus
vadabb a harc, ha tétje sincsen:
szelíd fejedbe kést reptessen!

Kenyér ma nincs, maradt a cirkusz,
tiporva szép a gyöngye mirtusz,
enyém anyád, fiam tiéd lett,
a tyúk, a tyúk, a tyúk kivértett.

Kenyér ma nincs, maradt a zsömle,
teák helyett csak kóla önt le.
A zsír mögött, Uram, ki áll ott?
Ki rejti még, hogy ő hibázott?

Kenyér ma nincs, bedőlt a cirkusz,
marad csupán e pár megírt cucc,
s ha nincs, ki mondja, hallja, lássa:
a sír magát magában ássa.

Csuklópróba

ing a tinta mint a hinta
tollam ócska fémhegyén
ritka tiszta ívpapírra
ír ma mintha szimpla firka
volna próbatétemény

Csütörtöki csacsogás

(Csuklógyakorlat)

csütörtök ajka csüng lazán
cseréptetős a pírja
cselédje tór az ős kaján
cserél pörölyt papírra

csabát is üzi tór apó
a címke lóg hajából
amint galopp a hintaló
snicelt a nyerge ápol

csalán virága népdalol
amíg a csizma rámás
utána görcsölő gyomor
s a könnyű esti hányás

Csodavilág

Folytatás a 4. oldalról

„Szívások” című novelláskötetét Szabadkán a Danilo Kiš könyvesboltban vettem a kezembe, s ott olvastam először tőle az *Üdvözet* című novellát, amely így kezdődött: „Weiner Tibivel egy kis déli városkában találkoztam...” – akkoriban én pihi-verseket írtam, amelyek a kínai mitológia félszárnyú madárkáihoz hasonlították a mai fiatalokat, akik egyedül csak vergődnek, s csak összekapaszkodva képesek a repülésre. Éppen mint ahogy az 1736-os gyászbeszédben a pap fogalmaz: [nem], „*Gyöngye madár az, az melly egy szárnyán röplő, az két szárnyal bírő egeket haladgya.*” – bár e beszédet akkor még nem hallottam az éterben, mint ahogy Békássyt sem, mikor már négy éve kutattam az Arkádia-mítosz történetét, s végre eljutván Zsennyére, a kastély könyvtárából kikért könyvében egyszer csak ezt olvastam: „*Egy Arkádiába jutottam, hol csupa virágos rét volt és fényesen sütött a nap. Megálltam ott és mind magasabba lebegtem szétterülő, átlátszó cirrusfelhőként szétfoszlottam és nem maradt végre semmi, csak a nagy, nagyon kék égbolt.*” – mindezek a költészet által misztériumok, anélkül csak szövegek, véletlenek, ízék. Mégis...

„*Jávorfá, jávorfá, / Szent fa, varázsfa! / Kerekek a rügyei, / Tündér-rügyek, faszemek, / Ezeket kéri el / Vakondok éjjelre. / Jávorfá, vízörző. / Alája állok, / Köröttem körben / Virágoz primula. / Varázslatot mondok, / Nagyt, erőset / Láthatatlan láncól / Feloldom a fákat!*”

Negyedik rész,
melyben Hamvas Béla
belefekszik Danyi Zoltán
irtózatosan nehéz könyvespolcába,
és Békássy Ferenc is végre hazatalál

„*Eléneklek, hogyan aratnak, / Hogyan nyúlnak a lányok a búza közé, / Magukhoz ölelik a gabonaszárakat, / Nem félnek, hogy holtak megfogják kezüket / Hangyaformán, szellemujjal, hirtelen... / Hosszú, fekete kézzel... / (Erős a varázslat, / Zugnak, mozgolódnak a fák!) / De nem éneklek el, a kertek milyenek, / Mert a kertekben van legtöbb varázslat; / Nem éneklek el, milyen a szerelem, / Mert a szerelemben van a legtöbb csoda. / Ezerfejtű csoda, / Undok, nagy, tüzes-szemű... / (Nyögnek, rázkódnak a fák!)”*

Nekiveselkedtünk volna hát a polcnak, csak-hogy a kitárt ajtó mögött a falon észrevettem egy plakátot. A plakáton Hamvas Béla álldogált, fehér ing, zakó, vászonnadrág, kis kabátkáját bal kezében tartva, bal vállán táská, a táskában véltőlleg az elveszett 1956-os napló, jobb keze

pedig zsebben. Eszembe jutott a Békássy Ferencről ismert két fotó közül az egyik, amelyen bajszosan, rövid hajjal, kissé görnyedten, már a gombos huszáregyenruhában, ölében kardjával pózolhatna épp, de ő mélyen a lencsébe pillant, és kezét – éppen mint Hamvas – zsebében pihenteti. A kép készülésevel egy időben írhatta Holtomiglan című versét: „*Valahol künn az orosz határon / Lesz az utolsó pillanat, / Sha csárbe takarít az élet / Majd ad helyettem másikat*” – mert bizony learatták, az első éjszakai támadás során, 1915-ben, Dobronuczánál, elég sok huszáronkéntes társával egyetemben. Ahogy ugyanezen versében írja: „*hívna a katonasírok*”, s ő ment. Atyja a háború után kiment érte, kiásatta, és lovastul, mint régi magyar családdhoz az illik, hazahozatta Zsennyére, a kertbe. A pap felette is mondhatta volna 1915-ben, nem csak 1736-ban, hogy: „*De mit hallok? Et genus, proavos, quae non fecinus ipsi, vix ea mostra puto. Szép nemzetiségemet, híres Eleimet, és amelyik tökéletes cselekedeteket, alig tulajdonom magamnak. Jól vagyok, de nem másutt az vers szerző mondja: Non minor est virtus, quam quae vere, parta tueri. Nem kisebb dicsőség híres eleinket maradt örökségedet szorgalmasan oltalmaznod, meg tartanod, mint ujjakat szerezned.*” – és ez pedig nem csak a Hely megőrzését jelenti, hanem a Hagyományt is. Márpedig e kettő egy: a Hely a Hagyomány, s fordítva: a Hagyomány a Hely. Danyi Zoli örült neki, hogy nem hagytuk itt Bélát a falon. Megjegyzem: én is. Leszedtük, beleraktuk kiterítve, fektetve a polcba, s elindultunk a lépcsőházba. Nagy nehezen találtunk rajta csak fogást, piszkosul csúszott, majd nem ráéjttem a könyvespolcot Bélátul a Zolira, de végül szerencsésen leértünk, és beraktuk az autóba. Am még csak most jött a történet vége: hazamenni hozzánk a Szentháromság útra, s ott pont rakni az egész cipelésre, hogy végre leülhessünk borozgatni, zenét hallgatni, mint az rendszeren költőkhöz illik az ilyen gyönyörű őszi napokon, szép, de hosszú alkony után.

„*Megéneklek a szíretet inkább, / A szíretelöket, hogy hordják a szőlőt, / Szóló szőlőt, édes csoda-szőlőt... / (Elhallgatnak a fák!) / Megéneklek aztán / A kifolyó mustot is, / A cigánymuzsikát, / Koraőszi napfényt, / Táncot, hejhehujját!*”

Ötödik rész,
melyben felaprítjuk
a fekete szekrényeink,
és megszabadulást nyerünk

„*A primulák körben / Felőnek köröttem, / Apró lángfejeik / Magasan lobognak, / Erős a varázslat: / Semmi sem bánthat / Mozdulatlanul állnak a fák. / Visszamegy a hold helyére, /*

Behúzzák szárvaik a csillagok / Pimos csigák kidugják szarvacskáikat, / Felébred a tücsök / És együtt énekel velem. / Koraszellő mozgatja a fákat... / Haragosan töpörödnék össze, / Kelletlenül sűgnak, / Csak a jávorfa áll egyenesen.”

Hamar odaértünk a Szentháromság utcára, mely egyébként Szeged legrégebbi utcája is, és talán legizgalmasabb, két sarkon belül két zöldséges, mindig gyümölcsökkel és frissen rakott zöldségekkel jócskán kipakolva, négy közért, három kocsmá és két pékség. Az utca végén Ferencesek, közben a Karolinák, idébb óvoda, a másik irányban egy középiskola. Ennek a közepén lakunk, a Szivárvány utca sarkán. Itt a sarkon állt meg Zoli, kiszedtük a polcot, s a százéves kapun még csak valahogy belibben-tünk, de a lépcsőfordulóban megakadtunk. Itt egy pillanatra kicsusszant kezeimből a polc, és a sarka leesett. Ekkor levegőt vettünk. Zoli lehunyta szemét, nem tűnt idegesnek, én megtöröltem a kezem, és megpróbáltam újra megemelni az irodalom helyét. Zoli azt mondta: várj. Majd egy nagy levegővel beraktuk a nagyszobába az egészet a többi mellé, merthogy ez a polc, mint valamiféle összezsekküvésnek, egy szörnyű fekete szekrénynek volt a része, mely még csak nem is igazán Danyi Zolié, hanem a nővére volt. Később órákon át medítáltam rajta, hogy Danyi Zoli, aki olyanokat ír a málnáról, mint például, hogy az nem más, mint „Egy túsziálaktól szörös gally / gyümölcsbe nyíló sóvárgása” – szóval, hogy az én érzékeny barátomnak hogy lehet ennyire ronda, hatalmas fekete szekrénye, és akkor kicsit később Lydiával beszélgetés közben rájöttünk. Valójában ebben az országban, mindenkinek – nekünk is (!) – van ilyen fekete szekrénye, teli a múlt rettenetesen terhelő emlékeivel, melyeket nem megőrizni fél, a kiengedés és a feldolgozás azonban egyenesen rettegésbe taszítja. Így tehát nincs más megoldás, nem lehet tovább ezt a szekrény-országot cipelni, fogni kell a sok fekete szekrényt, kivinni a folyó partjára, legyen benne Tianon vagy Holokauszt vagy 1956, mindegy, egészen egyszerűen egy szép nagy baltával neki kell állni, s aki a szekrény, annak kell apró darabokra szétvágnodni, majd tüzet rakni belőle, és nézni, amint elég. Így talán el lehet kezdeni a XXI. századot. Mindezt persze úgy, hogy a Hagyományt, a tudást – hogy honnan jöttünk, s hová megyünk – nem elégetni. Mint ahogy – egyelőre utolsóként ismert – versében Békássy ezt írja: „*Költő akartam lenni...*” – kezd, s meghaltam folytatja – „*De nem lehet előlni / A szent örök tüzet*” – azaz hiába hal meg a csatamezőn, a benne lángoló poeta sacer tudat újra felszínre csap. Azt a tüzet, amely utat mutat, azt, amely a tudatalatti fekete szekrényt lángra lobbantja, s helyreállítja magát az embert. Erre a helyreállításra, erre az emlékezetre születik ugyanis a költő. A költészet mindenkinek szól, és senkinek sem. A költészet ugyanis a közösséggé is, és a személyiséggé is. A most költészete válasz a múltra, és szembenézés a jövővel, miközben semmiben sincs jobban benne, mint az örök pillanatban.

És ekkor a pap a következő mondatokkal fejezte be Báro Sigray János temetését: „*Az fűveknek és gyökereknek vizét vevő edény fölé írta régente Arosius: Vis omnius ab origine pendet. Származástul függ minden ereje. Minden jót, mellyel tündököltök Isten után szüleiteknek köszönnyetek. Azért szülő szerelmes Anyatokhoz viszont való hálá-adó szolgálattal legyetek. Hoc emin acceptum est coram DEO: mert az kedves dolog az Isten előtt. Származásotoknak el nem felejtésével rólam is kérlek emlékezzetek.*” – és csöndesen elindultak haza a temetésre érkezettek.

„*Lassan lenyugszik a hold, / És a sárga apró lángok / Összezugszorodnak / Rendes primulákká. / Hajnalodik-e már? / Szürke lesz minden, / Elhallgat az ének, / Csendesesen várok, / Tücsök, sáska körülöttem, / Sok kis ismeretlen állat; / Zöld szemű, pattogó, / Ébredő bogarak. / Együtt várjuk mind a hajnalt / Nagy, fekete vakondszemű / Vízét őrző fa alatt.*”

Hatodik, befejező rész,
melyben feltáruk csodavilág kapuja

„*Szürke vizet öriz, / Csobbanó vizet, / Lassan folyó patakot, / Csodavilágba vivőt; / Csoda-tündérvilágba, / Hol nincs semmi varázslat, / Csak a szürke víz / Csillog a sugdosó nádak mögött.*”

A Gombocsa pékségből reggel Danyi Zoli hozott friss barnakenyeret, pogácsát, rétest, amiért végtelenül hálás voltam neki. Ahogy felért, mondta, hogy azonnal hozzak fényképezőt vagy kamerát vagy bármit. Azt hittem, baleset történt kint az utcán, vagy egy kényeskedves lány tipegett el szerelmes barátom nyugalmaát hegyes túsarkaira tűzre, mint a lepkéket gombostűre a gyűjtők. Odaszaladtam vele az ablakhoz, és mutatta: ott, ott a túloldalon! Két azonos korú gesztenyefa állt a Hermann Ottó horgászegylet bejárata előtt. Az egyik virágba borult, a másikon pedig vörös és sárga levelek jelölték az ősz tapintásának sebeit. Valójában gyönyörű volt, de nem volt kamerám, sem fényképezőm, csak a szívem, ami majd kiugrott a helyéről. Akaroltam Zolit. A gesztenyefák nem szaladtak el. Még sokáig így álltak. Bennem most is. Akkor kezdtem el emlékezni ezekre a dolgokra, meg arra, hogy Danyi Zoli rövid, tömör gyümölcs-versei mint egyensúlyozzák Hamvas végtelenül hatalmas korpuszát, s ugyanígy: nekem mi a feladatom azzal a Békássy-korpuszsal, amit az elmúlt két évben Zsennyétől Oxfordig összegyűjtöttem. Mint ahogy egy kertet nem elég megvenni, úgy nem elég kiadni egy szöveget: gondozni kell. Tüdni és látni. Nem csak mondani és nézni. Így találtam meg például a kapornoki apáturat, akit szintén Békássy Ferencnek hívtak, s így juthatunk el valamenynyien Csodavilágba, hol a könyvespolcban utazó Hamvas Béla képe alatti mondat él: „*Az ég hatása jónak lenni, a föld hatása a bőség, az ember hatása a rend. Mindenkinek csak egyetlen dologra van szüksége: igazan élni.*”

Dallamos portugál zenét hallgatok. Van benne valami szerény báj, melegség, valami távoli, egzotikus. Melankolikus és egyúttal kicsit szomorú. Elképzelem magam előtt, s Brazilba vágyom. Rio de Janeiro vagy Sao Paulo. Ahogy ezen városok nevét kimondom, már valami különös izgalmat érzek. A latin báj, a kreol bőr és valami távoli bizsergését. Ilyenkor elfelejtem egy pillanatra, hogy csak „a messzire” vágyom. Nemcsak én, majdnem mindenki más is. Már szinte attól is vonzó valami, hogy távol van. Milyen szívesen odarepülnek, és milyen jól érezném magam, ott, abban a hangulatban, amit a zene is áraszt. Gondolom. Milyen jól hangzana. Sokan irigyelnének, miután azt hinnék, jól éreznem magam. Aztán eszembe jut, hogy valószínűleg nem olyan a hangulat sem Rióban, sem Sao Paolóban, mint amilyet a zene áraszt. A kreol és mulatt karneváli lányok sem úgy mosolyognak. Leszáll a sötét az idegen, latinajkú, hatalmas metropolisra, és jobbnak látod nem kimenni az utcára. Idegen vagy, nem ismered, mi veszélyes, mi nem. De azért tartasz dolgoktól. Senkit nem ismersz. Otthon maradsz hát a standardizált, légkondicionált, méregdrága luxusszállódban. Amely bárhol a világon ugyanaz. Hát ezért ugyan nem volt érdemes iderepülni. Másként képzeltem. Pedig a valóság ez. Csupán a helyszín változott. Megszűnt a távolság, elillant a varázs.

RÁCZ GERGELY

Tévhitek

Ahogy földet érsz, hirtelen azt veszed észre, hogy ott vagy. Többé nem gondolat, nem elképzelés, nem fantázia. Valóság. És a valóság azért valóság, mert az illúzió és a fantázia csak illúzió és fantázia. Más. Két különböző dolog. Csak ezt mindig elfelejtjük, amikor valami után vágyakozunk. De ez így természetes, és így emberi. Csak nem jó érzés. Az illúzió, az elképzelések, az ott biztosan jobb, mint csak a gondolat, a szándék. Addig, amíg meg nem valósítjuk. Ha valósággá változtatjuk, azáltal megcselekedjük, teljesítünk valamit, de tönkretesszük az illúziót.

És rájövünk: magunkkal vittük saját magunkat, pedig talán az az egyetlen, amit igazán szerettünk volna otthon hagyni. De ez

valahogy sosem sikerül. Még akkor sem, ha már elég öregek vagyunk, hogy elvárná tőlünk az ember, hogy hozzáedződjünk saját magunkhoz. Nem megy. Egy életen át tartó feladat. Itt Európában azt hisszük, ha távol vagyunk, ott másképp látjuk a világot. A fény, a csillogás, a klíma, az emberek – az egészen más. Igen. Valóban. Tényleg más, csak mi nem vagyunk azok. Eltelt tizenhárom óra, és egy másik földrészen vagyunk. De nem lettünk mások.

Hiába gondold tehát, hogy majd, ha ott leszel, máshogy látod, mást fogsz gondolni. Ugyanazt gondold, de máshol. Nem. Más fogsz látni ugyan, mert a szemed más hegyekkel, más házakkal, más arcokkal találkozik, de ugyanazt gondold majd. Ugyanazon tündösz, ugyanazt nem érted, ugyanazt aggaszt, ugyanazt sért, ugyanazt bánt. Nem mondom, hogy ne utazz hát, de tudd: a gondolat, a vágy csal. Csak egy érzés. És mire megtapasztalod, hogy ugyanaz maradtál, már ott vagy. És nem érted, miért nem látsz másképp, pedig messziről – onnan, ahová, még ha nem is szeretted, most egy kicsit visszavágysz – azt hitted, hogy majd másképp lesz. Gondolataid az elhagyott földrészen járnak. Onnan, ahonnan szabadulni akartál. Most oda kívánczol, vissza. Pedig nem kedveled. De messze van. Messze van és vonz. Azt hiszed, talán ott biztosan más. De nem más!

Romtalan ég

A beszéd hangzatos, de előbb vagy utóbb elnémul: a csend szülötte ő is. Reggelként a tengerhez mentek a nők, ilyenkor én és Hermész kiállítottuk nyugágyainkat a tornáca. Eleinte csak élveztük a napot, a napfényfoltok cikázását a fehér márványlapokon és oszlopokon. Én jobbra azon tűnődtem, milyenek is felettünk az oszlopfők. Nagyon különösek voltak, vándorlásaim során még nem tapasztaltam hasonlót. A legkülönfélébb, a környéken nem mutatkozó állatok szeméi voltak ráfaragva a hagyományos levélmintákra és csigákra. Hermészt az isten után nevezték el. Anélkül, hogy ő maga bármiben is hasonlított volna az olimposziakra.

Furcsa hatással volt rám ez a falu, és ezek a reggelek. Porosz vagyok, a vándor. Ezerszer megbántam, hogy ide vetődtem, de már nem tehettem semmit. Ide vetődtem. Lenyűgöztek a reggelek; amikor a nők a tengerhez mentek, Hermész és én kivittük nyugágyainkat a tornáca. Mindig nagyon enyhe, borzongató szél libeg a faluban, az az érzésem, mintha ez a szellő dobálta volna ide-oda a napfény foltjait a márványlapokon és az oszlopokon. Nektárt szürsölgettünk, reggelente egyikünk sem kívánta még a bort. Addig nem megyek tovább, amíg meg nem fejem az oszlopfők szeméinek titkát.

Hermész nagyvonalú házigazdának bizonyult. A csend szülötte ő is. Hét éven át nem szoltunk egymáshoz, és amikor bizonyossá vált, hogy már nincs többé gondolatom a szemekről, és nem fogom megfejteni őket, Hermész felém fordult, és mondott valamit. Nem lepődtem meg, először fordult elő ilyesmi. De akkoriban még nem volt szokás meglepődni. A meglepődést igazság szerint én terjesztetem el, Porosz, az utazó, mert egy idő után azt hittem, eleget láttam már ahhoz, hogy valami látán feltűnően jelezzen, nem láttam még ilyet.

Szépék voltak a nők, ahogy lassú léptekkel, oly nyugodtan, mint a Genezáreti-tó hullámai, beszélgetve lépkedtek a tenger felé a kanyargós úton. Meztelen lábuk körül finom porszemcsék ugráltak bele a szellőbe. Mindig arra gondoltam, vajon az én orromban is megpihenhet-e egy-egy azokból a pordarabokból. De a szelek nem felfelé fújnak.

Ezt mondta Hermész hét év hallgatás után: „Előlépek a szeretők szeméből és betakarom őket hóval. Behintem őket forró homokkal, hogy árvák maradjanak egymás mellett, és hogy megtanulják, egymáson kívül senkijük sincs. Hogy megtanulják, meg fognak halni, és nem támadnak fel poraikból. Mikor gyermek voltam, délutánonként kivittek játszani a romok közé. Romok már akkor is voltak, romok mindig voltak.”

Így szólt Hermész, és én nem tulajdonítottam jelentőséget szavainak, hisz semmi újat nem mondott. Szórakozottan bólintottam, és folytattam tűnődésem azon, hogy miért nincs többé gondolatom a szemekről, oszlopfőkről, csigákról. Eszembe sem jutott, hogy ha hét év után két váratlan dolog is történik egyszerre, azoknak akkor is közük kell, hogy legyen egymáshoz, ha valójában nincs közöttük olyan viszony, amit a logikusok tanítanak. Ezért beszéltem most. A beszéd hangzatos, de előbb vagy utóbb elnémul. Am amit hátrahagy, nem teljesen érdektelen.

Ezek után minden reggel mondott valamit Hermész, de kétszázhuszonegy napnak kellett eltelnie ahhoz, hogy én is válaszoljak neki. Ezt beszélté aznap:

„Körülöttünk sorra elhullanak barátaink, és mi sóhajunk egyet, megreszketünk, hogy vajon mennyi van még hátra e kölcsönkapott életből? Este pedig elmegyünk valamely kivilágított, zárt helyre, és mi is megiszunk néhány kupicával, nehogy magányunkat elhagyott szobánkban az elhunytak árnyai lengjék körül.”

Ekkor félretettem szórakozott mosolyomat, mellyel azt akartam leplezni, hogy nincs többé gondolatom a szemekről, elegánsan kortyoltam a nektárból, és társam felé fordultam. Hermész észrevette váratlan reakciómat, és hirtelen egy poharába hullott muslinca utáni lázas keresésbe fogott. Ha nem kapom el a pillantását, és nem látom meg az arckifejezését, tevékenysége akár meggyőzőnek is tűnhetett volna, hiszen Hermész világéletében ádázul gyűlölte a muslincákat, és ennek hét év alatt oly sokszor adta tanújelét, mintha mindvégig erre a pillanatra készült volna. De elkésett, bár egy szüpercegsényi ideig még én is elbizonytalanodtam. De láttam arckifejezését, és rádöbbentem, hogy ő végig arra vágyott, egyszer válaszolok neki. Milyen magányos lehetett mellettem. Hét év elveszett. Ez volt Hermész tragédiája: hét évig dolgozott a muslinca-trükkön, de az ismétlődő reggelek, a nők elefántcsontszín kontósán és arany tiaráin porosz-káló napfényfoltok ellankasztották a figyelmét, és a kritikus pillanatban vesztett, kitaráta magát

LAPIS JÓZSEF

Porosz, az utazó

(részletek egy ciklusból)

előttem. Én akként cselekedtem, ahogy illik: poharam felé fordulva úgy tettem, mintha nem történt volna semmi. Csak a megszokottnál lejjebb hajtott fejem árulkodott arról, hogy talán mégsem ugyanolyan a mai délelőtt. De hát nem volt, hogy is lett volna erőm feljebb emelni arcom, fel, akár egészen az oszlopfőig.

Másnap ennél is tovább ment. A nők elindultak, ő pedig hümmögve, dúdolgatva rendezgette nyugágyán a párnákat. Én a régi világhoz tökéletesen illő mosollyal heveredtem le.

„Látod őket?” – kérdezte Hermész ábrándosan, mintha mi sem lenne természetesebb annál, hogy ő kérdez, ábrándosan, bizalmasan, mintha valaha is köztünk lett volna a beszéd szentsége.

„Látom” – feleltem, mintha mi sem lenne természetesebb annál, hogy válaszolok. Mintha nem lennénk a csend szülöttei. Mellesleg a nőkre értette. Hát lehetett nem látni őket? Az egyikük felé bökött fejével. Fogalmam sem volt, melyik felé. Oly mindegy is volt.

„Rövidülnek a napok, órák, csak az ég mély tükre kékebb, s a kezében ki-kigyúl tán a piacs láng, ha letéped?” – dúdolt Hermész egy régi, szélein már megpörkölt dalcsoport.

„Fogy a nyár – szép lobogással fut a fény, megtör az árnyon... Jön az éj, leng a tücsökhang – hova tűntél, kicsi lányom?” – feleltem rá a második strófát. Elismerően bólintott. Így voltunk mi akkoriban, ilyen volt ez a régi világ.

„Nem lehetett az enyém.” Ennyit mondott még Hermész, nem többet. Éreztem, arra a nőre gondol, aki felé intett az imént, és akit nem tudtam beazonosítani. Oly mindegy is már.

Ennyi. Mindvégig erre készült. Szégyent éreztem, és dühöt. Ennyit ért hét év élet? Egy szánalmas, a régi világ bármely falujának minden bokrában termő vallomást? A szemek titkai örökre zárva, Hermész pedig soha nem is lehetett titok hát? Elesen belém nyilalt a veszteség. Miért kellett elrontani? Miért kellett eltaszítani az éveket? Anakreón ötlött eszembe: „Berki kabóca, dalod ma se boldog az éjszaka mélyén! Pörgetem én is a hűrt – persze, hiába megint. Negyvenedik nyaramat repesik már körbe a lepkék! Pille vagyok magam is – jelkem az őszbe suhan.”

És hát akkor megértettem persze, meg, a szemek titkát, még ha pillanatnyi dühöm el is homályosította. De akkorra már összeroskadt bennem az idő az émelvítő titkok alatt, mintha háromezer reggel összes nektárja hömpölygött volna bennem hajnal óta már. Felpattantam, és beharagtam tarisznyámért, hogy azonnal továbbálljak ebből a faluból, mielőtt még visszatérnék a nők a tengerrel, és hogy minél előbb magam mögött hagyjam Hermész tengerpartra szegződő távoli tekintetét, mert végül is untam már e régi világot, csupa rom.

A folyó, amit

A lassan csordogáló élet partján ültünk. A folyócskát valaha Iliaszosznak nevezték. Lement a nap. Kópönyegem bal szárnya a hátához ért. Ilyenkor rendre csönd ereszkedik már a városra. Sötétedés után nehéz visszajutni, ezért nem egyszer előfordult, hogy a ligetben töltöttük az éjszakát. Ahogy most is. Felállt, kópönyegem széle finoman lesiklott a hátáról. Lassan beleválogott a hideg folyóba. A víz szinte mozdulatlanul látszott. Bokája körül finom ráncok rajzolódtak ki a felszínen. Ennyi utalt arra, hogy mégis folyik.

Megkértem, hogy jöjjön ki a vízből, mert nehezen tudtam volna tovább elviselni a bokája körül hullámzó fodrokat. Nem jött ki, ellenben elotorta a nála lévő fátylát. A fejem egy szárazabb zombéka helyzetem, és lassan elaludtam.

Úgy tűnik, mintha a harmat nedvessége kellett volna fel. Ő az Iliaszoszból állt, kezében a kialudt fátyla. A ráncok látszólag ugyanúgy vonaglottak a bokája körül, de az apró különbségek közül sejtettük, hogy még mindig folyik. Jó lett volna megkérdezni, kijött-e azóta, de akkoriban kérdés nélkül is tudni illett az efféle dolgokat. Én, ha tudtam is, nem bíztam tudásomban, és fofogatott a kíváncsiság. Érdekes lett volna mondani valamit. Am végül csak felálltam, felé nyújtottam a kezem a partról, és finoman magam felé

vontam a levegőn keresztül, hisz nem érthettem meg. – Mennünk kell. Mindjárt kezdődnek a játékok.

Eleinte majdnem minden nap láttuk egymást. Aztán még gyakrabban. De még amikor viszonylag sok időt töltöttünk együtt, a házukban, vagy a folyóparton, akkor sem mondtunk semmit egymásnak. Pedig sokat beszélgettünk. Az istenekről, művészetekről, a kozmoszról. Még Erószról is. Miközben beszéltem, rendre arra gondoltam, hogy most talán lehetne valamit. De ha elszokunk valamitől, egyre nehezebb átlépni a határt. Furcsa érzés volt, ahogy ültünk vagy álltunk vagy sétáltunk egymás mellett, járt a kezünk és a szánk, percek futkároztak a bársonyon, míg a szemünk másféle kóborolt. Jobb híján kerültek egymás pillantását, sejtve, hogy a tekintetek találkozása valami olyasmiről szólna, amiről másnak kellene szólnia. A szemünkkel nem mertük, az ajkainkkal nem tudtuk érinteni egymást. De valahogy jó volt ez a menedék, az érzésmenedék, a fogalmak és a bölcsesség szerepelt. Afféle közös búvóhely, melyet megoszthattunk egymással. Valóban titkos rejtek volt ez, és titkoltuk is szenvedélyünket sokáig, hiszen akkoriban nem volt szokás, hogy egy férfi és egy nő a bölcsesség mezején találkozzon egymással.

Mostanában arra gondolok, hogy milyen volt akkoriban arra gondolni, hogy minden pillanatban benne rezeg a bölcsességen túli. Leginkább az Erószról szóló beszélgetéseinkben láttuk legelősebben a kaput, melynek két áttelnes oldalán álltunk. Gyönyörű volt ez a kapu, fehér márványát ezüst erek erdeje bolygatta meg. Nem volt rajta díszítés, akkoriban még nem. És nem volt rajta zár sem. De ettől aztán nem volt könnyebb átlépni rajta.

Aznap voltak a drámajátékok, a megszokott rend szerint. Akkor fordult először elő, hogy unatkoztam, a szatírok mulatságos részegeskedései és a királyok seibeiből folyó tirádák fölött egyaránt elsiklott réveteg tekintetem. Egyre csak az Iliaszosz ráncai fodrozódtak elmém mozdulatlanul tűnő tükrén. Ebből megsejttem, hogy mégis folyik. Nem szeretnék senkit félrevezetni, és úgy tenni, mintha valóban így történt volna a dolgok. Arról lehet szó, hogy semmi sem történt velünk. Ezért lehet annyira jó most így írni róla. Néha jó úgy beszélni, ahogy nincsenek a dolgok. A vízpartokon is csak így lenne szabad beszélni. De a folyók partján úgy megbénul a lélek, mintha mozdulatlan lenne.

A drámajátékok után néhány nappal, közvetlenül mielőtt végleg eljöttem volna a városból, a megszokott kis ösvényünkön bandukoltunk. Könyveden csevegöttünk, az általam reménytelenül végigunatkozott darabokról adtam elő csodás beszédeket. Kópönyegem szára időnként érintette ruháját. Máig magamban érzem annak a délutánnak zörgő verőfényét. A fűszálak hajladozását, a lég lassú vibrálását. E remegésben testünk sűrűsége egyesült a levegővel, átjátszott egyikünkön, belefolyt a másikba. Ez a rezonancia volt a legerősebb testi érintkezésünk. Nem kevésbé szép az sem, hogy hallgatólágon nem vettünk róla tudomást. Hiszen látni viszont láttuk a másikon és magunkon. Sajnos, és most erre a legnehezebb visszagondolni, az „egymás” szó használata ebben az esetben nem lenne teljesen indokolt.

Egy ponton megállva azt mondta, hogy most már vissza kell térnie a városba. Épp egy különösen izgalmas fejtegetés közepén tartottam. A lélek és a szárnyak. – Ez már nem fontos. – mondta. – Akkor – kérdeztem – eddig miért viselkedtünk úgy, mintha fontos lenne? – Mert eddig azt hittük, hogy fontos.

Ez volt az utolsó szó, mely elhangzott köztünk, nem mintha fontos lenne. Vége is volt már közös történetünknek. Mondataim még zajtalanabban csorognak, illatuk olyan lesz, mint a vázában hervadó virágoké: édeskes és rothadó. Valahol bennük vergődnek még az élet árnyai. Ha rájuk nézünk, nehéz lenne megmondani, éltek-e valaha. Előbb volt a rothadás.

Időnként eszembe jut, hogy miért nem tudok érdekesebb történeteket írni. De hát a válasz is legalább ennyire józanító: ilyen az én mozdulatlan életem. Mégis, ha annak a napnak az apró fodraira gondolok, amikor ketten egy pillanatra beleálltunk az időbe, olyankor megsejtem, hogy talán mégis folyik.

Zérus ős

Ezt hozta az ősz. Reggeleket és estéket, no meg egy rég várt találkozást régi barátommal, a maharadszával, kinek egyik szeme gyakran lágy a bánattól.

Ne beszéljünk a szerelemről ma este, kérte barátom, és felhúzott maga mellé a hintójába (tíz tevé, tíz sakál és tíz herélt húzta-vonta).

Ahogy kívánod, bókoltam szükre szabott gesztusokkal nagysága előtt, hiszen jobban tiszteltem őt már ekkor, mint néhai mesteremet, kitől a sétálás művészetének fogásait lestem el egykoron. Habár, folytattam, én legszívesebben mégis erről faggatnám.

Nemrég szerelmes lettem egy kurtizánba, vette át a szót barátom, a maharadsza. „A tied leszek, mondta a lány, ha száz éjszakán át vársz rám a kertemben egy zsámolyon ülve, az ablakom alatt.” Valóban kiültem első nap a holdfénybe kisszékkemmel. Am a harmadik éjszaka eunuchjaimat küldtem magam helyett, és elhurcoltattam háremembe a kurtizánt, mert a szerelem nem ismer türelmet.

Bölcsességed feneketlen, ő maharadsza, de tévedtél: nem erre a válaszra vagyok ma kíváncsi.

Kérdezz hát, kicsit majd kevesebbet gondolkodom, hogy felelhessék neked, kaptam meg kegyes engedélyt, így hát belevágtam.

Tudod, hogy a nap barátja voltam. Ő édesítette ajakam hajnali rétek saráival, torkom a koradélutáni verőfény énekével. Minden keréknyomot és minden levéleret csodálni tudtam, elhaladtában megsimogattam az esti szelet, ujjaimmal fésülve ki szőréből a beszökő éjjel ragacos szálait. Egyszer, mindegy, hogy rég, vagy nemrég, néhai mesteremmel, talán emlékszel még arra a fagyos hosszú éjjelre, melyet egymás társaságában, égbe nyúló vitával töltöttetek el, szóval néhai mesteremmel bandukoltam valamely közelítváli faluba, őszelőt ünnepelni. Nem ment még tökéletesen a sétálás, így az út során ezt is gyakoroltattuk időnként. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy néhai mesterem botjával erősen böködi oldalam, miután én a nagy összpontosításban kétszer is félreütöttem azt. Felpillantottam mesterem arcára, pulykaszeme ekkor már sűrűn vagdosott oldalra. Tovább is vittem tekintetem, s megláttam a leányt, mindegy, hogy szép, vagy nem szép, és arra döntöttem magam, hogy azon helyben beleszeretek. Tudtam, néhai mesterem is hasonlóan áll a dologhoz.

A leányzó már jó ideje várakozott a hosszú szálú fűben, én válogatott mosollyal fordultam felé, röpké fél perc múlva már meg is szólaltam volna, ha mesterem össze nem szedi magát, és utasít botjával görnyedt háta mögé. Ezt mondta mesterem a lánynak, lányom, hol a szádról a festék. Így mondta a lány mesteremnek, zavartan, tűnődve, nem marad semmi emlék.

Allni látszott a társalgás, és én sem tudtam már tovább engedelmesen tűrni szívem vágóját, ezért térdre vettem magam, hiába tudtam, sosem ez a módja. He velem jössz, kunyhót építek a fejed fölé, és lábad alá zsámolyt az óceán legnagyobb fehér csigáiból.

Még nem is ismerjük egymást, nézett rám a lány, miközben mesterem majd felpattant mérgében, meg is tette volna, ha nem újult volna ki épp a napokban kínzó köszvénye, melynek köszönhetően sétálni sem tudott már oly elegánsan, mint fénykorában.

Ekkor állt közénk az ősi szél, és magam sem tudtam már, honnan jön a hang, és hová tart. Úgy éreztem, szerencsétlen véletlen, hogy épp az én fülem állt a szavak útjába, ám ha már így alakult, beléjük kapaszkodtam. Mert íme, ezt véltem kihallani mesterem fáradt kiabálása mögül: Külön remény volt, mi összekötött, s nincs ki megértse, mit szerelem rótt idők szövetebe. Tűnt levelek fonákján ott rezeg az ezüst napfény, és várja a szemet, melybe, előbújván, befészkelheti magát.

Csönd lett erre a vidéken. Felsegítettem mesterem a porból, és soha, egyetlen szót sem ejtetünk egymás előtt a különös esetről, és már nem is fogunk soha, mert néhány napja fiúcska vált üzenettel az eperfa alatt, és közölte, néhai mesterem megejtette utolsó sétáját.

E dalnak vége, ő maharadsza, fájó szavú vagy elhalt a szájban. Ő gyermek vagy! Nem értetted magad, s ki változik, barátom az marad.

Barátom, a maharadsza nem emelte fel fejét, azóta sem tudom, figyelt-e rám egyáltalán. Ezt mondta még, mielőtt elbocsájtott volna: Egyszer szerelmes lettem egy kurtizánba. „A tied leszek, mondta a lány, ha száz éjszakán át vársz rám a kertemben egy zsámolyon ülve, az ablakom alatt.” A századik éjszaka ott talált rám a kurtizán ablaka alatt, zsámolyon kuporogva, mert a szerelem nem oly türelmetlen, mint a vágó. De a lány nem jött, sem aznap, sem másnap. Beszélünk még, s hallgatunk is máskor, de most menj, reszketés színű est ereszkedik vigyázva, s lombok illatától részegül a szél...

Nem könnyű egy regény pályázat első díjas alkotásáról írni. Itt és most, még inkább, nem. De ha már így hozta a sors, egyetlen megoldás látszik célravezetőnek, ha úgy olvasom, s úgy írok a *Varjúszerenádról*, mintha ez is csak egy regény lenne a sok közül. Pedig nem az. Csakhogy nem az első díj miatt nem, hanem mert a bele foglalt világ és a belefoglalás módja különlegessé, rendhagyóan egyedi alkotássá teszi.

Sigmond István korábbi prózájának, novellásköteteinek (kezdve az 1969-es *Arnyéket eszik a vízcíműtől*), regényeinek (*Egy panaszyűjtő panasza*, 1971, *Szerelmeső*, 1979, *Félrevert harangok*, 1987) ismerői számára, természetesen, nem előzmények nélküli ez a mű. Nem ebben a regényben találkoznak először az író végtelenen kiábrándult világ- és emberképével, metafizikai szkepszisével, abszurd-groteszk látásmódjával, múlt és jelen, valóság és képzelet síkjainak egymásba játszására egyidejűleg alkalmas belső monológjaival, hol filozofikus sűrítettségű, hol líraian oldott nyelvi kifejezőmódjával, győztesek és vesztesek egymást feltételező viszonyának, az erőszaknak (azon belül gyakorta a szexuális erőszaknak) való kiszolgáltatottság, a lépülés, a pusztulás megjelenítése iránti írói hajlamával. Különösen a két legutóbbi novelláskötetből (*És markukba röhögnek az égiek*, 2003, *Csókavész*, 2006) ismerői, a fentiekben túl, több regénybeli motívum, helyzet, kép, mondat, de éppen az új regényforma révén sikerül a szerzőnek, mindenféle önméltást elkerülve, egy a saját életművén belül is egészen új, s talán a korábbiaknál is értékesebb minőséget teremteni.

A regényben végig egy fiatal, a felnőttkor küszöbén álló lány beszél hozzánk, pontosabban nem hozzánk, hanem korábbi életének meghatározó szereplőhöz, többnyire Apához, majd, miután előhívja a maga számára, időnként Négyujjhoz, Angyalarcúhoz, a kamaszkori szerelméből teremtett alakhoz, legvégül a visszhanghoz, de van úgy, hogy maga sem tudja kihez („Mondja csak, kicsoda maga?”) és olykor önmagához is („Ezt kimondta? Ezt én mondtam.”) – s leginkább önmagában beszél, hang nélkül, ha máshoz is. Ez a hangsúlyosan megformált, a hagyományostól eltérő narráció (mert a beszédevékenység eredménye végül is, természetesen, jelenkori és múltbeli életének elbeszélése lesz), célirányos belső monológ (ami olykor párbeszédet is reprodukál) egyrészt a lány nyomorult helyzetének, gyakori egyedüllétének, társas magányának szükségszerű következménye, másrészt a

„...a lapok között kiterítve”

Sigmond István: *Varjúszerenád*, Alexandra Kiadó–Irodalmi Jelen Könyvek, Pécs, 2006

tudathasadás közeli állapotának – sajátos egy tudatregény ez – nyelvi artikulálása. A beszéd által a másikhoz való odaforodás, még ha képzeletbeli is („Hatalmas úr a képzelet, minden valósággal felér.”), menekülés is a magányból, a hang, ha csak belső is, a csend, mely körülveszi, megtörése is. Mindezeket túl vagy akár mindezek előtt, mivel alapvetően az Apához szól, a lány bosszújátékát is értelmezhető beszéde, azért számol be jelenkori életének minden részletéről, hogy fájdalmat okozzon neki: „nagyon akartam, hogy az én szememen keresztül Apa is lásson. Amikor kenyérrel szel, a kenyérből szelje darabokra a testem, amikor a farkasok elől menekül, látnia kell, hogy engem vetett eléjük eledelnek, amikor kinyitja az énekeskönyvet, feküdjek a lapok között kiterítve, s ahogy énekel a strófákat sorban, nézze végig, ahogy engem gyaláznak meg minden sorvégen.” Az Apa ugyanis a korábbi alávalóságai betetőzéseként eladta a falu szépének nevezett lányát egy idegennek (akit a

lány Leendőként említ, talán azért, mert úgy tudja, hogy az feleségnek vette meg őt), egy korsó vízzel, ami akkoriban falujukban a legnagyobb kincsnek számított, mert elapadtak a kutak és időtlen idők óta nem esett az eső.

A regény jelen idejében a lány konkrétan meghatározhatatlan térben és időben él egy ház egyetlen szobájába zárva, ahol nap mint nap arra vár kisminkelve, kötelező, „megadom magam neked” pozitívában (hason fekve, fejét a padlóra szorítva, fenekét megemelve), hogy Leendő „használja” a testét. Időnként átengedik a nagyszobába, ahol részesévé teszik a családtagok morbid, szertartászerű játékaiknak is. A lány nem érti, hogy tulajdonképpen mit akarnak tőle, talán nevelni próbálják a maguk módján, saját tapasztalataik, tudásuk (vagy inkább tudathasadásuk) alapján. Az öregasszony engedelmessé próbálja igyekezni formálni, de megtanítja neki a tangót is (ami hol „titokzatos és megfeszítő. Olyan, mint egy regény”, hol „A szerelem s a gyűlölet együttvéve, maga a létezés!”), az öreg az idővel, Istennel, a végtelennel való mániákus hadakozása közben okítja, Művész egy mások számára sohasem hallható melódiát vezényel folyton, ami szerinte maga a végtelen, Leendő pedig kétnaponta, mintegy a nevelés részeként meg is veri. A lány nemcsak új életét nem érti, de a régit sem értette, aminek emlékképei minduntalan beúsznak jelenének eseménytelenségébe és bizarr eseményei közé („emlékképek végtelenjével hadakozom”). Nem értette, miért a sok szenvedés, miért száradtak ki a kutak, miért égtek le a házak, miért halt meg anyja, kishúga, s még sokan a faluból, hogyan alázhatták meg magukat, hogyan vesztették el méltóság érzetüket a falubeliek Apa előtt, akit már-már féltetnén emeltek (mert ő volt az egyetlen, akit sem a szomszéd falu által felfogadott lovasok, sem a farkasok nem támadtak meg, amikor vizet hozott az erdőn túli forrásból), s hogy az igaz(i) Isten miért csukta be mindeközben a szemét.

„Nekem senki sem magyarázta meg az életet” – mondja a jelenben, s talán ez az oka (amellett, hogy szeretetet csak a kutyája szemében fedezett fel a múltban) annak is, hogy kezdetben olyan egykedvűen, már-már szolgálatkészen tűri saját megaláztatottságát, kiszolgáltatottságát, hogy elhitheti önmagával, az életnek ez a rendje („ez nálunk így megyen”), s hogy falubeli társaihoz képest ő tulajdonképpen a sors kegyeltje. A

„nevelés” hatására vagy ellenhatására (élet és halál kis és nagy kérdéseivel újra és újra szokatlan módon szembesítve) azonban egyrészt fokozatosan felismeri – sajátos egy fejlődésregény ez –, hogy díszletek között él, hogy az ablakrácsra túli kert, a virágok éppúgy hamisak, mint a szerelmet csacsogó varjúk, másrészt a test és a lélek dolgaiban (például a kamaszkori és a képzeletbeli szerelmi, szexuális örömeiben és a jelenbeli szexuális nyomorában) is egyre jobban eligazodik, s a maga belső világával és tiszta vágyaival („Engem szeretni kell”; „Akarom látni, ahogy felkel a Nap!”) egyre inkább ellentétjévé válik tébolyult, viszolyogtató környezetének. Nincs azonban kiút a lefokozott, emberhez méltatlan létezéséből, a lány életének végül tragikus vége éppoly sorsszerűnek látszik, mint az apjáé, még ha a groteszk csattanó annak végén némiképp felül is írja a történet (ezen szálának) addigi mitikus, balladisztikus auráját. A múlt és jelenbeli történetek egymásba futása, valóságos összekapcsolódása a mű végén még inkább felerősíti a kilátástalanság-élményt.

A regény fenti, nyilvánvalóan egyszerűsítő olvasatához sem könnyű eljutni, kétszer biztosan el kell hozzá olvasni, de korántsem lehetünk biztosak benne, hogy most már jól olvassuk. Nemcsak a múlt és a jelen, a képzelet és a valóság síkjait bár folytonosan és bravúrosan észrevétlenül egymásba játszó, de mégiscsak mozaikos regényszerű, a gondolati-lelki tartalmak és a legkülönbözőbb érzékterületek észleleteinek szuggesztív megfogalmazására, konkrétan és elvontan, alparinán és a poétikusan fennköltnek az ötvözésre képes nyelvhasználat, hanem a számtalan megfeszítésre váró rejtély, a jelképes, szimbolikus érvényűnek (is) látszó motívumok hálózata is a regény jelentésvilágának szóródását eredményez(het)i. Ezzel együtt, így, vagy talán ezért (is) válik olyan felkavaró olvasmányélménnyé.

ELEK TIBOR

Poszt-abszurd rejtelmek

Ha megérkezik a fekete csókaraj, az öregebbek a házra szállt veszedelmet látják benne. S ugyancsak rendszerint halálhírt hoz a postás, ha megáll egy-egy falusi porta előtt, s kikézbésíti a háborúba elhurcolt férfi-családtag elcsúsztatott és táviratot. Ilyenkor az érintettek messzire néznek, „ahol már semmi sincsen, sem csóka, sem ember, sem Isten”. Az egyik félvállról félüket öreg át sem veszi az értesítést – inkább hátraballag, s felakasztja magát a csűrben –, holott az nem is fia hősi haláláról, hanem hadi kitüntetéséről szól volna; s ezt felfogva már az asszony is szörnyethal. – De ki ez a postás? Mint később kiderül, a temetőőr félteve őrzött és megszálló katonák által annál fájdalmasabban meggyalázott gyönyörű lányának a fattyú-fia, akiket ráadásul a falu is megvet és elüldöz, s aki felnőtt korában visszatérve bosszúját maga írja a családok életét tönkretévő halotti jelentéseket – hogy aztán a postahivatalt lerombolva órá is rárontanak. (*Csókavész*, *A fattyú*)

Vérfagyasztó szörnyűségek, hideglelős közelképek sugározta iszonyat, a tehetetlen tisztaság elkeveredése az elkerülhetetlen mocskokban: a törvényszerű világállapottá sűrűsödő tragikum efféle történéseit élesítik, színezik, vizionálják Sigmond István hallatlanul atmoszferikus – mondhatni lidércnyomásos, gyötrelmesen horrorisztikus, fojtogató levegőjű – novellái, elbeszélései. Az „elrajzolt” (Széles Klára), bizarr, morbid motívumok hálózat, láncolat – ismétlődően előre- és visszautaló – összekapcsolódása és kifejlése a groteszk jelenetek és helyzetek velejáró abszurd rémálomi látomásokká duzzadását fokozza: a vergődő embertest és emberlélek létközegének univerzális kaotikuságát. Az erőszak, a fizikai kínzás, a biológiai drasztikum megannyi egymásba kavarodó – egyszerre tudatalatti mélységeig sötét és homályos, illetve naturálist-plasztikusnak nyers és konkrét – jelenségek így aztán nem egyszerűen megfestik, hanem valami kísértetiesen bonyolult belső gazdagsággal és érzékletességgel a metafizikai titokzottsággal el is fordítják-torzítják a létbevetettség kegyetlenül érvényesülő rejtelmét. Örökös szexuális feszültség, küzdelem ez, húsba markoló birkózás

születéssel és elmúlással, ösztönökkel és képzetekkel, szexussal és nemiséggel, érzésekkel, emlékekkel és gondolatokkal: léttel és idővel. Amikor például „az először felnyíló szemhéj és az utóljára lecsukódó szemhéj hangja hajszálponosan azonos”; vagy amikor „egy nagy csalásban statisztálunk mindannyian”, s „a csecsemők is magukon hordozzák a halotti maszkokat”. Az egyik hosszabb jelenetsorban színészek és statiszták bevonásával igyekezik visszajátssza(t)ni saját gyermekkori múltját az időbeli és nemi identitásában is el-elbizonytalanított rendező-figura, akinek cipész és harangozó apja valamikor elhagyta a családját, keserves múltfelidézéssel (idővisszaforgatással?, időmegállítással?, „adatok jelent!”-követelésformákkal?) megpróbálva megakadályozni ezt a távozást, vagyis a közösségi hanyatlás- és pusztulástörténet elhatalmasodását („nem engedjük el soha, az ősök lelke életre ítélte a falut, értitek már?!”). A meglevenített múlt áttünéseit a jelenbeli cselekvésekkel pedig tovább rétegezi a színjátszás harmadik dimenziója (az író egyik régóta kedvelt tématerülete), s a paradox módon a fűszálakig hiteles kontúrjaik megtartása ellenére is összemosódó idősíkok szimbolikus alapélménye: hogy meg kell keresni az örökre elvesztett apa konyhaajtó-kampón felejtett kalapját. (*Apa kalapját keresem mindenütt, Vögmük?*)

Nemcsak az érzékfőlötti a megragadhatatlan ebben a különös prózavilágban: maga az érzékiség is az. A test szenvedése, vonaglása, vágykielése – az állatiasság vagy a szüziesség összeérő végtelmei között is – éppoly letaglózó misztérium, mint a létértelme-kereséssel viaskodó elme hajszaltsága. S hozzá a nyelv (a nyelvi önelvűség, a nyelvi közvetítés) meghaladhatatlan egzisztenciális problematikája – Sigmond István újabb írásainak egyik kitüntetett eleme. Mondatindák, gesztusrajz-töredékek, ál-dialogusok és választalan alkérdések szorításában képződnek valóság, álom, képzelet határvidékei a viszolyogtató vagy reménykeltő látomásábrák – az érzékelő és elbe-

szelő alany („azt hiszem, mindent tudok, talán csak azt nem tudom, hogy ki vagyok”), a tapasztalati vagy elvont tudatmező, az eseményekben résztvevő szereplők, az átteleles viszonypontok és szituációk, a téridő folytonos viszonylagosságában és azonosíthatatlanságában. Lovak, istállók, katonák, menekülők, üzekedők filmszerű, szemléletes látványkavalkádjában s az „árménykélben”, „az élet, a halál, az álom, az ismert és ismeretlen létformák sokasága egymás hegyén-hátán várják a megtisztulást”, s „a lélek nyúlványai a metamorfózis földi törvényei szerint a testben élvezik ki szerepalmukat”. Izig-vepig modern lírizáló és esszéizáló leírások ezek, vers és próza mezsgyéjén, a bizarréria, a tragikomikum akasztófahumoros hangulataiban, a létezés eredendő hibriditását sugallva – ahogy az életben is „minden csak így, zavaros kevercs-

Sigmond István: *Csókavész*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2006

ként igaz” (Ács Margit méltató tanulmányából idézve). És „posztavantgárd” – a világlátás egyetemes bölcselati keserűsége („minden percben végkifejletet produkál a jelen, s az egek védelme sehol”) alapján „poszt-abszurdnak” is tekinthető –, illetve posztmodern vonzatú szövegművek: mert a metafiktív módszerek szerinti reflexiók mélyen felbolydítták gondolat és vágy, szöveg és érzékiség, szöveg teremtés és szövegtest rejtélyes összefüggéseit. Hogy mi él a szóban, mi testesül meg a szövegben, s mond-e valami világszerűen értelmezhető maga az érzéki világfolyamat? Igaz-e, hogy „az első lélegzetvételtől az utolsóig, s természetesen utána is a Biblia lapjairól léptünk a fizikai s szellemi térbe, a holt lelkek például ösztönként is többet érnek, mint az igék, kötőszavak és főnevek, amelyekkel megfogalmazzuk őket.” (*Igék, kötőszavak és főnevek; Adatok jelent!; Nincs szünet, a gyeplőt én fogom*)

Ez a lebilincselően expresszív írásművészet mai prózairodalmunk egyik különlegesen értékes színtöltje. (Már a címadás is jellegzetes: „csókavész”; az egyik előző, negyedszázad természetéből válogató novelláskötet címe: „keselyűcsók”; a legutóbbi – díjnyertes – regényé: „varjúszerenád”; amellyel, hogy: „gyászhuszárúvöltés”; „és markukba röhögnek az égiek” stb.) Erdélyben a hatvanas-hetvenes években egész – és irodalomtörténeti súlyában máig nem eléggé felmért, noha világirodalmi kontextusba helyezve is jelentékeny – vonulata bontakozott ki a vérbeli abszurd(oid), groteszk, hiperrealista, szürrealista prózafajtának – Páskándi Gézától, Bálint Tibortól, Pusztai Jánostól, Bodor Ádámától Vári Attiláig, Csiki Lászlóig, Mátyás B. Ferencig, Bogdán Lászlóig, Mózes Attiláig (csak néhányukat említve). Sigmond István ennek a többek között Mándytól, Mészolytól, Hajnócztytól is ösztönzéseket nyerő áramlatnak vált az egyik bizonyosan legeredetibb reprezentánsává – egyben kiváló mesterévé.

BERTHA ZOLTÁN

Könnyű és súlyos, szűk és tágas az a világ, amelyet Vári Attila egy 1966–1970-re datált, *Változatok útő és védekező hangszerekre* című versciklusa felvázol. Az azonos című kötet 1978-ban jelent meg, tehát eléggé megkésve ahhoz, hogy igazából árnyalhatta volna a romániai magyar irodalomban második Forrás nemzedéként emlegetett költői csoportosulás (Farkas Árpád, Király László, Magyar Lajos, Csiki László, Kenéz Ferenc mindegyikét) lírájáról alkotott képet. Különben éppen ehhez a lírához mérten tekinthető egyszerre könnyűnek és súlyosnak, szűknek és tágasnak ez a versvilág. Ha Vári Attila – akit 1967-es indulásától joggal jegyeztek számottevő elbeszélőként – első verseskötetének megjelenésekor nem is íratta át úgymond nemzedéke lírai produkcióját, mára – mikor is válogatott kötetét adta közre (*Idegen ég*) – ama líra árnyalására is felszólít. Annak idején, az 1970-es évek közepén adott egyik interjújában meg is jegyezte panaszos hangon, hogy költőként nem tartanak rá igényt. (vö. Gálfalvi György: *Marad a láz?* 1977, 100.) Aztán a szóban forgó verses kötet megjelent, de Vári továbbra is nemzedéke igazi elbeszélőjeként tartott számon, költői teljesítményéről alig esett szó az irodalomtörténeti áttekintésekben.

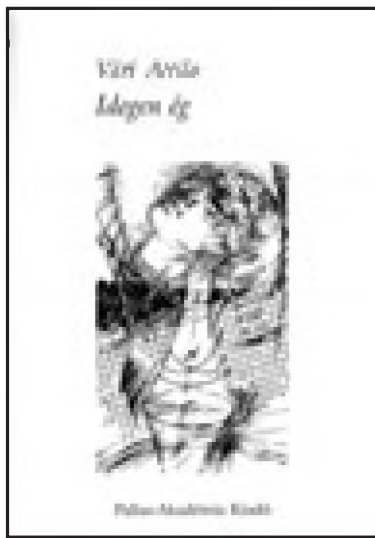
A hivatkozott interjúban beszélt arról is Vári Attila, hogy a novelláiban olyan képeket talál, amelyek először versben fogalmazódtak meg. Nos, amint a novellista építkezésében átütő erejű, következképp markáns jegyeket mutat, úgy a költő lírai logikája és választott nézőpontjai is figyelmet érdemelnek. Amikor Ikaroszt választja hőseül például a költő, nem a szabadság és vakmerőség gondolatát társítja hozzá, hanem egy olyan szemléletmódot, illetve nézőpontot, mely szerint: „odafent magasság / és tisztaság / és távlatok”, illetve azt, hogy: a vergődő anyaföldet „a fokos és délkörök és szélességek / hálójában látom”. (*Ikarosz panaszaiból*) Olyan felülnezet ez, amely segítheti az embert, hogy a mindenségben rátaláljon a maga természetadta, nem túlméretezett helyére, hogy ne uralni próbálja a

mindenen felül álló törvényt, mindössze töltsse be szerepét, mint „ágon a virág”. (*Utószó*) Ilyen nézőpont választása teszi talán, hogy nem drámai feszültségek uralják a Vári-versek világát, inkább a szemlélődő visszafogottság, a melankólia vagy éppen a derű és játékoság.

Mindehhez pedig valamiféle könnyed és plasztikus beszédmódot választ a költő, amit egyként érzünk modernnek és ősi. Keresi a korszerűt, de ugyanakkor nosztalgiaival gondol a régi mesterekre: A lépték bizony régen elveszett, bár jobb költők a versüket kilépték, verslábbal mérték, amit úgy lehet.

(*Hiábavalóság*)

Maga a nyelv is nem egyszer témája a verseinek (*Anyanyelvi csendtan, Örökségem*), de ha

Vári Attila: *Idegen ég*. Válogatott versek, 1970–2004. Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2006

mindössze eszköz is, a vers tárgyához „szelídíti” azt a költő, megkeresvén a leginkább odaillő nyelvi jeleket, mert meglátása szerint „a szavak hasonlítanak lejtésükben / ahhoz amit kifejeznek” (*Hasonlatok*), s van példa arra is, amikor azt írja meg Vári, hogy hogyan írja önmagát a vers (*Visszatetszik*). Erős a költőben a nyelvi játék iránti igény, hiszen azt is tudatosítja a maga és az olvasó számára, hogy „a nyelv / nem csak törvény / parancs / igehordozó // játszótárs // ő a hunyó / vagy épp te keresed / az egymástól / messzire elbújt szavakat”. (*Tengeri-sópárás szemed*) Példa lehet erre a költői programra az *Elégia vonatkerékre és magányra* című vers, amely egy-egy részletében azt is tanúsítja, hogy miként lép túl a költő játékos szóteremtő szenvedélye ama nyelvi törvényeken. Egy adott szöveg hagyományból kiindulva tényleg az „egymástól messzire elbújt szavakat” keresi meg: „rácsos kapu / rácsos ablak / istállóács / rácsos ablak / abrakos zsák / zsákos padló.” A lírikus Vári közvetlen elődei közül Páskándi Géza említhető, akinek a nyelvi paradigma jegyében születő költészete iránti vonzódás volt benne talán a legerősebb.

Hogy a szavak bűvöletében él a költő, tanúsítja az *Érzelmes menetrend Radnótinak* című vers, amelyben régi utazásokat felidézve sorjázta erdélyi helyneveket a költő, köztük Radnóti is, s ehhez asszociálja az otthoni idéző Radnóti Miklóst, mintegy nosztalgiaát ébresztve az elhagyott szülőföld iránt, mert hiszen – ahogy mondja más versében – „házam ellenében / gyötör a honvágy.” (*Mentegető*) Az 1980-as évek elején ugyanis Vári Attila is döntésre kényszerült, s hazát választott az anyaországba települve, ami viszont a szülőföld elhagyásával járt. Elszakadni azonban nem tudott tőle, a felszámolására törő romániai diktatúra falvak és faluközösségek el-

leni merényletei szóra bírták a költőt (*Elsodort babaház*).

Aztán a rendszerváltó évek az ő költészetében is egyfajta váltást hoztak: megerősödött a profetikus hang lírájában. Mindenekelőtt két, 1988-ban keletkezett vers tanúskodik erről, amelyek nem kaptak helyet a válogatott versek között, hanem külön kötetben jelentek meg nemrég (*Histórias ének a rendszerváltásra*. Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2005). A *História* történelmi dimenzióba ágyazza az anyaországban frissen szerzett tapasztalatokat és közelről érzékelt folyamatokat (bosszúvágy, anarchia, eszmék kiüresedése, történelmi anomáliák továbbélése stb.), s arra a következtetésre jut, amit úgy összegez a költő, hogy: „népem múltja: az én jövőm”, a *Mikes MCMLXXXVIII. levele* című pedig mint szerepvers az országnyi haza iránti illúziókkal való leszámolásra lehet példa Vári költészetében. A költő felismerése, amelyet a rendszerváltás kezdetén, 1988-ban fogalmazott meg, egyfajta írástudói állásfoglalásnak és figyelemzetetésnek tekinthető:

És félek, Néném, mert szakad a gát,
s a víznek árja sosem válogat,
sodor, mit ér, s iszapja eltemet
lelkest, lelketlent, hantot, árkokat.

A válogatott versek tükrében a lírikus Vári hangja a rendszerváltás utáni időszakban újból visszafogottabbá vált, és jelenléte sem mondható intenzívnek, tematikailag pedig a magánélet és a metafizikai kérdések kerültek előtérbe (*Családi album-versek, Hajléktalan-dal*). Keserű összegezésnek tekinthetjük a nyelvi kopársággal tünnetű *Keserves* című verset: „Voltam / hazudtam / jövőt lesve / már csak fölöttem / vagyok csillag / fagyott rög – / másnak fénytelen”.

BORCSA JÁNOS

Történet lett

A be teljesületlen, a boldogtalan szerelem gyakrabban szolgál versek nyers anyagául, mint a boldog egymásratalálás – állapítja meg Szerb Antal is. Ezzel Villányi László is tisztában van: „boldog verseket, meghibbant ez az ember” – írja önmegreflexív módon a *Szemérmellen* című versben, pedig a szerelem története, amit a kis kötet versfüzére elénk tár, korántsem zárul happy enddel. Mégis, leginkább a derű óráit számolja a költő, s keserősége, csalódottsága, fájdalma is fegyelmzett, a megélt boldogságon átszűrve tompított.

A verseket hat rövid prózai rész tagolja hét ciklusra – vagy inkább fejezetre –, erősítve a kötet történetmondó jellegét, bár a történet, ha kevésbé megragadhatóan is, ezek nélkül is kibomlana a nagyon is lírai karakterű darabokból. Ezek mindegyike hat sorból áll, a harmadik sor végén szünetjelként álló pontosvesszővel, ami után úgy folytatódik a vers, ahogyan a fény hatol át némiképp megtörve az üvegen (ez a „törés” itt persze pozitív „lírai fordulatot” jelent, ami a kontinuitásnak is utat ad). Egy-egy ilyen rövid vers, legyen bármilyen kegyes, lezárt, szigorúan megkomponált, töredék lehet csak. Villányi e lírai-epikai törmelékanyagból építi fel történetét, amiben bár nem a cselekménybonyolítás van a hangsúly, a versek képesek fenntartani az érdeklődést a líraian megformált emberi sors iránt. *Történet lett* az egyik vers címe, ebben írja a költő a kötet egyik vezérelvét is megfogalmazva: „nála történet lett a bőrbe fúródó túlével / árnykából, egy felhő foszlányából is”. Hiszen e történet lánczemei hétköznapi, egy szerelemben mindennapos pillanatok, erejük a magunkra ismerésen túl az adja, ahogyan Villányi kimetszi őket a valóság élő szövetéből, miközben azok nem veszítenek élő egész voltukból, hanem fókuszba kerülve még élesebb fényben tündökölnék fel, adják a valóság esszenciáját, kimerítve a „Dichtung” fogalmát haikukat idéző emotív szentenciákként.

„Elrontani se lehet, / ha egy történet végig akarja mondani magát” – olvashatjuk a *Kezdetekben*, s valóban, mintha a lírikus akaratlanul, öntudatlanul mondana „rövid lírai sóhajával” (Arany János) történetét, melyekben, akár csak

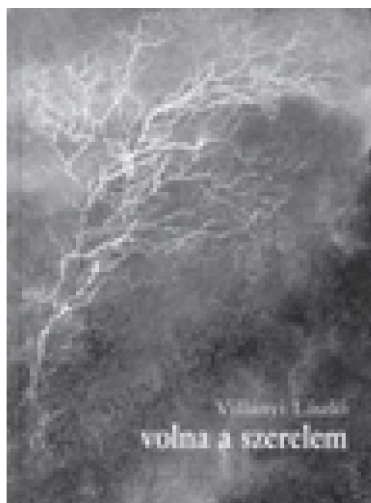
a szerelmespár között „semmi sem történik önmagáért” (*Fogkefék*) mégsem, vagyis az élet sorsá épül, költészeté oldódik, mögöttes jelentése lesz. Ebből adódik, hogy a linearitást folyton megszakítják, de nem megakasztják, inkább előrelendítik a múlt eseményei, melyek egyrangúak a jelennek, mégis a jelenben nyernek csak értelmet. Dupla fenekű a kötet emlékezőtechnikája: egy, a szerelem szempontjából fontos pillanat gyakran úgy idéződik meg, hogy a benne jelen lévő harmadik személy (a költő édesanyja, édesapja) emlékezik vissza benne. A jelen hol a múlt kontrasztjaként jelenik meg – például mikor az apa felidézi menekülését a bombázáskor, s a jelen „eseménye”, hogy „nem hull ránk egyetlen bomba se” (*Bombázás*) –, hol párhuzamban áll vele: a szülők „szabadító sírása” a háború végén összecseng a szerelmesek örömeinek könnyeivel (*Walkershofen*). A költő hol jelen időt, hol múlt időt használ a történetekre, ugyanannak az idősíknak az eseményei egyszer múlt időben vannak elbeszélve, máskor jelen időben. Hasonlóképpen változik az önmegszólítás és az egyes szám első személy, vagy egyes szám harmadik személyben áll a költő, jelezve távolságtartását vagy azonosulását önmagával, tárgyával.

Az időkezelés már említett sajátosságai mellett a kötet makrostruktúrájában, a külső és a belső történetek összefonódó és párhuzamos szintjein tapasztalhatunk egy kronologikus szerkesztésmódot is. Az első ciklus versei az ötvenedik évéhez érkezett költő önarckép-töredékei, egy felbomló házasság elégikus képe, az elszalasztott életút-lehetőségek számbavétele (*A nők, akik szerethettek volna – A nők, akiket szerethettem volna* párversében), de már felszökik egy új szerelem lehetősége, ami tematikusan szervező ereje lesz a kötetnek. Ennek a szerelemnek a pillanatfelvételei a következő versek, amelyek egyben folytonos időutazások a múltba. Múlt és jelen, szülők

és gyermekük élete között fontos a kontinuitás, aminek eklatáns példája az a kép, melyben spontán módon, mégis szertartásosan egymáshoz simul a kórházi ágyon fekvő anya, fia és annak választottja keze (*Kórház*).

A pillanatot szavakkal rögzíteni egy-egy hatosoros versben Villányinál azt jelenti, hogy egy szinte végtelen valóságból kiszakít egy darabot úgy, hogy a cseppben mégis jelen van a tenger, múlt, jelen, jövő. Ennek a fajta költészetnek az ars poeticáját már a *Vivaldi naplójából*-ban megfogalmazza: „Egyetlen érintésben megélni az ölelést”.

A kapcsolat felbomlásának mindössze négy verset szentel a költő, s a megélt boldogság szemüvegén át tekint rá, fájdalma fegyelmzett. Az utolsó verso a töredék töredéke, a beszélő hangja itt elcsuklik – az Énekek énekéből vett idézettel –, hiányzik a hatodik sor. Villányi leplezetlenül – de korántsem parttalanul – teret

Villányi László: *Volna a szerelem*, Orpheusz Könyvek, Budapest, 2006

ad verseiben az érzelmeknek, reális objektumokként kezeli őket, rendszert épít belőlük, keresi törvényszerűségeiket. Versbeli magatartásmódjának sajátja, hogy érzelmessége nem torkoll érzélgősségre.

A múlt – jelen mellett más, egymást feltételező ellentétpárokra is épít a költő. Ilyen valóság és lenyomata: a vers beszélője ötévesen szemléli egy fényképről ötvenéves önmagát, ítélkezik felette, mint egy másik ember felett. A múlt – jelen ellentétpárjához hasonló kontinuitás figyelhető meg álom és valóság esetében: „álmodban folytatódik mozdulatom” (*Éjre éjre*), „a ti álmaitek nappalok az éjszakában” (*Palicsi kollázs*), de jelen van ez a folytonosság a homokban folytatódó tengerben is. A hernyó „az irodalomba téved”, de mit sem tud arról, hogy „versebe kéri a Múza”, majd „leküszik / cipőmről, miután odébbvittem egy világgal” (*Hernyó*). Itt az irodalom hatalma relativizálja a létet, mikro- és makrokozmoszt, melyek egymásba játszanak, akár csak a *Lapulevelben*, ahol viszont az irodalom felett álló, azt szervező erő emeli ki a költőt a világ megszokott, biztonságos arányai közül: kedvese egy addig „jellegtelenül” a háttérbe olvadó lapulevelet emel a feje fölé, így most láthatja, „amit naponta egy bogár, / fénylő érezetének tökéletes rajzolatát”. Egy rovar életének kicsinyisége és bizonytalansága kell a szépség felismeréséhez, mint Kafka Gregor Samsája esetében, akinek rovarra kellett változnia, hogy meghallja a hegedűszó szépségét. Igaz, Kafka nem tartozik a több mint tucatnyi szerző közé, akiket Villányi a könyv végén felsorol, s akiktől idézeteket vett, beépítve jelöletlenül verseibe. A szépség és szerelem apoteózisának elfúló szavaival zárul a könyv, ami – bár minden didaktikusságtól mentes – leginkább arra tanít: „miért hinnénk el, hogy ahol homokba / vész az utolsó hullám, ott ér véget a tenger” (*Fedett uszoda*)?

MOGYORÓSI LÁSZLÓ

A posztmodern irodalom kedvelt műfaja a detektívregény. Ahogy azt a témával foglalkozó szakírók, Bényei Tamás és Benyovszky Krisztián jelzik, a kortárs alkotók leggyakoribb eljárása az, hogy a paródia és/vagy az ironia eszközeivel kifigurázzák, megfricskázák a detektívtörténet kliséit, zsánereit. Tévedés lenne azonban András Sándor Kalligram Kiadónál megjelent könyvét is ebbe a közkezdelt irányvonalba beilleszteni, hiszen az első regényével több mint 70 évesen jelentkező, eddig esszé-, tanulmány- és versesköteteket publikáló szerző egy „valódi krimi” írt, a parodizálás és az ironizálás szándéka nélkül. Ez a csak látszólagos ódivatúság azonban nem jelenti azt, hogy az író ne vette volna figyelembe a műfaj keletkezése, hagyományai és a jelenkori világlátásunk, irodalomszemléletünk közti feszültséget – erről árulkodik Sherlock Holmes a tradícióknak is megfelelően felvázolt és egyszersmind átértelmezett alakja, a nyomozás nem éppen szokványos végeredménye, a detektív állandó társának, Watsonnak a hiánya, valamint az is, hogy a *Gyilkosság Alaszkában* a krimi több változatoként is értelmezhető. Például, hogy csak egy tipológiát említsék, a Bényei Tamás *Rejtélyes rend. A krimi, a metafizika és a posztmodern* c. könyvében alkalmazott három krimi-kategóriából kettő alkalmazható András Sándor regényére, hiszen az olvasható metafizikus detektívtörténetként, amelyben a nyomozás az emberi önmegismerés allegóriájaként szerepel, de a rejtély megoldását problematizáló anti(metafizikus) detektívtörténetként is.

A regény fő- és alcíme (ez utóbbit még nem említettem: Sherlock Holmes a tlingitek földjén) találó, és több szempontból is informatív (megadja, mi történt, hol történt, milyen nép él ott, és ki lesz a nyomozó). Ezek közül én most csupán egyet emelnék ki: a szöveget olvasva egyáltalán nem tűnik véletlennek, hogy ugyanazt a helyet előbb Alaszkának, majd a tlingitek földjének nevezi a szerző. Benne van ebben a kettősségben a tlingit indiánok sorsa: az, hogy egy tagállam részeként az Amerikai Egyesült Államokhoz tartoznak, nem függetlenek, viszont mégiscsak egy olyan területen laknak, amely az ősidőktől fogva az övék volt. De a helyiek viselkedésformája is kettős: tradicionálisnak feszülnek az újítóknak, másrészt még a nevük is kétféle, van egy indián és egy amerikai angol „azonosítójuk”. Még akik a hagyományok követését szorgalmazzák, azok-

Szávai Géza új regénye feszélyezően, nyugtalanítóan izgalmas olvasmány. Démonokkal találja szemben magát az ember ebben a könyvben. A szereplők tetteiben megjelenő aberrált ösztönvilág és a cselekményt mozgató történelmi esemény nyers brutalitása egymást erősítve alakítják ki a regényvilág pszichodramatikus karakterét – az *Aletta bárkája* undorít és ámulatba ejt. Igazságtalanság, kényszerpályák, kibékíthetetlen ellentétek feszítik a jó arányérzékkel megalkotott konstrukciót.

A helyszín Japán déli szigete, a regényidőt az egyik) Toukagava sógun által 1639-ben kiadott kapuzárási rendelet szervezi. A keresztény vallásokat (előbb a terjesztésüket, majd gyakorlásukat is) betiltják, az összes telepeket kivégzik, végül az országot hermetikusan lezárják minden külföldi előtt, sőt, az éppen úton lévő japán hajók sem térhetnek haza. A sziget kétszáz évre eltűnik a világ szeme elől. Ezt a nagy politikai-társadalmi törést éli át a címszereplő Aletta Heubler, egy mélyen vallásos holland bevándorló lány, aki 1636-ban az édesanyjával érkezik Kyushu szigetére, gyerekként. Új-Amszterdamot népes holland kolónia lakja, kikötője ekkor a legforgalmasabb kelet-nyugati kereskedelmi csomópont, és a gazdasági tevékenység mellett a közösség protestáns gyülekezetként is működik, élénk missziós tevékenységet folytat (a sintoista japánokat keresztelik, a már katolikus hitre tért japánokat reformálják). Aletta a vészorkorokban érik felnőtte, nővé, végignézi a városok lerombolását, tanúja lesz a tömegszéplátnak, őt magát is halálra ítélik. Am a kivégzés végrehajtását néhány évre elhalasztják. A haladékot annak köszönheti, hogy Kodzsima Miki, a környék legfőbb katonai parancsnoka rabszolgájává, később (egy nemi erőszakot követően) szeretőjévé teszi Aletta Heublert, míg végül egy párrá, társakká lesznek a halál ítélet árnyékában; a fiatal holland lány két gyereket is szül Kodzsimának. A regény cselekménye tulajdonképpen az ő kapcsolatuk kialakulását, fejlődését tárja az olvasó elé, a szövegtörzs jórészt Aletta visszaemlékezéseiből áll.

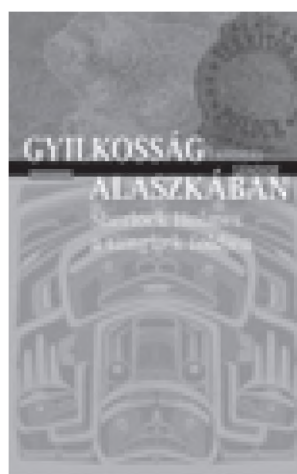
A szűzsére csúszított szerkezet azonban megtévesztő, az *Aletta bárkája* nem történelmi

Sherlock Holmes legújabb kalandja

nak sincs már túl sok közük a tlingit kultúrához, szokásokhoz, szimbólumokhoz (így a könyv megengedi, hogy feltegyük magunknak a kérdést: ragaszkodnia kell-e egy népnek a múltjához akkor, ha ahhoz a múlthoz valójában már senkinek sincs kulcsa, senki nem tudja autentikusan megszólaltatni?), szó szerint és átvitt értelemben sem értik az ősök nyelvét.

Mikor valaki vagy valakik meggyilkolják Frank Willow-t, a polgármestert és totemet farnagot holttestéből, az indiánok tanácsa – a helyi hatóságokban nem bízva – Sherlock Holmes-t hívja segítségül a bűnyű felderítésére. A híres nyomozó nehéz helyzetbe kerül, hiszen a gyilkosság logikájának megértéséhez egy számára addig teljesen ismeretlen kultúra szokásrendszerét kellene átlátnia. András Sándor regénye látszólag ellentmond a detektívtörténetek Knox atya által kidolgozott „tízparancsolatának”, amikor a természetfeletti erőket is bevonja a szöveg játékerébe. Azért csak látszólag, mert a könyv egyik nagy konklúziója az, hogy amit természetfeletti névezzünk, az egykor a természethez tartozott, és a mítosz sem az, aminek elsőre tűnik (vö. a Twin Peaks és egyben a filmtörténet egyik halhatatlan mondatával: „a baglyok nem azok, aminek látszanak”). „Az érzékelés csak akkor teljes, ha magában foglalja azt a perspektívát is, amit mítosznak, mítikusnak mondunk. [...] A mítosz nem más, mint a valóság, nem is valóság, hanem a valóság érzékelésének egyik elmaradhatatlan vetülete.”

Hogy a főhős alakja sokszínű tud lenni, az egyrészt a narrációs technikának, másrészt a Sherlock Holmes-i toposzokat felelevenítő és a detektív jellemét újabb árnyalatokkal kiegészítő figurateremtésnek köszönhető. Az egyes fejezeteknek különböző személy a narrátora, mindig éppen az, aki az adott szituációról a legnagyobb tudással rendelkezik. Ez a folyamatos váltakoztatásra épülő elbeszélői pozíció (összeszámoltam, tíz különböző narrátora van a regénynek) utal természetesen arra is, hogy a nyomozás befejezésével sem sikerült a

András Sándor: *Gyilkosság Alaszkában*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006

teljes tudás birtokába jutni – nem kerültünk egy olyan, megnyugtató helyzetbe, ahol egyetlen személy, mint egy – utólag már – mindentudó narrátor (mondjuk Watson) lassan, komótosan, a legapróbb részletekre is kiterjedően ismertethetné velünk a tényeket. Omnipotencia helyett csak az eset részleges megértéséről beszélhetünk, s még az igazságmorszákat összeszedésére sem elég egyvalaki, ahhoz is az egész közösség és a nyomozó(k) együttlétüködése van szükség.

A többszólamú elbeszélés módjával – hiszen mindenki másképp viszonyul hozzá, más-milyennek látja őt – a detektív alakját számos oldaláról megismerhetjük. Sherlock Holmes egyfelől a Connan Doyle-szövegek kliséit hordozva jelenik meg az olvasó előtt: nem érdekli őt a természet, olykor flegma és modortalan, viselkedése az álmatag semmittevés és a felfokozott aktivitás közt ingadozik, a nyomozás során pedig olyanná válik, mint egy vadászkapó. Módszerei közt a megérzés, az intuíció, a logika, az in- és a dedukció is szerepel. András Sándor régebbi

szövegek függvényeként (és a valóságban létező emberként) is láttatja a nyomozót, a hagyománnyal folytatott diskurzus azonban akkor válik igazán izgalmassá, amikor a szerző a Connan Doyle által üresen hagyott területekre kalandozik el. Holmes az eredeti sztorikban aszexualis figuraként jelenik meg – a *Gyilkosság Alaszkában* c. regényben viszont az önanalízis és egy nő, Riona segítségével nemcsak hogy ráébred erre a „furaságára”, hanem érzelmi támadnak a másik nem egy képviselője iránt [!], aki mellesleg – ilyen megközelítésről sem hallhattunk Connan Doyle-nál – roppant vonzó férfinak lát(tat)ja a nyomozót.

András Sándor műve mintegy értelmezni próbálja tehát a Connan Doyle-hős személyiségének egynemű „kitöltetlen, üres helyét”, a mából (az 1990-es években játszódik a történet) interpretálni a múltbeli figurát. A kortársi nézőpontból egyenesen következik, hogy Sherlock Holmes nem megkérdőjelezhetetlen tekintély. Watsonnal a doktor pszichoanalízissel szembeni értetlenkedése miatt elválnak útjaik, de a nyomozó nem marad egyedül, Dr. Dolittle, Drakula, Frankenstein, Némó és a tlingit Thák Khuát-i személyében őt segítőtársa is akad (a sorban az első négy, nevezetes figura szerepeltetése természetesen tovább tágtája a regény kultúr- és irodalomtörténeti horizontját). Éppen az említett személyekkel való interakcióiban tűnik fel a „nagy” Sherlock Holmes sebezhetősége, részleges tudása – az, hogy bizonyos helyzetekben a többiek segítségével nélkül semmire sem jutna.

A *Gyilkosság Alaszkában* a krimiműfaj hagyományával és Sherlock Holmes Connan Doyle-művekből megszokott alakjával is eleven, termékeny dialógust, „felelő viszonyt” tud fenntartani, miközben szerzője arra is ügyelt, hogy a regény – a filozófiai, pszichológiai, jeleméleti, kultúrtörténeti betétek révén – ne egy szimpla krimiként (bár a „mezei” detektívtörténeteken sincs semmi lenézni való) legyen csak olvasható.

DARVASI FERENC

Erőszaktevők, szerelmesek

regény. Jól elkülönülő, tisztán követhető jelentésrétegek építik a mű belső világát, a japán szegregáció direkt módon megjelenő eseménysorozata mellett artikulálódnak a protestáns-katolikus vallásháború mozgótervei, a keresztény gondolkodás (külső, japán nézőpontból megfogalmazott) kritikája, az egzotikus példázatokkal és különleges analógiákkal érvelő japán bölcséleti kultúra alapelvei, valamint a archaikus japán katonai létszemlélet könyörtelen (az emberi élet értékét az európaiól nagyon különböző módon értelmező) logikája. Jellemző a regénygépezet jól formáltságára, hogy ezek az önmagukban is életképes kultúrtörténeti szálak mind szigorúan funkcionálisak, nem a háttér, de az alapot adják a lényeghez, Aletta és Kodzsima Miki sorsának kibontásához, közös tragédiájuk megértéséhez, egyszerre túlfutott és fojtott testiségük (ferde ösztönletük) megvilágításához.

A vezérkarakterek pazar életszerűséggel, líraiság nélkül, széplégség nélkül megrajzolt fi-

gurák. Aletta zavart és korlátolt serdülő lány, aki gyermekkorában végignézte az imádkozó anyja sorozatos megerősökölését, később, a Japán felé tartó hajón kíváncsiságból egy féláljult, drogoktól kába matrózzal közösül. Miközben mégis Istennek akar tetszeni elsősorban. Imáival és saját teste vizsgálatával telnek napjai, férfire vágyik – és tisztaságra egyben. Elhetetlen, tudatlan ember, alig képes hatással lenni környezetére vagy saját sorsára, csupán elszenevdi, hogy rajta és benne (konkrétan: a vulvájában) történik meg, teljeseedik ki a történelem hétköznapi valósága. A japán parancsnok (Kodzsima) kiváló hadászati képességekkel bíró samuráj, de egyébként kegyetlen és primitív, elméje-lelke téves eszmékkel és komplexusokkal terhelt. A bushido (az ősi harcoseszményt leíró becsületkódex) megtestesítője, filozófiai tételeket állít fel a természet megfigyelése alapján, de nem valódi bölcs, kudarcaiban hisztérikus, ráadásul kurvákkal (bordélyházzal, pénzért) dicsérteti a nemi szervét, és az első adandó alkalommal megerősökölje a kettebe, állatok közé zárt Alettát. A két ember pszichés világának nincs metszéspontja, nem lehet közös szándékuk, sem jövőjük; és mégis. A (társadalmi-politikai) környezet, amelyben azonos térbe kerülnek, illetve a mindkettőjüket feszítő kielégületlenség annyira leszűkíti életlehetőségeiket, hogy egygyé válásuk a szövegben magától értetődő, szinte természeti erőként hat. Elkerülhetetlen ugyanúgy, ahogy a pusztulásuk. Furcsa, beteges szerelem ez, romantika nélküli (ha létezik ilyen). Vonzódásuk inkább zsigeri, szükségszerű.

Kodzsima a szó szoros értelmében az életet jelenti a holland lánynak, a japán parancsnok pedig a nyugalmat találja meg Aletta mellett (idegőrlő, feszített háború folyik a háttérben) – és mindketten a vágyott testi kielégülést kapják meg a kapcsolattól.

A pontos, élő jellemrajzok mellett Szávai legnagyobb szerzői teljesítménye a nagyon tudatos, trükkös szerkesztés. Megosztja, irányítja az olvasó figyelmét, az egyes cselekményszála-

kat háttérbe tolt, mellékes jelenetekkel vezeti be, hogy aztán (akár több fejezettel később, fókuszba kerülve) az olvasó kénytelen legyen újra értelmezni, átgondolni a korábbi eseményeket. A folyamatosan kontroll alatt tartott párhuzamos cselekményszálak polifon hangzásúvá teszik a művet, a szöveg rezonál, permanensen mozog, bonyolódása közben más-más színekben mutatja magát.

Apróbb formai bizonytalanságok, és egy koncepció hiba zavarják csupán az olvasást, az olvasót (engem legalábbis). Szávai (rövidmondatos: *kopogós*) prózanyelve körülményes, dallam nélkül való, ezért ahol az összességében sodró lendületű cselekmény mégis lassul kicsit, megpihen, ott ez a próza hajlamos a szétesésre. Tipikusan ilyennek érzem a japán inkvizíciós hivatal tisztviselői által elmesélt, elmélkedős fejezeteket. A regényzárlatban a nézőpont-beszédhelyzet kötése meglehetősen zavaros (nem a jelölt-sége, az pontos – hanem a hihetősége, hogy valaki ilyen módon számol be a saját haláláról). A koncepció a címszereplő megszólalás-formájában instabil kicsit. Aletta komoly rendszerességgel mond ki vagy gondol *fasz* típusú szavakat, szenttelenül részletez közönségeseket, meg a férfi nemi szerv különböző állapotváltozásait. Ez itt összeakad a szigorú protestáns neveléssel, a lelkes-környezettel. Alig elgondolható, hogy egy kálvinista hajadon ilyen mondatokat használjon. Nem fér ki a táblára. A református családok az elhallgatást és az elfojtást picit gyerekkortól nevelik bele a lányokba, ezért képtelenek a testiségéről így beszélni. Felülírhatatlan parancs ez, része a hagyománynak. Az elején kicsit zavaró túlzó tónus, de megszokja az olvasó, a mű ereje elsodorja a kisebb hibákat.

Belemar a húsbá ez a könyv, az ember néhol reflexesen elkapja a tekintetét, fintorog. Amikor a japán parancsnok először erőszakolja meg a hasra lökött Alettát, az aktus közben a lány a könyöke alatt hátrakukucskál. Mert érdekli, hogy milyen. És az egész regény ilyen. Mint ez a kukucskálós gesztus. Atütő. **SZABÓ TIBOR**

Rigai vendéglőadások az I. Bárka Fesztiválon

Az utóbbi években a színházi szakma apraja-nagyja megújuló intenzitással vitatkozik arról, hogy Magyarországnak szüksége van-e nemzetközi színházi fesztiválra vagy sem. (Elméleti lévén a vita, a lehetőségek egyelőre csak áttételesen kerülnek szóba, a hangsúly tehát a *szükségen* van.) Eközben a Bárka Színház vezetése hirtelen-váratlan tétő alá hozott egy nem is akármilyen nemzetközi fesztivált a színház saját berkein belül. Persze nem azt a több százmillió forintos költségvetésű „megafesztivált”, amiről néhányan – manapság már egyre kevesebben – álmodni mernek. A Bárka Vívótermében bő egy hét alatt hat előadást nézhetett meg a nagyérdemű, illetve vehetett részt a hozzájuk kapcsolódó kiállításokon vagy családi hangulatú szakmai beszélgetéseken. Hogy ez a szám kevés vagy sok, ki-ki döntse el maga. Annyi bizonyos, hogy az Alföldi Róbert irányította színház remek időzítéssel lépett egy olyan ösvényre, amely a következő években akár fontos úttá is szélesedhet.

A hat előadásból kettő saját produkció: az elmúlt évad egyik színházi eseményeként számon tartott interaktív *Hamlet* Tim Carroll rendezésében, valamint a nemrég bemutatott, Balázs Zoltán és Zsótér Sándor alkalmilag közös rendezői műhelyében előállított *Akropolisz*. A nemzetközi mezőnyre se lehet panasz. A lengyel Maja Kleczewska neve egyelőre talán kevésbé cseng ismerősen, de a magyar származású világpolgár Nagy Józsefet alias Josef Nadjot, vagy Alvis Hermanist, a Rigai Új Színház rendezőjét nem kell bemutatni. Nadj előadását az tette egyedivé és megismételhetetlenné, hogy a koreográfus-rendező balesete miatt az ő szerepét Horváth Csaba táncolta ezen a kivételes estén.

Hermanist a mélyen emberi színház képviselőjeként jegyzi Magyarországon, mióta a Tráfióban 2005-ben látható volt *A hosszú élet* című előadása. Budapestre ezúttal két, gyökeresen eltérő szemléletű produkcióval érkezett a rigai társulat. Amit először szoros kapcsolatnak gondolunk – hogy ti. mindkét előadás kortárs orosz író prózai szövegének adaptációjából született –, azt gyorsan el kell felejtünk. A két előadás két különböző világ. Mindkettő szélsőséges a maga módján. A *Tatyjana Tolstaja* novelláját továbbgondoló *Szonya* utolsó rezzenséig kidolgozott, aprólékos, mikrorealista környezetrajza megejtő és felkavaró élmény. Ezzel szemben a Vlagyimir Szorokin *A jég* című regénye alapján készült produkció a képzeletbeli skála másik végét súrolja. A végletes stilizáció és a legszigorúbb absztrakció az előadás kulcsszavai. Két, egymástól függetlenül létező – ráadásul (látszólag?) ennyire különböző – előadás egymás mellé állítása első pillanatban értelmetlennek tűnhet. A kapocs Alvis Hermanis rendező, a kortárs európai színházművészet egyik legfontosabb neve, aki különböző hatékonyságú kísérletet hajtott végre a két egymást követő estén. Ilyen értelemben (is) kísérleti tehát ez a színház: a választott formától függetlenül mintha rögeszmésen beszélne egyetlen témáról. Van, amikor ezt megértjük, még pontosabban megérezzük, átéljük. Máskor meg hiába a szemléletes szavak, a lelkiismeretesen előkészített illusztrációk, fülünk és szívünk mégis zárva marad.

Szenvedelmes nyomrögzítők

A Szonya című előadás megtekintését kötelezővé kellene tenni leendő és gyakorló pszichológusok és költők számára. Igen, a lélek búvárainak szól ez a kivételesen komplex előadás, ami magától értetődő egyszerűséggel tesz fel mély, igazi kérdéseket. Olyan kérdéseket, melyeken manapság talán nem is szokás gondolkodni. A jelen örömeit hajszoló, annak kínjaival küszködő napokban kinek van ideje például az utókor emlékezetével foglalkozni? Azzal, hogy milyen nyomokat hagyunk magunk mögött halálunk után? Egészen kivételes elmék sem jelenthetik ki életük végén teljes magabiztossággal, hogy evilági működésük döntő hatással bír a világ folyására, azt pedig különösen nem, hogy tevékenységük majdan meghatározó lesz a jövő generációk szemében. Valljuk be, az a kevésbé valószínű eset, hogy mi magunk az emberiség e szűk elitispapatához tartozunk. A többség számára az unalmas hétköznapokkal vívott küzdelem tölti ki az életet. Hogy mindez megtöltődik-e tartalommal, az – legalább részben – rajtunk is áll. Meg persze függ attól, hogy

Apró lépésekkel a jó úton

Jég

Szonya

Fotók: Császár Réka

később, amikor mi már nem leszünk, érdekel-e bárkit, hogy valaha léteztünk. Félreértés ne essék: a *Szonya* című előadás nem ad könnyen beváltható receptet arra, hogyan biztosítsuk az utókor jóindulatát és szünni nem akaró érdeklődését önmagunk felé. Ehelyett humanista indítástól kiemel valakit a névtelenség mocsarából. Valakit a kor és önnön végzetük miatt megnyomorítottak tömegéből. Valakit, akit ha személyesen ismernénk, nem hogy főszereplőnek nem választanánk, de lehet, hogy epizódszerepben is képes lenne láthatatlan maradni (ez a finom megfogalmazása akar lenni Szonya jelentéktelenségének). Merész a vesztés kiválasztása és felemelése olyan időkben, amikor nap mint nap tudatosítják bennünk, hogy a történelmet a győztesek írják.

A nagytörténelem betolakodik ide is: a második világháború láthatatlansága ellenére nyomatékosan van jelen az előadásban. Mint egy mitológiai szörnyeteg, ott morajlik Szonya koszos, repedt ablaküvege mögött, a koszos, szakadt tapétával borított vékonyka fal túloldalán. A háború közelsége vészjósló, a poharak és tányérok rendre beleremegnek egy-egy közeli bombatalálatba. Ilyenkor mi, nézők is összeresszenünk, enyhe borzongással húzzuk össze magunkat és nézünk körül, hogy megnyugodjunk: mi még biztonságban vagyunk. Hermanis előadása attól kivételes színházi élmény, hogy szűk két óra alatt a sosem létezett Szonyából rokonszenves, közeli ismerőst, szeretetre és szájalomra méltó, esendő embert alkot. Olyasvalakit, aki a cinizmus regnálása idején is képes volt teljességgel kizárni a külvilágot, hogy a maga elképzelte álomnak éljen.

Képes volt? Valljuk be: ez volt az egyetlen lehetősége. Együgyűsége, lassúsága alighanem tudatos választás eredménye. Esetlen téblábolása másokat gúnyos mosolyra vagy éppen szívtelen tréfára készíten, miközben ez Szonya számára életstratégia, a túlélés egyetlen záloga. Felzaklatott igazságérzetünknek tesz jót, hogy végül

persze neki lesz igaza: fiktív szerelme néhány rövid percre „életre kel”, hogy aztán végleg egyedül hagyja a lányt. Szonya ennek ellenére boldogan távozik az életből – bár ők ketten személyesen sosem találkozhattak, az utolsó pillanatokat mégiscsak együtt tölthették. Ennek köszönhetően egyszerű élete értelemmel, jelentéssel telik meg, hiszen igenis volt valaki, aki tartalommal töltötte meg az ő egyébként céltalan létezését. Ez a rövidke epizód emlékjelet, nyomot hagyott a világ közömbös, unott ábrázatán. Vagyis megérte.

Az előadás elején az ajtó felől hallható rövid motózás után a zavarba ejtő részletességgel megépített díszlet szobába lépő két szereplő is nyomokat keres. Előző mondatom kevésbé prózai megközelítése a pitüner tolvajok közönséges tevékenységének. A feltehetőleg jó ideje üresen álló lakást módszeresen kutatják át. A szűk helyiség hiába van telezsúfolva a legváltozatosabb tárgyak egész tömegével, az valamiért rögtön világos, hogy itt olyan értéket, amire ők vágnak, nem talál. A szekrényben régi, molytette ruhák, ódivatú fehérneműk példás halmokban. A konyhából lekvár kerül az egyik betörő kezébe. Prousti mélységű átlényegülés szemtanúi lehetünk a nagyszerű némajáték során: a hamarosan elporladó szövet érintése, a vélhetően ódon zamat megízlelése kényszeres emlékezési és emlékidézési folyamatot indít be náluk. Az inkább szerencsétlenné, mint marconának tűnő rablókat megbabonázza a tér és azok a láthatatlan szellemek, amelyek meglekésztik a tengemyszemélyes holmit.

Pontosan, mint amikor a színész civil énjét leveti, s előadás előtt a jelmezzel együtt felveszi a szerep egóját is. Ez jut eszembe arról, ahogy Gundars Abolins belebújik Szonya egyik viselt ruhájába, felveszi az ócska hajcsavarókkal agyontűzdelt parókát, arcpirosítót mázsol magára és megfontolt lassúsággal rúzszt ken ajkára. Egyik

pillanatról a másikra már nem egy női ruhába bújó férfit látok magam előtt, hanem azt a lányt, aki valaha e falak között élt. Szonyát, aki a Szovjetunió legsötétebb éveiben az unatkozó és rettegő városi társaság multságának egyetlen és legfőbb forrása volt. Nem okos és nem szép. Olyasvalaki, akit könnyen és bátran lehet rugdosni. Rendre színte maga ajánlkozik fel az áldozat szerepére. Embertelen tréfa célpontja lesz: Szonya „barátnője” unalmában egy, a város másik végében élő szerelmes lovagot talál ki, aki éveken át tartó levelezésbe bonyolódik szíve hölgyével.

Mindezt a maga teljességében persze nem látjuk a színpadon, a másik betörőtől tudjuk meg: Jevgenijs Isajevs narrátorra lép elő, aki hol előmondja, hol magyarázza, hol szubjektív kommentárokkal kiegészíti mindazt, amit látunk. Szonya egyetlen szót se szól, konok, kizárólagos figyelemmel csinálja, amit kell. Tortát készít, csirkét süt, levelet ír, kifesti magát, kezét mos, cigarettára gyújt, letörli az asztalt, műanyag babákkal játszik. És még ezernyi olyan dolgot tesz, amit mi mindannyian. Napjában akár többször is, gondolkodás nélkül. Hermanis nagy trükkje, hogy ezekből a semmisségekből tökéletes, hibátlan színházat varázsol. Eléri, hogy ámulva figyeljük azt, amit máskor talán észre sem veszünk. Az előadás filigrán megoldásaival valódi közösséget kovácsol nézőtér és színpad máskor elkülönített világa között.

Szív- és magánügyek

A szeretet közösségről kellene szólnia a *Jég* című előadásnak is. Általában nem kedvelem az olyan beszélgetéseket, ahol a művészeket az alkotás folyamatáról, közvetve vagy ügyetlenebb kérdező esetében direkt módon az előadás értelméről (ezés)éről faggatják. Európai híru rendező azonban mégiscsak ritka madár errefelé, így mindkét este maradtam előadás után a Bárka Stúdiójában megrendezett diskurzuson. E hosszadalmas bevezető azért szükséges, hogy megjegyezzem: nem érték egyet sem Alvis Hermanis, sem Mundruczó Kornél rendezők véleményével, akik Szorokint napjaink Bulgakovjaként emlegették. A *Jég* című könyv posztmodern trükköket alkalmazó szöveg, melyet szerzője jókora adag olcsó romantikával és bő kézzel mért giccsel hígított fel.

Ettől persze az előadás még lehetne jó. Hermanis egy kör alakú porondot jelöl ki a tér közepén, ezt ülök körbe a színészek, mögöttük foglalunk helyet mi. A játékok kezében Szorokin regénye, némelyik példányban szövegkiemelő jelöli, hogy melyik részletet kell felolvasni. A regényben leírt brutális, horrorisztikus jelenetekből a hideg neonokkal közönyösen megvilágított térben egy sem történik meg. Az előadás elején a kezünkbe nyomott mappákban fotó- és rajzszorozatok mutatják, mit kellene látnunk, ha a színpadon a szélsőséges stilizáció helyett a tobzódó erőszak uralkodna. A folytatás hasonló szellemű: a regénynek a náci haláltáborban játszódó fejezetét pornóképregény formájában kapjuk meg, a szív testvériségének megszületését követő időkről pedig méretes fotóalbumokat lapozgatva tudhatunk meg információkat. A színészek mindeközben kitartóan igyekeznek a porondot belakva egyforma távolságtartással illusztrálni az egyes jeleneteket – kevés sikerrel.

Mindez persze csak a felszín, ami kevésbé ügyetlen kivitelezés esetén feltehetően (több-let) jelentéssel töltődne meg. A Hermanis által tudatosan rendkívül eltérő képességű színészekből összeválogatott népes társulatnak csupán néhány tagja győz meg (mindenekelőtt a Szonyában is látott Gundars Abolins). Az absztrakciónak, az ironiának, az eltávolító gesztusok ilyen mértékű tobzódásának lehetne létjogosultsága. Egy esetben: ha ezek idővel átbillennek egy határon, hogy azután olyan intenzitású előadást legyenek képesek létrehozni, mint ahogy a Szonyában láttuk.

Persze az is lehet, hogy méltatlankodásom mérőben elhibázott. A két előadást egymás mellé állítja az a fajta, csöpögősnek szidott érzelmesség is, amely nem minősül ma korszerűnek. Míg azonban a *Szonya* kifinomult jelzésekkel, fáradtságos munkával felépített rendszere meggyőző az efféle szentimentalizmus létjogosultságáról, addig a *Jég* esetében sokszor pusztán üres szólamnak hangzott mindez.

JÁSZAY TAMÁS

Aki a Krétakör Színházzal magyar nyelvű előadást készített a jégből. (Arról ld. Darvasi Ferenc kritikáját az Irodalmi Jelen 2006. novemberi számában.)

Hol hitves, ott szeretet

Az I. Bárka Fesztivált Maja Kleczewska *Woyzeck* előadása zárta. A lengyel rendező saját bevallása szerint először nem akarta elhozni a darabot, mivel túl sok kompromisszumot jelentett volna a színpad átalakítása, de végül beleegyezett az eredetihez képest tíz méterrel megrövidített játéktér megépítésébe.

Kleczewska az előadás után elképedetten mesélt arról a nézőknek, hogy ő ezt a darabot gigantikus térbe áldotta bele, és hogy itt, Budapesten a több méteres medencét és paravánokat csak jelzészerrűen tudták kivitelezni. A rendező hosszasan ismertetése vagy inkább hangos gondolkodása közben azon töprengtem, vajon miért szán a térnek ekkora szerepet, amikor sokkal fontosabb kérdések merültek fel az előadás kapcsán.

A történet nem feltétlenül újszerű, de meglepő értelmezése több ponton következtelen. *Woyzeck*, a külvárosi szubkultúra egyik figurájává alakul át, akinek kiszolgáltatottsága és függősége nem társadalmi hierarchia következménye, hanem lakóhelyének farkastörvényeiből fakad. A „katonák” itt utcai bandába szerveződnek, és saját városnegyedüket terrorizálják. Céltalan fenyegetésekkel, erőszakos fellépésükkel sakkban tartják a fodrászüzletet, az esküvői ruhakölcsönzőt és a resti-hangulatú ivót. Melegítőben, vastag talpú cipőben és bőrkabátban nincs szükségük az egyenruha kiváltotta vonzerőre. Még a Kapitány is lealjasul: szexuális szolgáltatások fejében pénzzel támogatja törekeny testalkatú borbélyát, aki piros magas sarkú cipőben vonaglik a kéjtől ziháló férfi előtt.

Woyzeck csak akkor rúgja le magáról a cipőt, amikor szintén identitás-zavaros orvosával véget ér a beszélgetés. Zaklatottságán hamar úrrá lesz, mikor megpillantja Marie-t, és a vadházasok szerelmes enyelgésbe kezdenek. De innen kezdve minden zavaros. A Büchner által oly logikusan végigvezetett lélektani folyamat elveszti összetettségét, és ahelyett, hogy leegyszerűsödne, kaotikussá válik.

A rendező nem kezeli örülként a főszereplőt, *Woyzeck*hez nem szólnak hangok, nyelvezete – akár a többieknek – egyszerű, hétköznapi és metafora-

mentes. Marie-ra naivan mosolyogva néz – afféle kedves bolond. Nem féltékeny, hanem szomorú, nem tehetetlen, hanem rezignált. De nem érezni azt, hogy ebből a helyzetből nem lehet másként szabadulni, csak gyilkossággal. Miért öl egy ilyen ember?

Tény, hogy egy szeretet nélküli közegben tengődik. Élettársa vele lakik, de imádott nőjében más kelti fel a nyers érzékiséget. Az éjszakai mulatózók között ez az asszony nemhogy ugyanúgy viselkedik, mint a többiek, hanem ő a legkihívóbb. A többiek passzívok, csak sodródnak és megszokásból üzekednek, Marie viszont sztriptíztáncol, magát megalázva provokálja ki a róla tudomást sem vevő Tamburmajortól. Végül ott áll félmeztelenül egy asztal tetején és sír.

Ebben a jelenetben fogalmazódik meg az előadás központi kérdése: nemcsak szeretetre vágjuk? Vajon nem erre vágynak a többiek is, amikor leborulnak a háttérben megvilágított templomfal előtt?

Marie (Aleksandra Božek) alakjának újraértelmezése izgalmas. Itt van egy nő, aki fehér bőrű, és

sápadt színű ruhákat hord, kicsit egyszerű, kicsit bugyuta, és csak hallgat: tökéletes provokáció egy érzelmeivel küzdő ember lelki dilemmájának.

„Nem látok semmit” – mondja az egyik jelenetben *Woyzeck*, holott épp egyetlen kapcsa az élethez, Marie az, aki vak. Vak, mert nem látja, vagy nem érdekli a férfi kínlóda, észre sem veszi, hogy változás zajlik az ő *Woyzeck*ében. Miért is bánná bámit, amikor ez a vékonydongájú fiú elvicceli, elbagatellizálja a veszekedéseket. A fiú, aki annyira szereti, hogy nem tudja számon kérni a nő hűtlenségét, aztán annyira szereti, hogy megöli. Ilyen valóban létezik, viszont a pszichológiát is tanult Kleczewska nem vezeti magabiztosan a főszereplőt, Sebastian Pawlakot. A színész az alkatával, érzékenységgel tökéletes *Woyzeck*, csak éppen nem tudom elhinni, hogy örületből (pláne indulatból), előre eltervezve vagy sem, megöli a nőjét. Nem indokolja semmi visszafordíthatatlan reakcióját.

Ez a *Woyzeck* a gyilkosság után örül meg. Egy olyan gyilkosság után, ami külvárosi szerelmi

történetek vége szokott lenni, és tragédiájában is kisszerű, mert nincs miértje. A nincs miérttel szemben számtalan kérdés merülhet fel: miért nem másképp oldotta meg az életét ez a férfi, miért nem tört ki, miért nem költözött el stb.? Egy katona *Woyzeck* ezeket nem tehetta meg. Minden oldalról be volt zárva az életébe: egy fegyelmén és hierarchián alapuló közösségbe, a pénznélküliségbe, Marie gyengédségébe, az orvosi ellenőrzésekbe. Egy mai környezetbe áthelyezett történetnél jóval erősebb vagy másfelől közelítő motivációra lett volna szükség az emberléshez. Az előadás közben még bíztam abban, hogy Marie gyilkos fegyvere saját érzéketlenségébe lesz, de *Woyzeck* fel sem vette a nő közönyét, így maradt a megmagyarázhatatlan: miért öl ez az ember?

A lélektani újraértelmezéstől függetlenül Pawlak álmódó tekintetű figurája kivételesen eltalált. Szymon Mysłakowski megbolondította a női parókás és harisnyás Doktor figuráját, és a bandatagokat is el tudtam volna képzelni a józsefvárosi piacon.

A teret a végére hagytam. A színpad baloldalán vaspántos üvegvitrinek mögött mennyasszonyi ruhák, velük szemben parókák díszítik a szocreál hangulatú fodrászszűrt, közepén, hátul pedig a kocsmas vas és műanyag székei. A kocsmas plexifalán túl, ahova *Woyzeck* és Marie kivételével a szereplők nem jutnak el, egy templomfal, rajta egy Mária és a kisdedit ábrázoló festménnyel, mely az előtte lévő medence vizét tükrözi vissza.

A rendező minden aggodalma ellenére a tér nyolc méteres medence nélkül is működik. A színpad elülső részében a helyszínek által bezárt háromszög közelebb kerül a templom falán lévő háromszöghöz, isten szeméhez.

SIMON EDINA

I. Bárka Fesztivál. Georg Büchner: *Woyzeck*. Teatr Bogusławski, Kalisz, Lengyelország. Rendező: Maja Kleczewska.

Fotó: Piotr St. Walendowski

Mi történik, ha nincsen történet? Ha csak dalok, versek vannak, amelyeket esetleges cselekménnyé fűz össze egy koncert, szavaloest szervezésének ötlete? Mi történik, ha az ötlet elesik, megváltozik? Ha akadnak olyanok, akik azt mondják: töltsük ki a szavak közötti űrt. Kapcsoljuk össze az éneket a verssel, a kapcsolódási pontok harmóniáját segítsük a ritmussal, a mozgással. Megszületik a történet, a folklór ihlette, szülte dramaturgia, hogy a próbafolyamat végén eltűnjenek a szavak, feloszoljon minden, ami nem képes a hű szólásra, az igaz mélység megmutatására. Vannak ilyen előadások. Nincsen szöveg, nincsen szerzőhöz kötött sztereotípiához, nincsen kor és nincsen kor-szerűség. Korhúság sincs. Ami marad: a színház. A lecsupaszított érzelmek tobzódása és egymásra hatása, a szépség és kegyetlenség oly mértékű megmutatkozása, amelynek mélységeiről mesélni a beszélő képtelen. Az *Alvajáró románc* ilyen előadás.

A marosvásárhelyi Yorick Stúdió és Nemzeti Színház közös produkciója táncszínház, mozgásszínház, látványszínház. Az előadásban is játszó színészházaspár, Ördög Miklós Levente és Szabadi Nóra ötlete volt, hogy az általuk előadott roma dalokból és versekből színházi előadást készítsenek. Hamar kiderült: a dolog, eredeti formájában bukásra ítéltetett. És így hívták meg András Lóránt rendező-koreográfust, akivel elkezdődött az érdemi munkafolyamat, amelynek végén a versek el is tűntek, mozgással, ritmussá alakultak, a dalok füzéréből pedig történet kerekedett. Történet, amelyet eljátszanak elmesélés helyett.

A cselekmény egyszerű, mondhatni banális. Három szereplő, két roma férfi (Ördög Miklós Levente és Tollas Gábor) és a cigánylány (Szabadi Nóra) története nem más, mint a klasszikus szerelmi háromszög szépsége és kegyetlensége, a halál felé menetelő ember rég megírt sorsának

kikerülhetlensége. És ott a néma ceremóniamester, a sors, a végzet „cigányclown”-ja (Fekete Zsolt e.h.), aki a háttérből fűzi a szálakat, üti a taktust, dobja a kártyát az asztalra, tölti a pálinkát, mossa a vért, majd a halott lányt elviszi. Sok produkcióban viszont láttuk, romavégzetként még nem találkoztunk vele. Táncszínház, mozgásszínház: a produkció alapeleme a koreográfia. Mivel a szavaknak sok jelentősége nincsen (csak dalok hangzanak el, és azok nagy része is cigányul), a mozgás, a jelzés veszi át a szöveg szerepét. A legapróbb mozdulatnak is értelme, jelentése van, mint egy szonettkoszorú, úgy fűződnék egymásba a rezenések, a gyengédség őszintesége a brutalitással. A cigánylány férjhez megy, de megcsalja férjét annak barátjával, aki végül elnyeri őt kártyán. A magától értetődő vereség és következményeként a férj börtönbe kerül, felesége a másikkal marad. Amikor kiszabadul, mindkettővel incselkedik. Betelik a pohár: közösen rontanak rá, verik félholtra és késelik, ameddig erejük tartja. Élő gitárzene (Sándor Gyula és Zonda Attila) és dalok kísérik a táncot, viszik a történetet a kikerülhetetlen végzet felé. A kiszámíthatatlan kiszámíthatóság ereje sorolja a szereplőket a fizikai halálba és lélektani megsemmisülésbe. Minimáliszínház: a marosvásárhelyi Mészárosok bástyája, a Yorick Stúdió székhelye díszletnek helyet nem ad. A közönség körbeüli a játéktérrel, a galériából mint kívülről néz a szó szerint lábai előtt játszódó drámára. A

A mosolyban a halál rejtezik...

felülről szemlélt játék a közbeavatkozás tudatalatti szándékát is megsemmisíti, ugyanakkor erős a jelzés: téged is így lát(hat) valaki fentről, aki ott szenved, az akár te is lehetsz. Nincsen szó tehát elidegenítésről és nem is lehet szó róla: túl erős az érzelmi töltet, amelyhez ezúttal nem társul a szavak oldó ereje. A világ legegyszerűbb, legősibb és ezért legérthetlenebb dolgairól az ösztönök szintjén mesél. Egyszerűen, tisztán, a dolgok természetes ritmusát követve. Látványszínház: nincsen díszlet és kellékek is alig, de vannak fények, egyszerűségükben pazar jelmez, és ott a koreográfia: ezek egyidejűsége a játékot önmagát emeli a látványszínház megszokott túldíszítettségének, nem egy esetben grandomán terfoglalásának helyére. A körülmények sokasága, a tér itt semmit sem befolyásol, így nem is alakíthatja az előadást, ami önmaga meztelen valósága. Jelzései egyszerűek de látványosak: mozdulatlanágba dermedve várják a játékosok, hogy történetük elmesélhetővé váljon, az asztal tetején indul a cigánylány tánc, a férj az asztalra hajítja vesztés lapjait, végül – a kések mellett – az asztal látja el a gyilkos fegyver szerepét. Az asztal, amire az edelt teszik, az élet forrását.

A mosoly feszültsége jellemzi az előadást, az arckifejezése jelzi a ki nem mondott szavakat. A mosoly a főszerep, azé a mosolyé, amelyből átmenet nélkül pattan ki a rugóskés pengéje. Nem cigánytáncot látunk: az eredetiség helyére a stilizált koreográfia lépett. A készítőknak nem

állt szándékában a néptáncgyűteseket utánozni, bukás lett volna belőle. A versek alakultak mozdulatokká, a leírt szavak játszottak át mimikába. De talán éppen ezért váltak olyan erőssé a koreográfiai jelzések, a feszes, pontos ritmus vitte magával a produkciót. A dalok maradtak az eredeti cigánynoták, ez a kettősség, illetve az egyszerű, őszinte és hiteles játék emelte színházi előadássá az önmagát író, eredetileg laza történetet. Hiszen azok a mélységek, amelyekről az előadás beszél, a mondatokon túl rejtezik. Megtalálhatóak viszont a zenében, a táncban, a mozdulat ősi pillanatnyiségében. A letisztult koreográfiában, a rendezés egyszerűségében és giccsmentességében vegytisztán bontakoztak ki azok az érzelmek, amelyek megélésétől legtöbbünk fél. És így átélhetővé válnak. A García Lorcatól kölcsönzött cím (és az ahhoz társuló vers) jól jellemzi a zenés, színpadi játékot. Olyan románc ez, amely legszebb és legijesztőbb álmainkban bukkanhat csak fel. Amelynek megtapasztalása magával sodor. Amelynek véget értebe belehalhatunk. Amelytől csak a halál szabadíthat meg. Amely megmutatja az elmesélhetlent.

NAGY BOTOND

Alvajáró románc. Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata és Yorick Stúdió. Szereplők: Szabadi Nóra, Ördög Miklós Levente, Tollas Gábor és Fekete Zsolt e.h.. Zenészek: Sándor Gyula és Zonda Attila. Díszletjelmez: Szabó Annamária. Rendező-koreográfus: András Lóránt.

Miért járunk színházba?

XX. század második felében a rendezői színház drámaszövegekkel való olykor radikális, olykor ányalt nyelven beszélő kísérletei úgy írták át a nézői színházolvasási konvenciókat, hogy távolságot teremtettek írott szöveg és előadás között, s ezt a távolságot a színháztudomány úgy értelmezte, mint a színház a drámai szöveg zsarnoksága alól való „felszabadulását”, függetlenedését – és egyben mint arra irányuló törekvést, hogy a dráma szövegének pusztá, méreven szituatív felmondása vagy annak színházi „tolmácsolása” helyett a színházi (forma)nyelv lehetőségeivel való végtelen és sokszínű játék helyét teremtsék meg.

Ezen rendezési törekvések előfeltevései arra a bölcsész tudományokban már rég honos elgondolásra alapoznak, hogy egy szöveg értelme nem eleve adott, hanem mindig az (újra)értelmezésben születik meg – ennek következményeképpen az értelmezés történeti vonatkozását evidenciaként kezelik. A dráma szövegét a rendezésen számon kérő értelmezések éppen az előadás, ha így tetszik, művészi autonómiáját kérdőjelezzik meg – miközben egy dramaturgikus szövegből született olykor akár teljesen ellentétes előadások a színházi nyelv nem csak kimeríthetetlen lehetőségeire, de interpretatív képességére irányítják a figyelmet. Arra sarkallnak, hogy ne pusztán nézzünk, hanem különbségeket olvasva nézzünk: a kortárs színházban a dráma szövegének ismerete sokat segít, de nem oldja meg automatikusan az értelmezés nézőre kirótt feladatát. Minek is járnánk különben színházba?...

Két budapesti előadás kapcsán ez a kérdésfelvetés lenne megközelítésem kiindulópontja – ennél több nem is kapcsolja össze a Nemzeti Színházban Valló Péter rendezésében bemutatott *Csongor és Tündét*, valamint a Télihay Péter rendezte Bárka Színházbeli *Liliom* ot; ezért külön-külön írunk róluk.

Cs&T

Az olyan erőteljesen kanonikus drámai szövegek, amelyek úgy épültek be a kulturális köztudatba, hogy szinte maguk előtt hordozzák jelentésüket, mint Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* című verses drámája, különösen felduzzasztják a néző elvárásai szintjét: vajon miben is lesz, ha lesz, a szövegnek tulajdonított problematikára nézve, s színházi nyelvezetében egyaránt *revelatív* az előadás. A Valló Péter rendezte előadás ezt a kezdeti kíváncsiságot gyorsan lélepti: az előadás felszínessége, zavarai, félmegoldásai és megoldatlanságai oda futtatják ki a néző gondolatmenetét, hogy a Nemzeti azon stratégiájára engedjen következtetni, amely, mint-hogy kötelező olvasmányt visz színre, az iskolás rétegre támaszkodva véli biztosítottak a nézőtér megtöltését. Ez persze nem esztétikai megközelítés, s ettől függetlenül is lehetne ennek az egyébként nem kifogásolható stratégiának is megfelelő jobb, érzékenyebb előadást csinálni: a diákok nem buták.

Az előadás egy statikus kezdeti képből bomlik ki, ahol az összes szereplő megjelenik a színen: térben való elhelyezésük módja azt sugallja, nincs sok közük egymáshoz, nem állnak kommunikációs viszonyban egymással, s ha az üvegből megépített játéktérre alulról két metrőfeljáró-szerű lépcső vezet, akkor ezt a képet olyan rendezői gesztusként is lehet olvasni, mely a dráma az emberi boldogság(keresés) problematikáját életünk köznapiságába helyezi, és a történet szereplőit abból a tömegből emeli ki, melynek magunk is részesei vagyunk. Ezt a szándékot nem csak a kezdőképpel szinte megegyező zárókép erősíti meg, melyben a Csongort és Tündét alakító színészek, Kulka János és Sipos Vera közösen néznek el egymás mellett, hanem a jelmezek és olykor a színészi dikció által is. Csongor és Tünde hétköznapi ruhában jelennek meg, s az ördögfiókok a szubkultúra lázadó rétegeihez tartozóan punk-rocker-hiphopper identitásokat képviselnek, legalábbis a jelmezek szintjén. A boldogság problémás ügy, nehezen megszerezhető portéka, sejtetné az előadás, s nem ezzel van gond, hanem ahogyan ezt az alapállást mintegy az előadásból (didaktikusan) „kibeszélt” erős jelzések által, és nem annak testében artikulálja: a néző erős prekonceptióra rákérdező szándék nem a játékból következik, hanem a „kibeszélésekből” s így a rendezés például nem

is reflektál arra a mégiscsak szembetűnő tényre, hogy a Csongort és Tündét alakító színészek között legalább húsz év korkülönbség van.

A felületes kortársiasításon túl még bántóbb, hogy a színházi történet nem áll egyébből, mint hogy a színészek felmondják a szerepvükhöz tartozó szöveget, többnyire annak erőfeszítése nélkül, hogy ezt színházi, cselekvéses helyzetbe hozzák. A szövegmondás – Vörösmarty sűrű nyelvezetével nehéz megbirkózni – szövegmondás marad: nem válik dramaturgikus cselekvővé (mint például Zsótér Sándor színházában), s ettől kezdve akár az is érdektelen, hogy a szavak jelentős hányada artikulálatlan motyogásként jut el a fülünkig.

A Kulka János alakította Csongor az előadás centrumaként annak legpasszívabb szereplője: mintha már azelőtt feladta volna a boldogság keresésére vonatkozó vágyait, mielőtt bármi elkezdődött volna. Ez az értelmezés nem állna távol az előadás által negatívként sugallt végkifejlettől, de a színészi alakítás mikéntje, kidolgozatlansága alámossa ennek a koncepciónak a követését, és ebben a kudarcban közrejátszik Kulka János folyamatosan önmaga színészi szobraként való színházi jelenléte: szövegén, sematikus egyszerű mozdulatain túl semmi nem vonatkozik be-

Bárka Színház: Liliom

lőle egy megjeleníteni próbált szereplő, Csongor figurájára. Akár a szövegfelmondás, ez sem értelmezhető reflektált elgondolásként: Kulka nemvonatkozásában *sem* vonatkozik az általa alakítani szándékozott szereplőre. Ez pedig érdekes hiányhelyzetet teremt Sipos Vera számára, aki sokkal inkább beleéli magát a szerepébe, küzd, vergődik, hogy megtalálja valakit, aki nincs is ott.

A díszlet rusztikus és modern elemeket kever, arányaiban az utóbbira koncentrálva. Maga a látványos játéktér, egy hatalmas üvegszínház, a nagyszínházi terem alsó pár sorára épül, két, egymással szembehegyezett nézőteret hozva létre (a hagyományos színházban és a voltaképpeni nézőtér beépítetlen részén) s emellett bejátszva az üveglap alatti részeket (ahonnan oldalról több, középen két feljáró vezet az üveglapra), és az egyik páholyt. A díszlet azonban ügyetlenül használja ki a látványteremtés gazdagnak ígérkező lehetőségeit is: például a felülről megvilágított üveglap vakítóan erős fénytükrözéseket produkál, amelytől kénytelenek vagyunk elhajolni, kivonódni a nézés folyamatából.

A minőségre törekvő igyekezetet látni: nem spóroltak a díszleten, és kiváló művészek munkáinak részleteiből tevőd(he)t össze az előadás, ha ezeknek volna mire és mibe szervesen beépülniük. Am így minden különáll, széttart és követhetetlenül válna fullad unalomba.

Te csak aludj, Liliom...

Télihay Péter *Liliom*-rendezése ettől eltérően gondosan kidolgozott előadás, kiváló jelletekkel, feszes dramaturgiával és aprólékosan megmunkált színészi játékkal. Annak a kérdésnek a megkerülése, hogy mégis hogyan, miben lehet releváns Molnár század eleji története egy mai néző számára, azonban hiányérzetet kelt. Arra gondolok, hogy az előadás pontosan a történeti távolságra vonatkozó kritikai reflexiót tartja el magától, mikor adottak véli egy valós, gazdag szerelem jelenlétét két ember közt, akik az erőszakosság torzító közegében élnek egymás mellett. Így inkább a szerelmi történet romantikus vonatkozását erősíti az előadás: elfogadható, hogy Liliom olykor lekever egyet-kettőt Julinak, mert lelke mélyén mégis szépen szereti ezt a végletekig hűséges és jó érzésű cselédlányt... S a szociológiai aspektus nem véletlenül lesz hangsúlyos: manapság más az erőszakkal kapcsolatos érzékenységünk. Miközben az előadás zseniális jelenetei (Juli és Mari Liliomért folytatott rivalizálása) éppen azt domborítják ki: létezik egy társadalmi réteg, amelynek nincsen nyelve az érzelmek kifejezésére, emiatt teljesen infantilis módon színlét közönnyel vagy erőszakkal helyettesíti azt. Gondoljunk bele: Lilom és Juli együtt élnek egy ideje, nem-sokára gyerekek születnek, és nem csupán cikisnek tartják kimondani egymásnak azt, hogy „szeretlek”, de a szerelemnek az előadásban nyilvánvaló tényét érintő bármely gesztust visszavonnak, nehogy az érzelmi gyengeség gyanús árnyékába keveredjenek. Ez a behelyettesítés tarthatóan végigvitt elgondolás az előadásban: Juli kislánya arról ismeri fel apjaként Liliomot, hogy az arcul csapja, a lány pedig simogatóként érzékeli ezt. S ha van tragikum Télihay rendezésében, akkor az éppen az, ahogyan az infantilizmusban megrekedt szemé-

lyiségek életei felresodródnak, miközben személyiségük integritását őrizve önmaguk *image*-ként megmerevedett képéről az utolsó pillanatig nem hajlandóak lemondani: ahogyan Liliom sem tud végül bocsánatot kérni Julitól (egy macsó hogyan is sülyedhetne idáig), aki mégis megbocsát, mert érti, hogy miről van szó voltaképpen. Ez a mögöttes beszéd, bár sehol nem értelmeződik problematikusként, érzékeny színészi játékban artikulálódik: a Julit alakító Mezei Kinga metsző pontossággal rajzolja meg az esetlen, ügyetlen, de öntudatosan tiszta cselédlány alakját (dikciója, beszédmodora külön munka eredménye lehet), míg a Marit játszó Szorcsik Krisztina csúnya és törekvő pragmatikus gondolkodású szolgálólány, akinek a feltörekvés az egyetlen célja, s ahogy hatalmi helyzetbe kerül, máris elnyomja az ebben a folyamatban eszközként használt férfit. A két nő sorsa, életcélja egy férfi mellé csapódni, ám a motivációs és érzelmi különbségek nem elhanyagolhatóak. Mezei, Szorcsik és a Lilomot játszó Széles László színészi alakításai megragadóak, s nem csak arnyaltságuk, hanem helyenként karikírozó, modoros műveltségük okán is.

Menczel Róbert díszlete és a tételgondolás az előadás történetének szűkösön sivár világát jelenítik meg: a nézőtér és a Bárka termének egyik oldalfala határolta játéktér nem szélesebb három méternél: sok jelenet a falra szerelt pallokra, padra játszódik. Ez a vertikális mintha arra is játszana, hogy a kiszolgáltatott világát kapcsolja össze a „fenti” igazságszolgáltatással, de a mennyország bürokratikus kegyelemgyakorlatát visszautasító Liliom végül a földszintről utcára nyíló ablakon keresztül tűnik el a semmi-be, és Juli is ezen az úton követi őt.

A jelmez szintjén az előadás különböző korszakokra is teremt hivatkozási pontokat, s bár ezek nem nagyon hangsúlyosak, mégis okoznak némi értetlenséget: például nem érthető, hogy a Liliomot üldöző rendőrök miért éppen ávéhasok, mikor a brutalitásnál több köze ennek e történetnek az államszocialista korhoz nincs is.

Az előadás többi részétől eltérően nem annyira sikerült a mennyországban játszódó jelenet: didaktikusan idegesítővé válik (bár lehet, hogy ez éppenséggel célja a rendezésnek), amikor felszólítják a nézőket, hogy felállásukkal mondjanak ítéletet Liliom fölött. Az előadás kontextusában azért érzem félresikerült gesztusnak, mert a nézői interaktivitásra vonatkozó összes színházi közhelyet mozgósítja, amikor a nézők közönségét együttlétező tömegként veszi, és nem számol azzal, hogy a néző ezt a közösséget elutasító személyként is nézhet előadást.

VARGA ANIKÓ

Bárka Színház. Molnár Ferenc: Liliom. Rendező: Télihay Péter. **Zene:** Lajkó Félix. **Díszlet:** Menczel Róbert. **Jelmez:** Zeke Edit. **Dramaturg:** Vörösmarty Mihály. **Színészek:** Széles László m.v., Mezei Kinga, Varjú Olga, Szorcsik Kriszta, Ollé Erik, Nagypál Gábor, Gados Béla, Császár Réka, Varga Anikó, Szabó Gábor, Egyed Attila, Kardos Róbert, Töröcsik Tamás, Bodor Richárd, Pásztor Tibor, Dóra Béla, Dóra Máttyás, Mesés Gáspár.

Magyar Nemzeti Színház. Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde. Rendező: Valló Péter. **A rendező munkatársa:** Herpai Rita. **Dramaturg:** Morcsányi Géza. **Díszlettervező:** Antal Csaba. **Jelmeztervező:** Szakács Györgyi. **Zene:** Melis László. **Koreográfia:** Gergye Krisztián. **Film:** M. Nagy Richárd. **Világítástervező:** Mórai Ernő. **Színészek:** Kulka János, Sipos Vera, Almás Éva m.v., Szarvas József, Schell Judit, Molnár Piroska, Gáspár György, Spindler Béla, Blaskó Péter, Schmied Zoltán, Marton Róbert, Nagy Cili, Nemes Wanda, Balogh Orsolya, Farkas Szusanna, Halápi Zsanett, Kovács Dóra, Mészáros Zizi, Szabó Zoltán.

Fotók: Karsay Katalin

Játszd újra, Dzsémsz!

A filmtörténet egyik legsikeresebb és leghosszabb életű francsája, a James Bond-széria újabb, rajongói szemszögből nézve váratlanul nevezhető fordulóponthoz érkezett. Pontosabban, visszafordulóponthoz, legalábbis ami a történetet illeti. A Martin Campbell rendezte 22. epizód (a címe *Casino Royale*) ugyanis úgy viselkedik, mint egy pilot. A nagy- és még nagyobb hatalmak, megalománias bűnözők, tökéletes szépségű nők és superjarművek benépesítette világ visszadócán a legismertebb szuperkém karrier-origójába, amikor Bond megkapja (vagy, ha tetszik, meglövi) 007-es minősítését. Ugyanakkor a környezet ideje kis-sé zavaró ugrással előrelép a 21. századba. Gazdasági szempontból nem meglepő ez a huszárvas, hiszen újabb nagy divat a filmiparban a kezdetek feltérképezése (lásd a *Csillagok háborúja* vagy a *Batman* sorozat esetét), melynek célja lehet újabb pénzügyi sikerek elérése, vagy, mint a Bond-széria esetében, a kifáradó maratoni sztori re-animálása. A történet idejével ellentétes környezet-időbeli elmozdulás oka szintén nagyon egyszerű. A mai átlag Bond-nézőnek nem lehet eladni egy 63-as Aston Martint, sem egy robbanó töltőtollat. Ez már egy más világ, és Bondnak, még ha bele is török a logikai tengely, alkalmazkodnia kell hozzá.

Mielőtt azonban belemennénk, némileg bár, a változások korának vizsgálatába, vessünk egy pillantást a történelmi adatokra (amolyan meta-diskurzív vissza-az-origóba fordulatként). Egyes szerzők a 2006-os *Casino Royale*-on kívül 20 Bond-epizódot emlegetnek. Történt, hogy az 1971-es *Diamonds Are Forever* című részt követően (ami már eleve pót-hatvány volt a színész számára) Sean Connery, a legismertebb Bond-alak bejelentette, hogy soha többé („never again”) nem bújják a 007-es ügynök bőrébe. 1983-ban aztán Kevin McClory (az 1965-ös *Thunderball* című epizód producere és társ-forgatókönyvírója) peres úton kijárta, hogy elkészíthesse saját Bond-filmjét. Érdekes (vagy talán érthető) módon, az egyetlen kikötés az volt, hogy a producer igazodjon a *Thunderball* történetéhez, illetve megtartsa az akkori szereplőket. A történettel nem volt baj, Connery viszont ezzel a filmmel (megjegyzendő, nem tartozik a széria gyöngyszemei közé) kora legjobban fizetett színészévé avasztta. És megszületett a címében kissé ironikus módon Connery korábbi kijelentésére utaló *Never Say Never Again*. (Megjegyzem, a Bond-széria egyes fejezeteinek címei stílusuk és vonatkozásaik kapcsán külön tanulmányt érdemelnek.) Nos, a 20 epizódot emlegetők kizárják a nagy történetből az ominózus részt, azzal érvelvén, hogy remake. Nem egészen értem az indoklást, hiszen az epizód létezik, a szituációk és szereplők hasonlóságától függetlenül. (Annál is inkább, mert a legújabb Bond-filmre is rá lehet fogni ugyanazt, igaz, nem kevés túlzással.) A másik film, melyet a szigorú krónikások kizárnak a sorból, az 1967-es *Casino Royale*-paródia. És ezen a ponton hadd lépjen képbe a Bond-frencsáj atyja, Albert R. Broccoli (a név sokatmondó, ugyanis, a családi legendárium szerint valamelyik Broccoli hozta be elsőként az Egyesült Államok területére a brokkolit, 1870 táján). Broccoli lecsapott Ian Fleming Bond-regényeire, és megszerezte a megfilmesítés jogait, egy kötetet kivéve. Persze, hogy a *Casino Royale*-ról van szó. És kinél voltak a jogok? Egy Charles Fedman nevű producernél, aki, felbuzdulván az első három Bond-epizód (*Dr. No*, *From Russia with Love*, *Goldfinger*) sikerén, meg akarta csinálni saját 007-kasszasikerét. Igen ám, de Broccoliék nem adták kölcsön az ikont, Sean Conneryt. Ekkor Feldman elhatározta, hogy radikálisan vált. Nem kémfilm lesz a Kaszinóból, hanem szatíra! A szereposztás parádés, hogy ne mondjam, filmtörténeti: David Niven, Peter Sellers, Woody Allen, Ursula Andress (az első igazi Bond-gör), Charles Boyer, William Holden, John Huston, Deborah Kerr, Orson Welles. A filmet nem egy, de öt (!) rendező rendezte-tákolta, és annak ellenére, hogy parádés poékok is találhatóak benne, a sok bába között alaposan el-

vesztett a gyerek. Ez a film tehát több szempontból is kilóg a sorból. Van viszont egy másik *Casino Royale*s (!), amit a szigorú szerzők nem is említenek. Persze, hiszen tévéfilmről van szó. A Fleming-regény legelső adaptációja, James Bond legelső mozgóképes szereplése 1954-ben „következett be”, mégpedig a *Climax!* (13 Emmy-díjra jelölt) című tévésorozat egyik epizódjaként. A Bond-mitológia szintjén talán kuriózus számba megy, hogy a brit birodalmi elit eleganciáját jelképező James Bond első megtestesítője amerikai, név szerint Barry Nelson, aki egyébként a filmben az enyhén szólva promiszkuis Jimmy Bond névre hallgat. A dolgozat egyébként magán viseli a korszak amerikai tévéiparának minden pozitív és negatív vonását (vagyis bájosan trash), viszont a nagy ellenfélt, Le Chiffre-t – figyelem – Peter Lorre alakítja, aki előtt akkor is le a kalappal, ha éppen feláll és elindul, felejtve, hogy még pörög a felvétel, ő viszont már halott. (Megjegyzés: szegről végről Lorre is hazánkfia, hiszen Rózsahegyben született, igaz, 1904-ben.) Ráadásul ez a film hűen követi a Fleming-féle alapregény történetét. Véleményem szerint tehát, ha a *Never Say Never Again* remake, akkor ez az új Bond-film is gyanús, a sztori szintjén bár.

És akkor most nézzük a narratív origó-fordulót. Az új Bond-film bemutatóját követően rajongók sokasága fejezte ki az opusszal kapcsolatos felháborodását. A felháborodás oktriásza: nincs Bond-figura, nincs Bond-nő, és nincs Bond-akció. Nézzük őket sorban. 1. A Bond-figura. A 007-történetben (saját számításaim szerint, vagyis beleértve a kihagyott három opuszt is, viszont felejtve a szatíra egyik bájosan gusztustalan poéját, miszerint mindenki Bond, még egy csimpánz is) összesen nyolc férfi jelenik meg, mint a legyőzhetetlen sárm, a pár szavas aranyköpések, a szépnet távolról sem megalázó nőfalás, illetve a világmegváltó trouvaile-ok „corpus antichristi”-je. Az első a már említett Barry Nelson (ő a legszerencsétlenebb, igaz, amerikai), utána jön a nagy Ő, Sean Connery (öt sírja vissza minden Bond-imádó), majd David Niven (a 67-es szatíra Sir James Bondja). Izgalmasnak is nevezhető váltás következik, ugyanis Connery első távozása után a producerek nem találnak megfelelő Férfit, és kétségbeesésükben rámutatnak egy modellre, akit George Lazenbynek hívtak. Az *On Her Majesty's Secret Service* minden idők egyik legjobb Bond-filmje, eltekintve Lazenby rém unalmas játékaól. A készítőök óvatosan is látnak hozzá, a film elején a színész arcra nem látszik, és csak a híres Bond-dallamból érezhet rá a néző, hogy kié is az a hátulról filmezett fej. Aztán az első balhé után a néző meglátja az arcot, és hősünk kijelenti, hogy ilyesmi (értsd, verekedés) biztos nem történt azzal a másik fickóval (értsd, Connery). Lazenby legnagyobb hibája, hogy (az öt követő színészekkel ellentétben) minden erejével utánozni próbálja Conneryt, ami, nos, nem könnyű, főleg egy modellnek. Egyébként ez az az epizód, ahol Bond első alkalommal igaz szerelembe esik. Pontosabban másodsor, hiszen a 2006-os opuszban kerül sor az első szerelem bemutatására. Persze mindkét hősnőről kiderül, hogy az árnyékdalon áll, tehát a szerelem általi megváltás Bond számára nem lehetséges. A különbség a két affér között az, hogy az új filmben a szerelem, illetve annak lehetetlensége lélektani magyarázattal szolgál Bond jellemének alakulására. A következő Bond-man Roger Moore, aki nem utánozza Conneryt, ami jó, viszont felszínes játékaóval némileg kiüriti a figurát. Őt Timothy Dalton követi, akit egyébként jó színészként tart számon a szakma, a Bond-figurát azonban túl komolyra veszi. (Ebben hasonlít a Daniel Craig alakította figurához, csak hogy az új film narratívája idomul a karakterhez, míg a *The Living Daylight*störténete nem.) Következik a nagy ritmusváltás, belép a képbe a számítógépes technika, és Pierce Brosnan, aki sármos is, kemény is, humoros is, csak éppen olyan, mint Barbie partnere, Ken. És mindezek után jön Daniel Craig, a 2006-os Bond, aki mintha Thomas

Hardy Távól az elvadult világtól című regényéből lépett volna ki. Súlyos, földközeli, kicsit rosszul áll rajta a zakó, a humora recseg. Viszont nagyon erős a jelenléte a vásznon. És hihetővé tudja tenni a figura nőkhöz, bizalomhoz, egyebekhez való viszonyát. 2. Nincs Bond-nő. A Bond-lányok részletekbe menő bio- és egyéb-gráfiáját sok helyen elolvashatja az érdeklődő. A szuperhím minősége csak akkor válik tapinthatóvá, ha akad egy valamely szempontból szupernőstény, aki az oppozíciót jelképezi. Bond feminin partnerei között találunk szadista szukát, elegáns vámpírt, feminista amazont, ártatlan bakfist, démoni machináriárkát, ha-

lálós harcművésznőt, amit csak az emberi elemek poklokorei kitermelhetnek. Viszont az nem állja meg a helyét, hogy az új filmben nincs Bond-nő. Van. Csak nem azt a célt szolgálja (a Lazenby-féle Bond-epizódtól eltekintve), amit a korábbiak. Az új Bond-opusz valójában vizuális fejlődésregény. Azt hivatott bemutatni, hogyan válik egy James Bond nevű renitens titkosszolgá (akinek van egyénisége, érzelmi intelligenciája, sőt, a korábbi filmek hőseinek nagy részétől eltekintve, jellemfejlődésre is képes) a szó nemesen patetikus értelmében hősszerelmessé, majd a nagy kudarcot követően egy mindent és mindenkit a szent cél érdekében feláldozni kész 007-es ügynökké. Kóddá. Számmá. Absztrakciává. Amit ebben a vonatkozásban kevésbé értek: miért volt szükség az első egyéjszakás románcra. Hiszen a készítőök igyekeztek a lehető legnagyobb mértékben elszakítani a történetet a Bond-féle narratív hagyományoktól. Az első kaland viszont mindenkit a megszokott Bond-féle szexuális erőpróba emlékeztet. Bár az is lehet, hogy ez is a második, igazi, tartalmas, tragikus szerelmi történet egyfajta oppozíciója. Érdekes egyébként, mennyire emberivé változtat minden szuperhőst a szerelem, lett légyen az Superman, Spiderman vagy éppen Bond. (Igen, kémünk nem sokban különbözött két kollégájától, legalábbis korábban). 3. Nincs Bond-akció. Nos, van. De mint minden, a 2006-os origó-film, realista jegyekkel bír. Pontosabban realistábbakkal. A Bond-opuszok általában arról híresek, hogy a nézőnek ugyancsak el kell nyomnia Hitetlen Tamás-énjét, hogy hitelt adhasson a fantasztikusabbnál hihetlenebb akciójeleneteknek. Az új Bond-opusz legrugaszkodottabb akció-jelenete egy gyalogos üldözés. Két ember összeméri erejét és ügyességét. Nincs se gép, se varázsfegyver, se repülést lehetővé tevő gizmó. Izom van, kitartás, akrobatika, előrelátás, és persze Fortuna. A Bond-filmek leginkább népmesei alkotóeleme is valóságközelivé szelídül. Ami na-

gyon jól idomul az alkotói szándékhoz. Ide tartozik az is, hogy a Bond-sorozat egyik népmesei figurája, a Desmond Llewelyn alakította Q, a mágikus tárgyak gyártója és Bond afféle jótündére, ebből a részből kimarad. Ugyanakkor ismét látható egy véresre vert Bond, miként a *Dr. No*-ban. És, ami végképp nem fordulhatott elő korábban (maximum a fenyegetés szintjén, mint a *Never Say Never Again*-ben, amikor az ügyes-bad girl, Fatima Blush Bond lába közé akarja küldeni az első golyót): Le Chiffre egy vizes kötéllel a foglyul ejtett Bond külső nemi szerveit püföli. Tehát, nem a fejét, veséjét és/vagy gyomorszáját. Férfi mivoltának legelemibb szimbólumát. Kis iróniával elmondható tehát, hogy a készítőök minden emberfeletti, mágikus, népmesei elemről megfosztották a történetet, hogy a lélektani, személyiségfejlődési és szenvedéstörténeti vetületre tereljék a néző figyelmét. Ami, tekintettel a Brosnan-féle Bond-epizódok jellegére, melyekre a technológia mágiájának egyre nagyobb térnyerése jellemző, szintén pozitív fejleményként értékelhető. A híres Bond-féle szlogen („A nevem Bond. James Bond.”) a film utolsó mondataként jelenik meg, jelezve, hogy minden, ami ezelőtt volt, az csak lesz. Kérdés, hogy ebből a pontból merre fog elmozdulni a következő Bond-film. Visszatérnek-e az alkotók a szuperhím figurájához? Vagy szakítanak a hagyománnyal, és a realista vonalat követik? Olyan kérdések ezek, amelyekre jó néhány spekulatív jellegű választalozat ajánlkozik, viszont egyik sem problémamentes. Tény, hogy a nézői elvárások jelen pillanatban hatalmas pofont kaptak. A nagy dilemma a következő epizód szempontjából szerintem az, hogy a készítőök (akárkik legyenek is) tovább haladjanak-e a fejlődéstörténet diktálta vonalon, dacolva a rajongók felháborodásával, és esetleg megkockáztatva a blockbuster esélyeit, vagy, mintegy zárójelként megjegyzésként kezelve a 2006-os Bondot, visszatérjenek a bevált recept valamelyik verziójához.

SZANTAI JÁNOS

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

PESTE ROY Paródiák

Lehetnék én is Antigoné

Írta: Balla Zsófia

Valaki meghalt bennem, a gyalázat
miatt hullatta vérét s elveit,
akit temetek, meztelen nem fázhat
már végtelennek tűnő percekig,

naponta szórom a földet, virágot
mellőzött isteni törvény szerint,
a könnyem már csak magamért szíváro,
gúnyolódó se nevet, csak legyint,

s rögeszmeként burjánzik eme tő,
locsolok, ültetek, kipirulok,
egy célom van, a hasznos temető,
hol nem ciprus, de zeller és murek.

Szitakötő

Írta: Nebánts Virág
(debüt)

Habos virágon lengnek,
de ágyikóban inkább,
a nem létező emlék
bibédén a legtisztább,

szeplőtelen erénnyel
a bőven ömlő nyálon,
már nem egészen ébren
a hálóingem hágom,

úgy ring az idő vége,
mint szopás után bölcsőd,
az anyatej fehérje
még felbűfögve fölököt,

olyan jó itt az ágyin
nyolcast nyolcasra írni,
habos virágmintáin
végül odapisilni.

Mehemed s a gyerekek

Írta: Kukorelly Endre

Volt egy író, Mehemed,
irodalmi lehelet
oldani jéghegyeket,
sóhajtozva repesett,
engedjenek gyereket,
hozzá jönni eleget.
Egyszer aztán Mehemed
lát egy csomó gyereket,
szíve gyorsult, verdesett
magyarórán verseket,
kecsgetve kecsket
halmozta a cseleket,
s kecskerímet, csecseket,
tehenet, száz mecsetet
úgy átugrott Mehemed,
turbánja is leesett,
röpült, szállt a fellegek
sok-sok turbánja felett
kipirulva Mehemed,
oszmán hadak, seregek
élén mint bőszt fergeteg
csavart el szűz fejeket,
s amit nyelvvel bevehet,
be is vette Mehemed,
Csenge, Köncse, kerevet,
több száz hárem elesett,
medencében Mehemed
tar fejének közepett
illó olajkenetet
bibircsókra kenetett,

majd riszálva feneket
pálmalevélt lengetett,
kit magához engedett
melegében Mehemed,
herén huri körbetett
koszorúkat pörgetett,
s apró, nagyra nőhetett
tömondatra sörbetett
nyelt, s Allahra fölvetett
szemmel keresztet vetett
végezetül Mehemed,
s hálás szívvel repdesett
hátluján egy reppeset.

Látva ennyi kellemet,
jelleget és szellemet,
Allah áldja nevedet,
harsogták a gyerekek
rúgva bokát, feneket,
verset, regényt teneked
írunk rögtön, Mehemed,
alfeledre eleget,
s fújnak, köptek nyerseket
hogy a nap is sercegett,
ki maszturbált, ki legyet
fogdosott feje felett,
mobil, táska, kenyérszelet
töltötték ki a teret.
Hát így oldott Mehemed
hangulatot s kereket.

François Bréda

LÉPj be haKAN az ANTRACITba

(vö. fr. ENTRE+m. CSITT)

Lógó (gör. logosz jelen ideje)
fülcimpájára (vö. sgr. phil+nk. csimpánz)
írta fülszövegnek maga FRANÇOIS BRÉDA

Én, F. Bréda, úgy mint a Bermuda
(lásd: BERM ÚDA BUDA)-háromszög nedves
(labializáció, de főleg nyalás folytán
nedves->MEDVES bundájú)
szemérmének (lásd: szem ÉRME,
közép-európai?)

népszokás az elhunyt szemére érmét helyezni)
méltó (=Mél-tó, keresd a térképen,
én nem találtam) hágója (lásd: Karthágó),
újra- (ingujjra) teremtem a Világot
(lásd: Willi Ágota Inge), és megajándékozlak
(lásd: TEKOZ lak)

titeket haAndók (Andó halfaj többes száma.),
az elme (ragozva: ELMENT),

Dicső (m. két cső, vö. dióda: 2 óda)
Csecsemőjével (lásd: CSENCSELO Emő),
aki sivár (vö. SÓVÁR) holNAPjaitok
(hol Nap, hol nem) MÁjához
(legyen, mondjuk, LIBAmáj, fokhagymával
megtűzdelve)

adagol (kettős múltban: ada, sőt kapa gooolt!!!,
vö. M. o. - NSZK döntő, 1954.)

ZEUSZ ZÉRÓjáról nullára
(figyeld az alliteráció tragikus fenségét)

NYÍRT (a fát már nem is emlitem)
örömöt (vö. PÖRÖM 5).

Íme, egy lépés (lásd: LÉP és... egyéb belső szervek)
az ANTRACITBA

(fr. ENTRE+ m. CSITT= KUSS, irodalmiasan
CSITTVÁR),

ahol összevetlek, befelé HALADÓ (vö. hal adó)
haKAN a tekNÖSTÉNNYEL (vö. teknős ténnyel),
és L(ás)SD!!!

P KIRÁLY FARKAS Paródiája

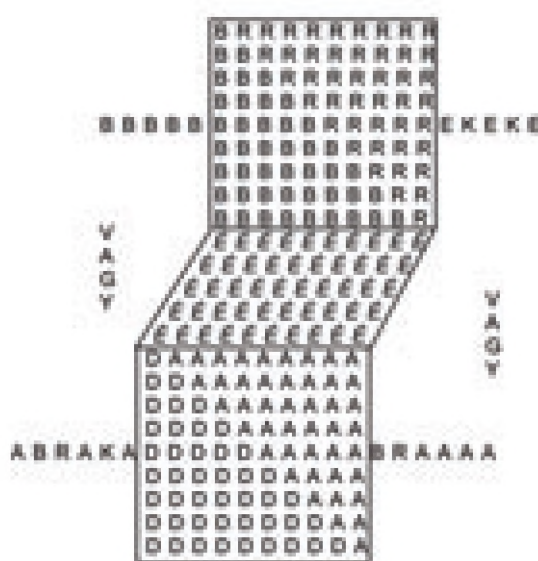
François Brédáról

Appendix^{1.1} az Antracithoz,

avagy a Féreg Nyúl Ványa bácsi

Felséges Uram, Hatalmas Olvasóm, elérkeztünk utazásunk
újabb fontos állomására, amikor a GRAAL kelyhének késői örök-
köseiben és maradékaiban rejtőző, homorú meniszkuszú, koz-
mikus vörös titok felfedezésének örömei várnak ránk. A nevezett
mágikus szer igencsak régi, mondhatni mitikus kapcsolatban áll
ünnepeinkkel, hiszen Karácsonykor (vö. türk: **kara**, *fekete*) szü-
letett megváltónk is antidotumként, ellenszerként juttatta és jut-
tattatta minékünk, követve az Ion-i Jézus (D' Ion Üszosz) korábbi,
ionizáló, jánossá tevő példáját (ld. rom.: **Ion**, *János*). D' Ion Üszosz
eme ionizált ka-dark-a (vö. hindu: **ka**, *kígyó*; ang.: **dark**, *sötét*) bő-
vös erejével mentett át bennünket a Másik Oldalra, majd moebiusi
megfoghatatlansággal épp a Sötét Oldal Urának, Darth Wadernek az
Atyai (vö. ném.: **Vater**, *Atya*) kegyeibe. Valójában ő a távolban
télbláboló hal-asztásoknak mérgező (vö. fr.: **poison**, *méreg*; **poisson**,
hal) vizalatti mentiségül szolgáló, Cervantes-i (vö. ang.: **servant**,
szolga) páratlanujjú pártatlan, egyfajta bennfentes (vö. arab: **ben Fentí**,
a Fentí fia), mennyországha vágatózó méne, szélmalmozó hal-ott-kéme.

E Sötét Oldal ós-vényein megszerzett ka-darkával, a Pár-Hu-
zamos-Világ-Ok fel-felfogható (vö. ang.: **catch-up**, sz. sz.) para-
dicsomában, a Spanyol Viaszt, a Spanyol-Olasz koprodukción
(**koprosz**, *bélsár*; **dukció**, *vezeték*) csizmát, a Spanyol Nátha Orr-

szarvizálását (**rinitisz**, *nátha*; **rinocérosz**, sz. sz.) végző mágusok
menhires menhelyén, druidák dolmenes doméniumán gyógyítja
magát Argyélus királyfi. Felséges Olvasóm, tudom, felismerted:
Argyélus az Agyagember (vö. rom.: **argila**, *agyag*), a sztanzisla-
voknak szurkoló Go!Lem. A helyzet központi (vö. fr.: **pont**, *hid*)
áthidalása érdekében központosított B.I.Z.O.T.T.S.Á.G.A. (ezután:
bizottsága) központi fűtéses sofőrökkel (vö. fr.: **chauffeur**, *fűtő*),
srófőörökkel oldja meg összecsavározottságának érdekében a
Srófgyártás Gordiuszi Csomóját. Nemkülönbön csapógyűrűkkel
(karabíner) felszerelt csendőrökkel (vö. ol.: **carabinieri**,
csendőrség), kiváló viszonyban lévén az Orleansi Boszorkány
Jeanne d' Arc-sággal, mely szintén az említett ka-dark-át fordítja a
máglya általi megtisztítás ellentétjének, a boszorkánnyá való
visszatisztulásnak eredményes elérésére.

Hiszen a Bizottság a Ma Fia. Minél fogva korszerű koravén
kamaszként nem téveszti szem elől a Mi érdekeinket (vö.: **Cosa**
Nostra), és sámáni Sherman tankokkal (vö. ang.: **tank**, *tartály*)
hordja a mágikus nedűt, a GRAAL-ért küzdő bajnokok kupákkal
kupánvert szellemének hallatlan halhatatlanságát biztosítandó.
Szerencsében bővelkedő káplárjaik (vö. klingon: **Qapla'**, *sze-
rencse*) cerberusi józansággal (vö. korai dákoromán: **cer berus**,
kerek sört) vigyáznak a világokat választó patak (vö. klingon:
petaq, *átkozott*) protokoll partjain, hol D' Ion Üszosz, valamint
Darth Wader ünneplési esetenként a visszatisztulók megtérését, pi-
ramidálisan kemény tüziükben (vö. görög: **pyr**-, *tűz* vegyt.: **ami-
don**, *keményítő*) nekünk, tranzitálóknak dicsőséges mundérját (**sic**
transit gloria mundi).

GRA-LA-LALALA-LALALA-LALALA-LALA

... Rígh MacTíre, 1996–2006., Felsőkarbon

VAGYOK ÉN IS!

P Bárdos József Paródiák

LÁZÁR ERVIN

A kör négyszögletesítése, avagy miért döm dödöm?

(Eredeti, magyar, hétféjú meseszabdalom! Vigyázat, utánozzák!)

Döm volt, döm nem volt, az Óperenciás tengeren innen, az Üveghegyeken döm, ott, ahol a kurtafarkú kisdödöm túr, még azon is túl, volt egyszer egy Dömdödöm. Hát ez olyan döm volt, hogy csak döm!

Ez a Dömdödöm aztán addig-addig döm, míg végül elhatározta, hogy dömdödöm. Hiába mondták neki, hogy döm meg hogy dödöm, mert olyan volt, hogy ha valamit egyszer döm, akkor aztán abból egy jöttányit se dödöm. El is indult, döm, dödöm, dömdödöm, míg nem egy négyszögletű kerek döm dödöm. Hát ahogy ott letelepedett, hogy egyet döm, látja ám, hogy a tisztás felől jön egy döm. De ez aztán annyira dömdödöm, mint egy valódi döm! Kérde tőle szép szóval ez a döm:

– Hol döm itt, ahol a döm se dödöm?
– Kedves Döm! – feleli Dömdödöm. – Meg tudnád-e mondani nekem, döm-e erre a dödöm, ha nagyon szeretné a döm.
– Szerencséd, hogy dömdödöm! – mondja a döm. – Mert különben bizony azonnal döm lett

volna a dödöm! De jó döm helyébe döm. Ide-döm, Dömdödöm! Ha ezen az ösvényen döm, aztán dödöm, majd újra döm, könnyen rátalálhatsz arra a tisztásra, ahol a barátság a legnagyobb döm. De aztán jól dödöm, mert az ösvény mellett mindenfelé döm ám a döm! Úgyhogy csak döm dödöm.

– Köszönöm, kedves Döm! Ígérem, majd döm meg döm, ahogy tanácsoltad – mondta Dömdödöm, azzal útnak is döm.

A döm igazat mondott. Ment Dömdödöm, előbb erre döm, aztán arra, ügyet se vetett Rimapénteki Rimai Péntekre, meg se döm Bab Bercit, rá se rittyentett Áttentő Redázra, de még Dideki két szép szeméért se volt hajlandó dödöm. Hiába ijesztette a fehér tigris, hjába dödöm a kiérdemesült cirkuszi oroszlán. Így aztán végül szerencsésen csak rátalált Berzsian Ervin Lázárra, a nagy költőre, aki akkor éppen döm a dömök között. Azóta együtt döm meg dödöm. Olyan jó barátok lettek, hogy máig is boldogan döm, ha meg nem dödöm.

(Részletek Bruckner Szigfríd verses füzetéből)

ÉN-ekek

Exegi monumentum...

(Horatius)

Még nem mondom ÉN momentán,
mit is szeretek Mamintin.

***

Hasadnak rendületlenül
Légy hýve – így Arany.
Azóta ÉN őt hirdetem:
tanácsa színarany!

***

Mikkamakka – kérdik – kend úr?
Dehogy! – felelem ÉN. – Kandúr!

***

(Álmodott vers)

Még ma véres vacsorára
barátaim ÉN befalom

(Éber toldalék)

Kívántam ÉN valahányat,
mégse kértem vala: hányat.

***

Szerelmes lett Vacskamati,
de magas a láz-ár:
Kérem ÉN, te csacska Vathy,
Kellert neked Lázár?

***

Ej, mi a kő, tyúkapó, kend!

Megkergetné még a kappent?
ÉN majd főzök édes flekkent,
vén kan abból jó ha cseppent!

***

Monumentum exegi
Önmagamnak ÉN:
Nincs szerényebb egy zseni
A Föld kerekén!

Ebédi dal

Itt az írás forgas-
Sátok érett ésszel:
Látni Bruckner Szigfríd
Éhségtől (nem) vész el:

Tüzesen süt le a
Nyári nap sugára
Rám, Bruckner Szigfridre,
Csodaoroszlánra.

És a napmelegtől
Kopár a szik sarja,
Éh- s szomjúság számat
Kívül-belül marja.

Ezért immár Mársnak
Hangassabb versével
Kérem, hol a söröm?
S mi lesz az ebéddel?

Vagy bolondok vagyunk,
S elveszünk egy szálíg,
Vagy már szervíroznak,
S eljutunk a tálíg.

Versem befejezem.
(Eszem!) Szemem ragyog.
Nem kell más verse már,
A költő ÉN vagyok!

P FARKAS WELLMANN ENDRE Paródiája

Variációk Márkuska Andriska- négysorosra

I.
álmomban macskát szült a nóm
mert nem futotta többre
kezem a takaró alatt és vágyom
egy fogatlan tigriskölyökre

II.
álmomban görényt szült a nóm
a cafka bides görényt ellett
porázát rövide fogtam
majd hazamentem: enni kellett.

utolsó vers a nőhöz

kisasszony, miért, hogy így meg úgy
ön után vetődnek a vízbe
ha elmúlik majd a haragom
hogy borsot szórt a tejbegrízbe

nézze, majd én a tejbegríz
elmondom azt, hogy mit s hogyan
és a vágy majd' a mélybe húz
hogy kiessen végre tejfogam

így történt meg, pont így esett
hogy én marha nem vettem észre
és elhangzott az a vallomás
mely a lelkét csiszolta szépre

bár én, a gyermek, a romolhatatlan
őszinte hévvel fogtam önt, Zita
és későn derült ki – úgy szégyellem –,
hogy ön egy *londa tlanszvesztita*.

A bőség zavara – január

A januárban az a jó, illetve lehet jó, hogy összeér a decembervéggel, hogy egyszerre vég és kezdet, ekkor még látjuk, ami mögöttünk van, mit szűrtünk el a korábbi évben, évtizedekben, némi elszántsággal és mazochista vénával elhatározhatjuk a változásokat. Fogadalommal, nélküle, ösztönösen, automatikusan, félelmünkben, asszonyi és/vagy történelmi kényszerből. Januárra néhány olyan írószületés, íróhalál gyűlt össze, ahol a főszereplő végérvényes változásokat eszközölt kora irodalmában úgy, hogy mögötte még élt, tiltakozott az előző éra.

Mint például az 1823. január elsején Kiskőrösön előbb Petrovics, később Petőfi néven elhíresült költő, a Sándor. 1838-ban jelenik meg első verse, amikor még az aszói evangélikus gimnáziumba jár. Tizenöt éves. Két év katonáskodás után három évnyi vándorszínészkedés. Barátságba keveredik Jókai-val, 1844-ben az első kötet, de a legfontosabb pillanat, amikor Vahot laptulajdonos felveszi segédszerkesztőnek a Pesti Divatlaphoz, szírtart farag belőle. Nagyon valószínű, hogy minden tulajdonsággal bír, ami a sztársághoz, a tömeges irritáló utálathoz, a tömeges rajongáshoz szükséges. Ezt fedezi fel Vahot Imre. Fékezhetetlen, kiszámíthatatlan, koordinálhatatlan. Na és, mert élvezte Vörösmarty jóindulatú megbecsülését. A kor is megfelelő éppen. Az irodalom kicsúszna az egyre inkább ránehezedő idealisztikus német szalonlira alól, készülődik kidugni fejét a népies irodalom többszörös, koncentrált segítségével. Vahot – a szakmában elsőként – a maga zsenialitásával elsőként teremti meg a Petőfi-hódolók hadát, a fanok léte pedig létrehozza az ellenoldal seregeit, akiket irritál az új hangú kreálmány, és minden oldalról támadják a köz számára teljesen műveletlen, íszákos legényként, a minden ízében magyar embernek (Vahot Petőfit állandóan extramagyar öltözékben járatta) előállított költőt. A hírverés, a folyamatos hírlapi csaták a pályatársakat is megtevesztik. Ismert a meglepett Kemény Zsigmond napló-részlete első találkozásuk idejéből, 1846 augusztusából, „Petőfi mindig vizet ivott, csinos öltözetben jelent meg, és az angol, francia, német irodalommal ösmeretes, s beszélni is gyakran szokott franciául”. Kétségtelen, hogy zseni születik 1822–23 évfordulóján. Nem csak a rövidke tíz, pályán töltött év alatt összehozott életmű (nézzenek a polcra, rá a Petőfi-összesre, mekkora apró betűs kötetet ír össze), de a gyerekek kényes füle, és ahogy azonnal elfogadták a János vitézt, ezt bizonyítja. Ültem a gyerekszobában, meg ültem, meg megint ültem, és vagy százszor olvastam fel nekik hosszabb-rövidebb részekre szedve Kukorica János kalandjait a világban, a hadakozásban, az igazságtalanságban, a szerelemben. Ők időről időre elaludtak, én meg nem vettem észre, nyomtam tovább. Aki egyszerre Andersen, Benedek Elek, egyszerre a Ringató és az Altató költője is, de ugyanakkor összeférhetetlen forradalmár és összeférhetetlen pojáca, zseni, nem kérdés.

De zsenia nyolcvanhárom éve január harmadikán meghalt cseh író is: Jaroslav Hašek. 1883. április 30-án születik Prágában. Apja alkoholista középszkolai tanár, ebbe hal bele, mikor Jaroslav tizenhárom éves. Lát tehát követendő mintát maga előtt. Hašek látja azt a kettősséget is, amit később még néhány korosztály pedagógusgyerekei megtapasztalhatnak, mennyire más a követelményrendszer az iskolában, mint a kollegiális pes-

dagóguskolónián, egymás közt, ezért a tanár léte nem analóg a hétszentséggel, gimnázium mellé jár. Végül komoly anyai ráhatással mégis elvégez valamit, banktisztviselő lesz, mint a prágai kortárs, Kafka, de néhány grádicsca alatt. Gyorsan rákap az ivásra, elhajtják. Ami ezután történik vele, mind követhető a Švejk-ből. Házaló, újságíró, kutyakereskedő, és közben becsavargja a Monarchiát.

1900-tól ír, született írónak mégis írásból legkönnyebb megélni, még ha legnehezebb is. Mindent ír, elbeszélést, novellát, tárcát, humoreszket, utleírásokat a maga szarkasztikus, szatirikus módján, mindent, ami könnyen, gyorsan megírható, gyorsan pénz van belőle. Prága tele lapokkal, a szerkesztők fogadják, az alkoholista, vagy ekkor még csak félalkoholista Hašek írásait, politikai pamfletjeit, ő pedig lohol következő kocsma felé. Aki azt gondolná, hogy Hašek egykönnyű író, nagyot téved. Gyűjteményes kötetei egyre-másra potyognak a kiadókból, és rövid írásaiiban ugyanúgy benne az elbűvölő hašeki világlátás az összeomlás előtti Monarchiáról, mint a Švejk vaskos kötetében. 1905-ben úgy dönt – mintha a dolog ennyire egyszerű volna –, kiszáll a duhaj világból, nőül veszi Jarmilácskát, akit nem is vehetett volna feleségül, ha nem tesz kísérletet a változásra. De mert a kényszer ritkán segít azon, aki nem érezte magát kimondottan rosszul előző életformájában, gyorsan visszacsúsz a kocsmái ájberba. Jarmilácska, karján Richard fiukkal, hat közös év után lelép, hazaköltözik. Ugyanebben az évben, 1911-ben, ha lúd, legyen kővér, megalapítja az évezred legelképezetlenebb politikai szerveződését (Törgyán csak bokázhat előtte a Magyar Megújulás Mozgalom című pártkezdeményével), a törvény keretein belül mérsékelt haladók pártját. Ami vicc a fennálló, és önmagát öröknek tartó állami intézmények, az alkotmányos rend kifigurázására.

1915-ben bevonul katonának. Erről nem mondanék semmit, ott a Švejk, belőle minden kiderül. De amiről a Švejk nem szól: újságot ír a Vörös Hadseregben, politikai tiszt a bonyolult létű Cseh Légizóban. Közben megismerkedik és feleségül veszi Alekszandra Gavrilova Lvovná-t, az orosz hercegnőt, ahogyan ő nevezi. Azt hitte, Szibériában maradhat, de a Párt Prágába küldi, ahol bigámia miatt perbe fogják. A legkülönlegesebb, hogy az SZU-ban végig nem iszik. Egy kortyot sem. De Prágában gyorsan rápótol, másodfelesége őszinte elképedésére. 1921-ben otthagyja a várost egy sikeres üzleti tranzakció eredményeként, házat vásárol Lipnicében, és nekilát a Švejknek. Hatkötetesre tervezett regényét végül nem tudta befejezni. 1923. január 3-án halt meg tüdőbetegség és szívbénulás következtében.

Hamarosan a prágai bohémvilág jellegzetes figurájává vált, kedvenc helye, a később a Švejk által híressé vált U Kalicha, azaz a Kehely vendéglő volt.

Nemes Nagy Ágnes nyolcvanöt volt január 3-án. Ami egyszerre meghökkenítő is, meglepő is. Néha sokkal fiatalabbnak gondolom, máskor idősebbnek. De talán közelebb azt mondani szolidan, se nem idősebb, se nem fiatal-

labb, hanem kortalanabb a folyamatos jelenlévőknél. Nemes Nagy Ágnes egy szép arc, néhány hónapnyi belenyugvó küzdelem Babitsról írott *A hegyi költő* című esszéjével, azután a félévenként megjelenő Magvető Új Hold, és egy súlyosan árnyaló Eörsi-cikk 2004 nyaráról, ami után és miatt elől kellett volna kezdeni mindent, amit addig érvényesnek gondoltam Nemes Nagy Ágnessel kapcsolatban. Arra már nem jut energia. Csak valamiféle konklúzióra, hogy hiába nézünk, alig látunk, hogy hiába látunk, a belső információk tizedét is alig értjük valódi összefüggéseiben. De a legfontosabb, hogy amikor a politika írja egy-egy kor irodalmát, ott semmi nem tiszta, minden hazug és bonyolult. Amikor a politika játéktérként működött az irodalom speciális terepeit, soha nem tudhatni, hogy pályatévészett írók látunk politikusi mellvértben, vagy pályatévészett politikust írómaszkban. (Az már csak hab a történeten, amit most látunk, hogy mediaticus riporterek, közszereplők regénysorozatokat írnak a magyar valóságról, hogy egy delegált brüsszeli démon szerelmes leányregénnyel rukkoljon elő.) De nem is így. Nem gondolok politikai mákonyra, amikor Nemes Nagy Ágnes lekerül a polcra. Ha mégis, az nem ugyanaz, mint amikor a szereplő saját bőrén, saját életével szenvedte meg. Bizonyos szövegeknél rábizom magam a szövegre. Nem tehetek mást.

1941. január 13-án hal meg James Joyce. Februárban 125. születésnapja lesz, lehet, visszatérünk rá, most csak a márciusban 110. születésnapját ünneplő Hamvas Béla-értékelés hét tételkivonatával (Nyugat, 1930) emlékezünk rá. „1. Joyce neve úgy járja be az irodalmi köröket, mint a rémhír. 2. ...gondolkodásának alapformáját Aquinoi Tamás filozófiájának köszönheti. 3. Szántszándékkal felháborít, előre megfontoltan gyaláz meg eszméket. [...] De nem lehetséges, hogy valakinek ne legyen apja. Nincsen gyökereken, lényeges új. Joyce is kiindult valakiből. 4. A regénynek nincs meséje. 5. Az Ulysses, mint maga a szerző mondja: minden. 6. Erről csak az szerzhet fogalmat, aki nekifog és belekóstol. A részletek csak arra alkalmasak, hogy visszariasszanak. 7. Legújabb munkája címe: *Work in Progress*. Egyetlenegy mondat az egész, még az Ulyssesnél is terjedelmesebb és szélesebb. Senki sem ért belőle egyetlen szót sem. De azok, akik a munkát ismerik és nem tartoznak Joyce elvi ellenségei közé, azok azt mondják, hogy rendkívül érdekes.” Így mondja Hamvas Béla, azután megírja a Karnevált. Én meg azt mondom, az Ulysseshez túl fiatal és sznob voltam, hogy tanulhassak belőle. Ma pedig túl öreg vagyok, hogy Joyce-tól akarjak tanulni. Aki eltéveszti a ritmust, mindig kimarad a jobból, hasznosból, fizetőképesből.

1932. január 13-án születik a lektüri mester: Szilvési Lajos. A lektür általános definíciójába Szilvési (valamint kor és harcostársa: Berkesi) munkássága valójában nem fér bele. A hasonló szórakoztató, ebéd utáni, netán utazáshoz gyártott könnyű olvasmányt két felekezetre oszthatjuk: lírai lektür és direkt lektür. Azaz: szerelmi történetek tértől és kortól függetlenül, valamint kaland-, detektív-, rém-, horror-, pornóregények. Szilvési a kommunista lektür nagy alakja. A világ (vö.: a szocializmus építése, annak tempója) fölött érzett csalódottsága, sértettség, esetleg a módszer vélt (és valós) hatékonysága kisodorta Szilvésit az emlékezetes Szabad Nép füstös szerkesztői szobáiból a lektür verőfényes, sikerrel szegélyezett emeleteire. Kelet-Európa irodalmában – a szocreál mellett elsúvító – Szilvési Lajos honosította meg az idióta amerikai filmek technikáját. A meghasonlott magányos hős társra, társakra talál, velük a mindennek feletti jó szolgálatába áll, beveti magát a harcokba. Eszmei vértete, nagy lelke, tehetsége és állhatatossága a jót győzelemhez segíti, a gonosz elbukik, mint rendesen. A Csillag fényesen ragyog a parlament

kupoláján. Szilvési okos ember volt. Pontosán tudta, az Olvasó Nép nem hülye. Ha egyszer nyakig ül a latrinában, szeretné hinni, de legalább remélni, egyszer csak a gödröt szegélyező szaros fenyőrudak arannyá válnak. És abból neki is jut. Mert minek ülne remény nélkül nyakig odalent? Minek kelne fel reggelente mindig ugyanarra a Kossuth rádióra? Szilvésit mindenki olvasott, aki (a nyolcvanas években) ismerte a betűket. Megkerülhetetlen tömegben árasztotta el az országot, és elég Kelet-Európát. Kelet-Európa ugyanott ült, és hallgatott, mint Magyarország. Olvasó Népe. Rádásul JA-díjak, meg amit akartok. Egy sikeríró. Elkanyarodhatnánk a mai könyvparagyongáló elhajlásaihoz, de az egy újabb vetület. Egy dolog biztos Szilvési Lajos ügyében: oldott a balos prózán. Elküldte a hősi abszurd felé.

Kerek 160 éve született január 16-án Mikszáth Kálmán. Egy régebbi kerek születésnapjára készült az alábbi fiktív levélrészlet, amelyben újra megkéri volt, elhagyott felesége, Mauks Ilonka kezét. Először is

megkapta a kezét, másodsor is, de a lelassuló, családi életre, gyerekekre, asszonyi gondoskodásra vágyó Mikszáth a másodsorzi leánykérést aggodalmasan készíti elő: „Magyarán: úgy kell öt idehoznom, hogy ne érezze magát azonnal régi királynői köntösében. Vagy úgy, hogy azonnal régi királynői köntösében érezze magát. Egyik reggel így, másikon úgy. Soha ne beleszigorodva egyikbe vagy másikba. Hosszú út nyög mögöttünk. Hosszú utak nyögik a nehéz járást. Tudom, Maga bekezevélja majd rajtam a régi rossz idöket. Bach-világ jön Maga által. De nekem ez már szükség. Kalandvágy, szabadság óhajta és a függetlenség iránti futás az ifjú inak ipara. Vén csont nem repeszt a vak tájba. Megvárja, míg kiviláglik. Maga nekem a karbunkulus deréköve varrva, nadragulya a nadrágszárba. Elővehettem, ha akartam. Itt járt velem mindig. Most már azt kérem, legyen velem a pótok helyett. (Jó ez így, ehe? Jól lesz ilyen-furmán? Nem több, avagy, nem sokkal több a kelleténél?)” Jó lett. Írt. Dolgozott. Örült, bűnhődött, temetett. Mint mindenki. Akár író, akár körműves.

Január 22-én negyvenéves az író, hírügynök Ficsku Pál író, könyvkiadó (PUFI PRESSZ), szerkesztő, hírügynök, 11 év alatt végte el az egyetem, közben dolgozott restaurátorsegédként. Volt az Új

Holnap főszerkesztője, írt filmforgatókönyvet, volt a Nyugat c. tévéműsorának is szerkesztője, volt egyetemi óraadó, sőt négy hónapig gimnáziumi tanár is. Pufi Press néven néhány éve kiadót alapított. Állítása szerint ő az utolsó népi író. Ezt később megváltoztatta, azóta lakossági íróként határozza meg magát. „Őnéletrajzaimat egy Hervay Gizella sorral szoktam kezdeni: »én térképen tanultam jární, utalva ezzel arra, hogy 35 éves korom ellenére jelenleg a 21. lakásban élek. Amúgy 1967-ben születtem Debrecenben Gyulai Csaba néven, a Homok u. 39. alatt, ami arról híres, hogy húsz méterre van tőle a Makk Tizes nevű kocsmá, talán innen ered a kocsmák iránti vonzódásom. 1990-ben a pécsi István borozóban kaptam a Ficsku Pál nevet, amely nyelvésztiléleg a Pu Fi és a Pu Fi Csku nevekből vezethető le. Évekig büfékocsikban élttem – lásd Hervay. Ritkán írok.” Így is van. Nem egy hajszás író.

De most majd meglátjuk. Megszülettek felesége ikrei (*Gyerekgár* címmel köszönti világ-rajóttüket), óriáslakásba költözött, pihenteti a kiadóját, elszereződött az Ulpus Házhoz. Betölti a negyvenet. Minden változik. A kérdés egyedül az, hogyan képes írói módszereire változtatni a szorgalom, és ha változtat, az mit tesz azzal a sűrű, képes prózával, amit használ.

ONAGY ZOLTÁN

A szabad szellemű kultúra védelmében

A magyar társadalmat veszélyérzet járja át, mégis, a kultúra eddigi és most fenyegető veszteségeire kevés figyelem jut, mintha nem a kultúra volna magyar- és embervoltunk eredendő biztosítéka. Ki más emelhetné fel szavát ez ellen, ha nem mi magunk, művészek, írók, értelmiségiek? Különösen olyan helyzetben, amikor az erre hivatott érdekvédelmi testületek maguk is a pusztá fennmaradásukért küzdenek, mint például a vegetálás szintje alá süllyesztett Magyar Írószövetség. Meglehet, az Írószövetség fuldoklása csak egy a magyar kulturális élet kiálló visszasságai közül, de jelentőségét az ellene irányuló sajtókampányok is bizonyítják. E politikai tartalmú kampányok láthatólag igazolni szándékoznak a költségvetési támogatás megcsökkentését, megvonását, azaz az írók társadalmi felelősségét hagyományosan vállaló testület lassú felmorzsolását. A szövetség

elnöke, Kalász Márton saját személyében is célpontja lett a támadásoknak, az alantas rágalmaknak, amelyeknek méltatlanságát mindenki átérzheti, aki ismeri életművét, munkásságának szellemét. Nyilatkozatunkkal a vele való szolidaritást kívánjuk kifejezni, és tiltakozásunkat a magyar kultúra teljes intézményrendszerének rejtett és nyílt sorvasztása ellen.

Budapest, 2006. december 6.

Czakó Gábor, Csoóri Sándor, Dr. Harmati Béla, Dr. Herczegh Géza, Dr. Lovas Rezső, Dubrovay László, Fekete György, Finta József, Gerzson Pál, Görömbei András, Jókai Anna, Makovecz Imre, Molnár Edit, Nagy Gáspár, Németh Ágnes, Polgár Rózsa, Rékasy Levente, Sára Sándor, Simonffy Márta, Szilágyi István, Tornai József, Veress Sándor László

Kiegészítés korábbi nyilatkozatainkhoz

A Magyar Írószövetség Választmányának 2006. október 16-án, és az Ünnepi Közgyűlés október 23-án közzétett nyilatkozatai miatt több bíráló jelent meg, amelyek rendre elmosták azt a tényt, hogy ezek az állásfoglalások a szövetség jelenlegi vezető testületeinek a véleményét közölték a nyilvánossággal, és nem kívánták elhíttetni, hogy az egész tagság nevében fogalmazódtak – tehát az erre utaló bírálók és kilépők hivatkozása alaptalan. Másfelől pedig egyes publicisták a szövetség elnökét, Kalász Mártont vették célba, személyében is támadták a nyilatkozatok miatt – ez is igaztalan ferdtetés. A nyilatkozatokat az Írószövetség vezető testületei egyhangú szavazással fogadták el, s ezért minden felelősségben osztozunk Kalász Mártonnal.

Ezúttal név szerint:

Ács Margit, Ágh István, Albert Gábor, Alexa Károly, Ambrus Lajos, Bertha Zoltán, Deák László, Farkas Árpád, Ferencz István, György Attila, Karátson Gábor, Király Zoltán, Kis Pintér Imre, Kiss Benedek, Kiss Gy. Csaba, Kocsis István, Kovács István, L. Simon László, Láng Gusztáv, Lászlóffy Aladár, Marsall László, Mezey Katalin, Monostori Imre, Oláh János, Prágai Tamás, Sarusi Mihály, Sebeők János, Serfőző Simon, Szakolczay Lajos, Szentmártoni János, Szörényi László, Tamás Menyhért, Temesi Ferenc, Tóth Éva, Vári Fábán László, Vasy Géza, Vathy Zsuzsa, Zsille Gábor

Az év versei 2006 (szerk. Szentmártoni János), keménytáblás, védőborítás, A/5, 296 old., 2.499 Ft
Az év novellái 2006 (szerk. Bíró Gergely), keménytáblás, védőborítás, A/5, 256 old., 2.499 Ft
Az év esszéi 2006 (szerk. Ekler Andrea, Rosonczy Ildikó), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 272 old., 2.499 Ft
Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczai István), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 352 old., 3.490 Ft

A kortárs magyar szépirodalom két reprezentatív gyűjteménye, Az év versei és Az év novellái – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást. Ezúttal 32 prózaíró és 74 költő képviselteti magát az antológiákban, melyek a Nemzetközi Könyvfesztiválra jelentek meg. A Könyvhét alkalmából negyedik alkalommal látott napvilágot Az év esszéi antológia, amely a kortárs szellemi élet sokszínű panorámáját nyújtja, illetve Az év műfordításai, a nagyszerű antológiák új társa, amely a közelmúlt és a kortárs világiródalom legismertebb alkotóinak életművéből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötet több mint 30 kiváló alkotó műveit tárja a magyar olvasók elé. Mind a négy antológia kedvezményes áron, Az év versei, Az év novellái, Az év esszéi 1990 Ft-ért, Az év műfordításai 2490 Ft-ért vásárolható meg a Könyvhét ideje alatt kizárólag a Magyar Napló standján, valamint folyamatosan a szerkesztőségben: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel.: 342-8768. A kötetek eredeti árukon könyvesboltokban is kaphatók!

Novák Ágnes Katalin

1984. április 18-án született, Gödöllőn él. Érettségi után szociális területen kezdett tanulni és dolgozni, majd több okból elhagyta ezt a pályát. Most harmadéves az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karán. Három éve kezdett üvegekre festeni. Először kedvtelésből, aztán egyre fontosabbá, meghatározóbbá vált számára.

Képei, a színek bátor kezelése optimizmust, szeretetet sugároznak. Erdemes a pályája kezdetén álló fiatal művésznőre odafigyelni.

www.irodalmijelen.hu

Az Irodalmi Jelen honlapján Ön nem csupán a lap tartalmával ismerkedhet meg, de olyan anyagokat is olvashat, melyek a lapban nem jelennek meg.

Plágiumvád 70 éve

Folytatás a 13. oldalról

5.) Berde Mária maga is írt verseket, költőnek számított, nemrégiben e hasábkon magam is elismerően idéztem néhány sorát. Ha fölismerte, hogy zsánerképe mögött ott sejtlenek a „kocsárdi Godot”, a magára hagyott megváltó, a karkai irracionális és az egzisztencialista kiüresedtség motívumai, tehát a regény körén túlmutató értelme: akkor miért nem írta meg maga azt a nagy szimbolikus verset, amely végre Ady színvonalán folytatta volna az Ady halálával megszakadt beszédet. (De ha már nem írta meg ő, miért fáj neki, hogy megírta más?) A Nagycsütörtök ugyanis, ha nem él is Ady eszköztárával, de Ady óta az első elementáris nagyszimbólum a magyar költészetben. E kifejezésen azt a szimbólumot értjük, amely nem egy vers stílárius készletébe tartozó egyik szókép a sok közül, hanem egy egész verset meghatározó, azon is messze túlnövő, akár az egész nemzet tudatát megérintő, abba belevilágító, azt megrázó analógiás jelentés. Vajon miféle nemzetre gondolok? Például az albatroszok és költők együttes nemzetére.

Berde Mária, ahelyett, hogy megtisztelve érezte volna magát, amiért regénye néhány bekezdése ihlető impulzusként szolgált – ha szolgált – egy remekmű megszületéséhez (mely tény a kritika minden bizonnyal elismerően nyugtázta volna), ehelyett fenyegetőzni, berzenkedni és csapolni és handabandázni kezdett, és fröcskölő gyűlölettel beszélni arról a pályatársáról, akinek köszönhetően egyáltalán tekintélyt vívott ki a világban az a kifejezés, hogy erdélyi magyar költő. Mert Dsida angyali alakja és életműve e három szónak olyan fényt kölcsönzött, hogy abból mindenkire jutott, aki e kis hazában életében bár két sort is leírt, ideértve Berde Máriát is.

Filológiai értelemben egyébként nem feltétlenül bizonyítható, hogy Dsida a Berde-regény ismeretében írta volna meg a Nagycsütörtököt. Úgy tűnik, ezt hamarabb papírra vetette, mintsem lektori szorgalomból neki kezdett volna annak, hogy végigragja magát a Szentségvívőkön. Persze az sem zárható ki, hogy hátulról kezdte olvasni, vagy hogy valamilyen felolvasáson már korábban alkalmat nyílt megismerkedni a szóban forgó bekezdésekkel. Az irodalomtörténészek mostanig mindenesetre meglepő hiszékenységgel felültek Berde Mária vádjainak, készpénznek véve, hogy Dsida lektorként még a Nagycsütörtök megírása előtt megismerkedett a regénnyel. Saját ismereteim alapján ez nem bizonyítható és nem is valószínű.

Akárhogy is, e kapcsolat, melynek elején a tizenéves költő verset dedikál a költőnőnek, később pedig tisztelettel emlegeti egy versében, csúnya véget ért. Berde Mária pedig azóta sem tudott felkapaszkodni a Parnasszusra, sem mint író, sem mint költő. Az egyetlen esélyét annak, hogy odafenn együtt emlegessék a magyar költészet egyik csodagyermekével, végzetesen eljátszotta.

* * *

Levélidézeteink megtalálhatók a Dsida Jenő neve alatt megjelent, *Séta egy csodálatos szigeten* című kötetben, amelyet a költő cikkeiből, riportjaiból, novelláiból és leveleiből rendezett sajtó alá Marosi Ildikó. E kötet a Kritérion könyvkiadónál jelent meg 1992-ben, és nem emlékszem rá, hogy az azóta eltelt 15 évben komolyabban foglalkozott volna vele bárki is.

Dsida Jenő igen érdekes publicisztikai írásai közül – amelyekből kiderül, hogy újságírónak is igen kiváló volt – hadd emeljük ki azt, amelyben a Tamási Áront ért plágiumvádát

járja körül (Ki lopott? avagy Szép Ernő a Hargitán). „Először egy kávéházi sarokasztalnál hallottam mint hétpecsétes, sűgva elmondott titkot, hogy az Ábel-regényt nem Tamási Áron írta, hanem Ladó Laji, és Tamási Áron kétezer lejtért vette meg tőle az »anyagot«. Másnap egy délutáni teán bízták rám titokzatos arccal a pikáns irodalmi csemegét. Harmadnapra már az utcán szólítottak meg barátaim: – Hallottad a Tamási-féle botrányt?” A derék kolozsváriak már akkor sem tagadták meg magukat, és biztosan bosszankodtak is, amikor kiderült, többek közt Dsidának is köszönhetően, hogy ebben a mocskos ügyben Tamási a báránynál is ártatlanabb, a Ladó Laji névre hallgató surmó legényke viszont notórius szarka.

Végezetül, ugyanebből a kötetből, érdemes idézni Spectator, azaz Krenner Miklós szavait, amelyekkel Dsidát búcsúztatta. (Regényének Krammer Péter nevű alakját Berde Mária egyébként talán nemcsak Molter Károlyról mintázta, hanem vélhetően Krenner Miklósról is.) Krenner szavait azért gondolom helyénvalónak idézni, mert pontosan azt világítja meg, mire gondoljunk a Nagycsütörtök bizonyos sorait olvasva, pl. az ilyeneket: mint ki finom ideggel érzi messziről nyomán lopódzó ellenségeit.

Íme hát Spectator nekrológiának egy-két mondata: „...nem lehet e koporsóra, amelyben ifjú vándor költözik át a túlsó partra, kinzó önvád nélkül pillantani. (...) kénytelen vagyok megismételni a rémítő vádat. (...) Dsida úgy szólván semmit sem kapott.”

„Adva volt egy ifjú lángész, transzilván irodalmunk legnagyobb ígérete, a lírai regény byroni magaslatá felé szálló költő, a költői élmény elárulása nélkül a formaművészet mestere, adva volt a mesteri műfordító, a legnagyobb kultúra hordozója ezen a területen, adva volt az új klasszicizmus és szellem egyik legvittebb lovagja, s nem nyert egyebet, mint egyetlen igazi kötet lehetőségét, egypár szépírat munkatársi szerepét és egy napilap segéd-szerkesztői tisztjét, sovány anyagi lehetőségeket olcsó élet és szerény bohémiségek művészetéhez.”

DSIDA JENŐ

Nagycsütörtök

Nem volt csatlakozás. Hat óra késést jeleztek és a fullatag sötétben hat órát üldögéltem a kocsárdi váróteremben, nagycsütörtökön. Testem törött volt és nehéz a lelkem, mint ki sötétben titkos útnak indult, végzetes földön csillagok szavára, sors elől szökve, mégis szembe sorssal s finom ideggel érzi messziről nyomán lopódzó ellenségeit. Az ablakon túl mozdonyok zörögtek, a sűrű füst, mint roppant denevérszárny, legyintett arcul. Tompa borzalom fogott el, mely állati félelem. Körülnéztem: szerettem volna néhány szót váltani jó, meghitt emberekkel, de nyirkos éj volt és hideg sötét volt, Péter aludt, János aludt, Jakab aludt, Máté aludt és mind aludtak... Kövér csöppek indultak homlokomról s végigcsurogtak gyűrött arcomon.

Kiadja az **Irodalmi Jelen** Kft. és az **Occident Média** Kft.

Igazgató: Szóke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
 tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 2490 Ft/ 20 lej/ 10 €
 + kézbesítési díj
 egy évre: 4980 Ft/ 36 lej/ 20 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irlházi János (Interjú), Méhes György, Szócs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Irodalmi hírek

■ **FIZETÉSKÉPTELENNÉ VÁLT A MAGYARÍRÓSZÖVETSÉG.** A Magyar Írószövetség elnöke és titkára arról tájékoztatja a nyilvánosságot és a szervezet tagjait, hogy az Írószövetség 61 éves története során először fizetéképtelenné vált. A diktatúra bukása óta még sohasem volt példa arra, hogy a szakminisztérium a működési támogatásokat folyó év decemberéig ne fizesse ki, s arról még csak szerződést se küldjön. A korábbi évi 20–22 millió forintos támogatással szemben a hírek szerint idén a szervezet 6 millió forintra számíthat, ám állítólag ezt csak 2007-ben fogják megkapni. A minisztériumi támogatás átutalásának az a feltétele, hogy ne legyen adó- és járuléktartozásuk, ennek azonban nem tudnak eleget tenni, mivel nem érkezett meg idejében a várt állami támogatás. Kalász Márton elnök szavaival: „Ha nem fizetünk az államnak, nem kapunk pénzt az államtól. Ha nem kapjuk meg idejében a működési támogatásunkat, nem tudunk miből fizetni az államnak.” Ebben a helyzetben az Írószövetség kénytelen volt felmondani mind a hét dolgozójának, s továbbá – mint az elmúlt években oly sokszor előfordult már – az elnök sem kapja meg a tiszteletdíját. Januártól a több mint százezer kötetes, fővárosi értéket képviselő könyvtárakat is kénytelenek bezárni.

■ **IRODALMI FESZTIVÁL KOLOZSVÁROTT.** 2006. december 11. és 17. között évzáró irodalmi fesztivált rendezett az Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy és az Erdélyi Magyar Írók Ligája Kolozsvárott a Bulgakov kávéház Irodalmi Szalonjában. A rendezvénysorozat házigazdája: Orbán János Dénes volt. A rendezvényen átadták az E-MIL-díjakat is: **Méhes György-nagydíj:** Szócs Géza (Liberté 1956); **Méhes György-debütídíj:** Noszlopi Botond (Csendrappsódia); **Irodalmi Jelen Prózaírói Díj:** Kukorelly Endre (ROM); **Irodalmi Jelen Költészeti Díj:** Karácsonyi Zsolt (A Nagy Kilometrik); **Irodalmi Jelen Kritika Díj:** Kántor Lajos (Vigyázó szemünk); **Avantgarderobe díjak:** Bereményi Géza (dalszövegek); Csillag István (mese-illusztrációk); **Mátyás király-díj:** Fodor Sándor.

■ **A FALUDY GYÖRGY DÍJ KURATÓRIUMA** a 2006-os Faludy-díjat Kollár Árpád posztgraduális hallgatónak ítélte oda jelentős költői teljesítménye elismeréséül a Szegedi Tudományegyetemen. A díjat Faludy György költő, a Magyar Világ Kiadó Kft. és a Szegedi Tudományegyetem egyik jogelődjé, a József Attila Tudományegyetem alapította a magyar költészet kutatásában és művelésében kiemelkedő teljesítményt nyújtó szegedi bölcsészhallgatók támogatására.

■ **ÁTADTÁK A MAGYAR ALKOTÓMŰVÉSEK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK (MAOE) szakmai nagydíjait.** Az egyes szakkuratóriumok a következő művészeknek ítélték a nagydíjakat: Szilágyi István író, Kolozsvár (Szépirodalmi); László Ferenc zenetörténész, Kolozsvár (Zeneművészeti); Búza Bama szobrászművész (Képzőművészeti); Eifert János fotóművész (Fotóművészeti); Szuppán Irén textilművész (Iparművészeti Társaság). A Kulturális Örökség nagydíját Seifert Judit díszlettervező művész vehette át. A díjakat Bauer István, az Egyesület elnöke adta át. A díjak jelentőségét növeli, hogy a döntést kizárólag a szakma hozza meg, a politikának semmiféle befolyása és beleszólása nincs.

■ **ÁTADTÁK A 2006-OS ÉV PRO LITERATURA** díjait a Magyar Alkotók Országos Egyesülete (MAOE) székházában. A kitüntetettek: Bombitz Attila (tanulmány), Elek Tibor (irodalomkritika), Fecske Csaba (gyerekirodalom), Fekete Katalin (irodalomszervezés), Szőke Katalin (műfordítás), Tverdota György (irodalomszervezés). A díjakat Füzi László, a tagozat elnöke adta át.

■ **UMBERTO ECO BUDAPESTRE KÉSZÜL.** A kortárs világirodalom neves alkotója, Umberto Eco elfogadta a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál meghívását az idei könyvfesztiválra, s mint a könyvfesztivál díszvendég-írója, a Budapest Nagydíj 2007. évi várományosa. Az Európa Könyvkiadó ez alkalomból három könyvét készülni megjelentetni.

■ **LANCZKOR GÁBOR** és **MESTYÁN ÁDÁM** költők vehették át a Gérecz Attila-díjat Budapesten Hiller István oktatási és kulturális minisztertől.

■ **ÓRIÁSI LEVELEZÉSGYŰJTEMÉNYT** árvereztek el Londonban, a Sotheby's aukciós házban, december 8-án. Eredetileg 150-200 ezer fontra számítottak, végül az anyag 243 ezer fontért kelt el. A 95-ös tétel azokat a leveleket tartalmazta, amelyeket negyven éven keresztül Beckett festő barátainak, a Hayden házaspárnak írt. Beckett és felesége, Suzanne Deschevaux-Dumesnil a náciok elől menekültek 1943-ban Dél-Franciaországban, amikor egy Roussillon d'Apt nevű falucskában találkoztak Haydenekkel. Hamar összebarátkoztak, s ezekben a hetekben történt, amikor a veszélyes francia utakat rótták és próbáltak értelmes eszmecserét folytatni a világ dolgairól, hogy fönntartsák magukban a reményt, amikor Beckettben megfogalmazott egy olyan színdarab ötlete, amelyben két csavargó valami kihalt vidéken kóborolva próbál értelmet, jelentést találni az életnek.

■ **ÁTADTÁK A PRIMA PRIMISSIMA DÍJAKAT.** A magyar irodalom kategóriában Esterházy Péter író, a magyar színház- és filmművészet területéről Kállai Ferenc színművész, a magyar képzőművészek közül Kő Pál szobrászművész vehette át a Prima Primissima Díjat.

■ **GUBCSI LAJOS, A MAGYAR MŰVÉSZETÉRT DÍJ (MM)** kuratóriumának elnöke a Magyar Tudományos Akadémia székházában rendezett ünnepségen jelentette be, hogy a testület döntést hozott a 2006-os MM elismerésekről. A határon túli művészek közül elismerésben részesült Szócs Géza költő, Gál Sándor költő, valamint Tari István költő-festő.

■ **ÚJ, HAVONTA EGY ALKALOMMAL** jelentkező, *A nézőtérrel szemben* címmel irodalmi sorozat indult a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) R Klubjában (1111 Budapest, Műegyetem rakpart 7–9., R épület, 1. emelet).

■ **KILÁTÓ-DÍJ.** 2006-tól kezdődően karácsonykor, az újvidéki Magyar Szó születésnapján a bírálóbizottság Kilátó-díjat ítél oda az adott naptári évben a Kilátó hasábjain nyújtott kiemelkedő szépirodalmi és értekező prózai teljesítményre. A 45. évfolyamába lépő Kilátó ezzel a gesztusával is jelezni kívánja, hogy hagyományai szerint támogatja a fiatal progresszív irodalmat. Idén egyhangú döntéssel Samu János Vilmosnak ítélték a Kilátó-díjat.

■ **A VAJDASÁGBAN** az elmúlt két év során megjelent legjobb magyar nyelvű kötetért Temerinben ifj. Virág Gábor átvette a Szirmai Károly Irodalmi Díjat.

■ **A MAGYAR KÖNYVKIADÓK ÉS KÖNYVTERJESZTŐK** egyesületének elnöke szerint elsősorban a kortárs magyar szerzők elismertségének és a gyermekirodalom előretörésének köszönhető a 2006-os kimagasló könyvtermés. Zentai Péter László elmondta: a siker mind a nemzetközi könyvfesztiválokon, mind a magyarországi könyvtérképzésben a magyar kortárs szerzők elismertségének köszönhető.

■ **„AKI TUD VÁRNI, annak semmi sincs túl későn”** – kommentálta Alexander Szolzenyicin a hírt, miszerint szülőhazájában, Oroszországban is megjelentetik műveinek gyűjteményes kiadását. A 87 éves Nobel-díjas író nem volt olyan egészségi állapotban, hogy elmenjen a ceremóniára, helyette felesége mutatta be a sorozat első három darabját.

■ **ÁTADTÁK** a Révai Digitális Kiadó és a Nők Lapja Cafe által meghirdetett *Írd + Te – Az év könyvtelnevezésű* irodalmi verseny díjait. Az első helyezett Turbuly Lilla lett, *Eltévedt hold* című művével.

■ **ZELK ZOLTÁN** születésének 100. évfordulója alkalmából kiállítás, gyermekfoglalkozást, emlékműsort, tárlatvezetést és kerekasztal-beszélgetést tartottak december 18-án a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Lapszámunk szerzői

Bárdos József – 1949-ben született Nagykőrösön, író, irodalomtörténész, műfordító. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom* (2003).

Bekő Jutka Tünde – 1985-ben született Zilahon, jelenleg egyetemista.

Bertha Zoltán – 1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára. Tamási Aron- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Erdélyiség és modernség* (2006).

Bodor Béla – 1954-ben született Budapesten, költő, próza- és esszéíró, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Alakok* (Irodalmi tanulmányok, 2006).

Bogdán László – 1948. március 8-án született Sepsiszentgyörgyön, újságíró, a Háromszék főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Démon női alakot ölt* (2006).

Bokros László – 1972-ben született Budapesten, író, filmes, zenész. Legutóbbi kötete: *Összetört* (2005).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, szerkesztő, tanár, az irodalomtudomány doktora. Legutóbbi kötete: *Irodalmi horizontok* (2005).

Czegő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író.

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán, Budapesten él, foglalkozása könyvtáros.

Dobai Bálint – 1983-ban született Zilahon, joghallgató.

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Farkas Wellmann Endre – 1975-ben született Marosvásárhelyen, író, költő. Legutóbbi kötete: *Az Anna-ézés, avagy a bérgyilkos éjszakája* (2004).

Gál Éva Emese – 1955-ben született Szatmárnémetiben, grafikus, újságíró. Legutóbbi kötete: *A tizenegyedik parancsolat* (2005).

Greguss Sándor – 1954-ben született Budapesten, költő, műfordító.

Izsó Zita – 1986-ban született Budapesten, költő, az Irodalmi Rádió szerzője.

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Király Farkas – 1971-ben született Kolozsváron. Budapesten él. A *Napút* című irodalmi folyóirat és a *Napút* kiadó szerkesztője, a FISZ *Hortus Conclusus* sorozatának szerkesztője, a *Szabad Föld* hetilap olvasószerkesztője. Legutóbbi kötete: *f. versek* (2005).

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Milyen egy női mell?* (2006).

Lapis József – 1981-ben született Sárospatakon, jelenleg Debrecenben él, kritikus, szerkesztő.

Mogyorósi László – 1976-ban született Nyíregyházán, író.

Nagy Botond – 1981-ben született Marosvásárhelyen, dramaturg, publicista, színikritikus, újságíró.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Rác Gergely – 1976-ban született Pécsen, jelenleg Torontóban él, a Kanadai Magyar Televíziónál bementő, riporter és programkoordinátori funkciókat lát el.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten. Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa. 1956 óta él Angliában. Legutóbbi kötete: *A Király utcán végestelen végig* (2006).

Simon Edina – 1978-ban született Nagyatádon, kritikus.

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, könyvtáros, szabadúszó író.

Szalinger Balázs – 1978. augusztus 1-jén született Keszthelyen, költő. Legutóbbi kötete: *A sík* (2005).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, író, költő, fordító. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Váradai Nagy Pál – 1985-ben született Nagyváradon, jelenleg magyar–finn szakos hallgató a BBTE Bölcsészkarán.

Végh Péter – 1954-ben született Nagymenyeren (Csallóköz), író, jelenleg tanít és Somorján él. Legutóbbi kötete: *Láthatatlan jelenlét* (2006).

Vincze Ferenc – Marosvásárhelyen született, jelenleg a budapesti Napút folyóirat kritikarovatát szerkeszti, s az ELTE doktorandusza.

Weiner Sennyei Tibor – 1981-ben született Egerben, költő, alkimista. Legutóbbi kötete: *Vérsek a kisházból* (2006).

